

A large, bold, red letter 'S' is positioned at the top of the page. It is a simple, sans-serif font with a thick stroke.

Sosionom

Relasjoner og muligheter

Kathrine Haugland Martinsen
Ingunn T. Ellingsen
Elisabeth Strøm (red)

fo.no

Kathrine Haugland Martinsen
Ingunn T. Ellingsen
Elisabeth Strøm

Sosionom

Relasjoner og muligheter

© Fellesorganisasjonen 2019
1. utgave 1. opplag 2019

Redaksjonen har bestått av:
Kathrine Haugland Martinsen
Ingunn T. Ellingsen
Elisabeth Strøm

Design: Minsk.no
Grafisk produksjon: Aurora Design & Media as
Brødtekst: Roboto Light, 9/12
Papir: omslag Edixion 300 g / innmat Edixion 120 g
Opplag: 5000

ISBN 978-82-90858-15-0

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverksloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Innhold

Forord	7
--------	---

Del 1

1. Sosionom – hvem er vi og hva gjør vi?	9
2. Om eg var ein rik mann – om fattigdom og økte forskjeller	
<i>Bakgrunn</i>	23
<i>Når livet smalner inn</i>	24
<i>Fri flyt av fattigdom</i>	31
<i>Kropp som salgsvare</i>	38
3. Jeg er ikke full, jeg er «beautyfull» – om rusavhengighet	
<i>Bakgrunn</i>	47
<i>Fra boppfølging til livsmestring</i>	48
<i>Fengsel kan redde liv</i>	54
<i>Alltid for tidlig å gi opp</i>	61
4. Styggen på ryggen – om psykiske vansker	
<i>Bakgrunn</i>	73
<i>Der jobb er en del av behandlingen</i>	74
<i>Los i stønadsjungelen</i>	80
<i>Bygger bro mellom tjenestene</i>	86
5. Jeg gikk meg over sjø og land – om migrasjon	
<i>Bakgrunn</i>	95
<i>Bedre integrering med sosialfaglig oppfølging</i>	96
<i>Hvis Dora Poni Loro var integreringsminister</i>	102
<i>En smak av verden</i>	108
6. Da klokka klang – om unge utenfor jobb og utdanning	
<i>Bakgrunn</i>	119
<i>Sykt gøy eller helt (p)sykt?</i>	120
<i>Tett på manesjen</i>	127
<i>NAV-veiledere i skolen kan bryte sosial arv</i>	134
7. Du ska få en dag i mårå – om utsatte familier	
<i>Bakgrunn</i>	145
<i>Oppfølging i barnevernet krever skreddersøm</i>	146
<i>Når mor og far ikke er barnets beste</i>	152
<i>Når livet ikke blir som før</i>	159

Innhold

8. I en sofa fra IKEA – om vold i nære relasjoner	
<i>Bakgrunn</i>	169
<i>Du ser det ikke før du tror det</i>	170
<i>Volden som rammer de mest sårbare</i>	176
<i>Når volden allerede har skjedd</i>	184

Del 2

1. Finnes en sosionomidentitet?	196
2. Hjemme hos – en kjærlighetsreportasje	201
3. Ledelse av prosesser – en særlig kompetanse i sosial arbeid?	207
4. Kjære dere som sosionomiserer Norge	213
5. Ett solidarisk sosialt arbete i tiden	219
6. Etterord	227

Tre kjappe

<i>Audun Lysbakken</i>	37
<i>Kenneth Arctander Johansen</i>	69
<i>Raymond Johansen</i>	91
<i>Ina Libak</i>	101
<i>Hans-Christian Gabrielsen</i>	115
<i>Anniken Hauglie</i>	140
<i>Eva Karlsen</i>	165

Forord

Vil det gjøre en forskjell for mennesker og samfunn dersom det ikke kom sosionomer på jobb i morgen? Vil det gjøre en forskjell om det ikke lenger jobbet sosionomer i NAV, i barnevernet, i rusomsorgen, på sykehusene, som miljøarbeidere på skolene, i familievernet og i barne-, ungdoms- og voksenpsykiatrien og mange andre steder? Ja! For blant velferdsstatens profesjoner er det sosionomene som har særlig kunnskap om og kompetanse til å avdekke kompleksiteten i de situasjonene som mennesker og grupper møter. Sosionomer har spisskompetanse på å forebygge og løse sosiale problemer.

Fellesorganisasjonen (FO), som er fag- og profesjonsforbundet til sosionomer i Norge, har som viktig målsetting å bidra til å styrke profesjonsidentiteten blant sosionomer og styrke sosionomers posisjon i velferdstjenestene. Profesjonsrådet for sosionomer har derfor tatt initiativ til å utarbeide denne boka. Ambisjonen vår er å vise fram hvem sosionomer er, hva de gjør og hvor de jobber.

Det har vært spennende å jobbe med denne boka, og gjennom arbeidet har vi møtt 21 sosionomer som med engasjement og stolthet har fortalt om arbeidet sitt. En stor takk for den jobben dere gjør, og for at dere ville stille opp til intervju og bidra til boka. Vi har også utfordret andre bidragsytere til å reflektere over sosionomens kjernekompetanse, og hva det vil si å bruke denne kompetansen. Dere løfter på en kunnskaps- og innsiktsfull måte frem sentrale kjerneområder i sosialt arbeid. Redaksjonen for boka har bestått av Kathrine Haugland Martinsen, som både fikk ideen og som har ledet arbeidet. Medredaktører har vært journalist Elisabeth Strøm og Ingunn T. Ellingsen, professor i sosialt arbeid.

Boka gir ikke enkle svar på hvordan sosiale problemer kan løses, for slike svar finnes ikke. Vi håper likevel at du som nå sitter med denne boka mellom hendene, vil få nye innsikter om sosionomers arbeidsfelt og arbeidsmåter. Vårt håp er at du, etter å ha lest boka, ser verdien av sosionomers kunnskap og kompetanse i velferdsmålet om et inkluderende samfunn med gode velferdstjenester.

God og spennende lesning!

Oslo, november 2019

Profesjonsrådet for sosionomer i FO

DEL 1

Av Kathrine Haugland
Martinsen og
Ingunn T. Ellingsen

Kathrine Haugland Martinsen er sosionom med master i sosialt arbeid, leder for profesjonsrådet for sosionomer og del av FOs forbundsledelse.

Ingunn T. Ellingsen er sosionom og professor i sosialt arbeid ved Universitetet i Stavanger

1. Sosionom – hvem er vi og hva gjør vi?

«Jeg er sosionom».

Hva tenker du når noen presenterer seg på den måten? Trolig får du ulike assosiasjoner ut fra erfaringer du har gjort deg, kunnskap du har om yrket og i hvilken sammenheng spørsmålet stilles. Er du sosionom selv, kjenner en sosionom, eller har hatt en sosionom som saksbehandler, behandler eller terapeut – da er det naturlig at du har flere tanker om hva en sosionom er og gjør, enn en del andre. Likevel kan det virke som om «alle» har en idé om hva en sosionom er, men at det kan være vanskelig å forklare hva sosionomer egentlig gjør. De hjelper folk, men med hva? Hva er egentlig sosionomenes kompetanse?

Spesifikk yrkesbetegnelse

Hva er så en sosionom? Hva er sosialt arbeid? Og hva vil det si å utøve sosialt arbeid, eller «sosionomisere» som vi har hørt statsminister Erna Solberg uttrykke det?

Sosionom er yrkestittelen for oss som har en profesjonsutdanning i sosialt arbeid. I dagligtalen bruker vi ofte betegnelsen sosionom og sosialarbeider om hverandre. Sosialarbeider er en bredere betegnelse enn sosionom – en samlebetegnelse for ulike yrkesgrupper som utfører oppgaver som kan beskrives som sosialt arbeid. Sosionom er en spesifikk yrkesbetegnelse som forteller hvilken utdanning du har. Fellesorganisasjonen (FO) er et felles fag- og profesjonsforbund for profesjonsutdannede sosialarbeidere, altså både for sosionomer, barnevernspedagoger, vernepleiere og velferdsvitere. Sosialarbeiderprofesjonene har mye til felles, men i denne boken skal vi løfte frem noe av det som kjennetegner sosionomenes kunnskaps-, kompetanse- og arbeidsområder. Gjennom bokens kapitler vil du bli bedre kjent med hva en sosionom

ANTALL SOSIONOMER:

I 2017 var det 16 500 sosionomer i Norge.
3000 menn og 13 500 kvinner.

er, ulike felt vi jobber i og hvordan vi bruker vår kunnskap og kompetanse i det sosiale arbeidet.

Sosialt arbeid er en betegnelse som kan bety flere ting, avhengig av i hvilken sammenheng vi bruker begrepet. Vi kan snakke om sosialt arbeid som en akademisk disiplin som finnes ved de fleste universitetene rundt om i verden. Det innebærer at vi kan ta en bachelorgrad, en mastergrad og en doktorgrad i sosialt arbeid. Det er også et fag som gir teorier og forståelser som sosionomer bruker i arbeidet, hvor fagets kjerne er forståelse av og arbeid med sosiale problemer. Sosialt arbeid blir også betegnet som et håndverk, hvor sosionomene bygger på ulike former for kunnskap for å utøve faget i praksis, enten det er i barnevernet, i NAV, i arbeid med rusvern eller på andre velferdsområder (Berg m.fl., 2015). Sosionomer benytter ulike tilnæringer i utførelsen av dette håndverket. Vi har kunnskap og ferdigheter til å jobbe med enkeltpersoner og deres familie, nettverk og omgivelser. Dette kalles for individuelt sosialt arbeid. Som sosionomer har vi også kunnskap og ferdigheter til å arbeide på gruppenivå i møte med mennesker som har felles problemer eller interesser. Videre har vi kunnskap om og kompetanse til å jobbe med sosialt samfunnsarbeid. Dette kan være naboskapsarbeid, grasrot- og reformarbeid med mål om sosiale endringer i lokalsamfunnet. Og til slutt, vi kan også mye om politisk påvirkningsarbeid som handler om å synliggjøre sosial urettferdighet og påvirke politiske beslutninger. Denne formen for påvirkningsarbeid kan foregå på ulike måter, både lokalt, regionalt og på nasjonalt nivå. Det innebærer at sosionomene har et bredt kunnskapsgrunnlag, hvor ikke minst etisk kunnskap er viktig, fordi vi møter mennesker i vanskelige livssituasjoner. Derfor har vi et etisk grunnlagsdokument (FO, 2015) som legger føringer for hvordan vi skal bruke den kompetansen vi har i møte med andre.

«Å sosionomisere»

I løpet av de siste årene har sosionomer fått en del negativ oppmerksomhet fra norske politikere. Vi har fått skylda for dårlig integrering, ungdomskriminalitet, gjengdannelse og dårlig norskopplæring. Stortingsrepresentant Christian Tybring-Gjedde fra Frp kalte meningsmotstandernes uttalelser for «sosionomgnål» i Dagsnytt 18, november 2017. Like etterpå uttalte statsminister Erna Solberg (H) fra Stortingets talerstol: *«Samtidig vil jeg aldri si at fordi man er fattig eller har utfordringer, er kriminalitet akseptabelt – eller sosionomisere det vekk, som jeg pleier å si»*. Deretter var det Gro Harlem Brundtland (Ap) som tok ballen. I VGs podkast Skartveit samtalte hun blant annet om feilslått morsmålsundervisning i skolen: *«Det skjedde fordi sosionomene fortalte oss det. Jeg sier det på den måten, for det er ikke deres skyld.*

For vi skulle ikke ha hørt på dem». Flere sosionomuttalelser ble gitt da kriminelle ungdomsgjenger ble debattert sommeren 2018: «*Politiet er blitt sosionominfisert*», sa Jon Helgheim fra Frp. «*Politiet har dysset ned en del av problemene, og sosionomfaktoren har vært noe høy*», sa tidligere justisminister i Solberg-regjeringen Per-Willy Amundsen. «*Vi må slutte med at politiet skal være sosialarbeidere*», sa Sylvi Listhaug (Frp).

Det er ikke noe nytt at sosionomer anklages for å være snillister som duller med mennesker og «*syrr puter*» under armene på folk, men vi oppfatter disse uttalelsene annerledes enn tidligere sosionomvitser og karikaturer. Til tross for at betegnelsen «*sosionom*» har blitt brukt som et bilde på en negativ utvikling i samfunnet fra høyeste politiske hold, har sosionomdebatten også bidratt til positiv medieomtale om hva sosionomer er og hva vi gjør. Videre har det avledet motsvar fra både politikere og andre. Byrådsleder i Oslo, Raymond Johansen, uttalte at vi trenger flere sosionomer i arbeidet med ungdom for å forebygge gjengkriminalitet. Aslak Syse, professor i velferdsrett, tok til orde for å framsnakke sosionomer ut fra at sosialt arbeid har blitt mindre synlig i nyere lovgivning. Venstrepolitiker Einar Dørum forsvarte også sosionomene. Han tok til orde for at vi må møte den grunnløse kritikken med å være mer åpne om hvordan vi jobber og hva vi gjør – på godt og vondt. Sosionomdebatten har dessuten ført til at å «*sosionomisere*» har blitt et nytt begrep, og begrepet kom på tredjeplass i kåringen av årets nyord i 2018. Språkrådet forklarte begrepet på følgende måte: «*Sosionomisere blir oftest brukt på en polemisk måte for å ta avstand fra en tendens til å unnskyldte og bortforklare kriminelle handlinger, men ordet blir nå også til en viss grad brukt i positiv betydning*» (Språkrådet, 2018).

Endringsarbeid uten enkle løsninger

For sosionomene handler sosialt arbeid om endringsarbeid, og om å bruke kunnskap om sosiale problemer, om samfunn og menneskelige relasjoner i det sosiale arbeidet. Endringsarbeid krever kompetanse til å jobbe sammen med mennesker. Ved å arbeide relasjonelt, styrke troen på mestring, motivere til endring og samarbeide aktivt om tiltak, kan vi få til endring på både individ- og gruppenivå. Endringsarbeid på strukturelt nivå krever kunnskap om hvordan politikk og samfunnsforhold får betydning for mennesker. Det krever at vi synliggjør forhold som bidrar til å skape og opprettholde sosial ulikhet, og som gjør at noen mennesker ikke får de samme mulighetene som andre. Sosionomer har derfor et politisk samfunnsansvar. Vi jobber i ulike velferdstjenester, og utfører med det offentlig politikk (Lipsky, 2010), og sosionomene er i en unik posisjon til å se hvordan politikk slår ut. Vi møter mennesker som samfunnsforhold og politiske virkemidler slår uheldig ut for. Dette gir oss et særlig ansvar for å si ifra når politikk bidrar til økt marginalisering og økte livsutfordringer for mennesker, både på individ- og gruppenivå.

Det er nok flere forklaringer på hvorfor enkelte politikere gir sosionomene skylden for sosiale utfordringer i samfunnet. Det kan handle om at vi jobber med å hjelpe mennesker som har lav status i samfunnet, noe som igjen kan gjøre at profesjonen får lav status. Det kan videre handle om at sosionomer oppfattes som brysomme, når vi kritisk vurderer sosialpolitiske prioriteringer, mål, virkemidler og konsekvenser.

HER JOBBER SOSIONOMER:

Kommunale helse-, sosial- og omsorgstjenester, NAV, barneverntjeneste, sykehus, psykisk helsearbeid for barn og voksne, rusbehandling, skole, familievern, kriminalomsorg, flyktning- og innvandrersarbeid samt frivillige organisasjoner. I tillegg til å arbeide direkte med mennesker jobber sosionomer også med forskning, undervisning, administrasjon og ledelse.

Men det handler kanskje først og fremst om at problemene som politikerne trekker frem i sosionomdebatten, er komplekse og sammensatte. Det er problemer det ikke finnes enkle løsninger på. Da er også faren nærliggende for at en velger lettvinte «løsninger», hvor sosiale problemer individualiseres og personifiseres. Den enkelte ses på som eier av problemet, og kompleksiteten blir skjult ved å ansvarliggjøre den enkelte. En slik forståelse er et uttrykk for en manglende vilje til å se sosiale problemer som det de er – nemlig sosiale. Når sosiale problemer individualiseres, knyttes årsaken til personen som har problemet, og en lukker øynene for ulike sosiale og strukturelle sammenhenger som sosiale problemer oppstår i (Halvorsen, 2017). Kompleksiteten i sosiale problemer gjør at sosialt endringsarbeid både er krevende og tidkrevende, og det som utenfra kan virke som «dulling», er egentlig små skritt og delmål på vei mot en bedre hverdag for de menneskene det gjelder.

Styrke på brilleglasset

Sosionomens styrke på brilleglasset gjør at vi ikke bare ser et sosialt problem ut fra det som umiddelbart kommer til uttrykk gjennom for eksempel rus, kriminalitet og omsorgssvikt. Når vi møter en person som mangler bolig, vil styrken vår være at vi ser mer enn bare boligutfordringen. Når vi jobber i barnevernet og møter en familie med problematiske relasjoner, isoleres ikke problemet til å kun å handle om tilknytningen mellom barn og foreldre eller om foreldrenes manglende omsorgskompetanse. Brillene gir oss et bredt perspektiv som lar oss forstå relasjonene ut fra en større sammenheng. En slik tilnærming gir et mer nyansert bilde. Kan familiens utfordringer også handle om foreldrenes bekymring for økonomi, om vedvarende fattigdomsutfordringer, om boligsituasjon, om manglende sosialt nettverk og sosial støtte samt manglende mestringserfaringer? Spørsmålet er også hvordan disse utfordringene henger sammen. Hvordan vi forstår behovet for hjelp, vil avhenge av hvilket bilde vi ser – og hvilke teoretiske briller vi har på oss. Videre handler det om hvordan samfunnet er rigget for å hjelpe mennesker i vanskelige livssituasjoner. Når vi jobber med sosiale problemer, er målet ikke bare å få til endringer for den enkelte, men også å bidra til at samfunnet blir bedre rustet til å forhindre at sosiale problemer oppstår og opprettholdes. Skal vi nå et slikt mål, blir det meningsløst å

ensidig legge ansvaret og presset på den enkelte. Sosiale problemer har nettopp det kjennetegnet at de ikke kan forstås uten at de ses i en relasjonell sammenheng, og de må også løses relasjonelt. Vi er med andre ord ikke profesjonen med de enkle løsningene.

Sosiale problemer er fellesskapets problem

Sosiale problemer har alltid vært sosialt arbeid sitt utgangspunkt. Helt fra fagets opprinnelse på slutten av 1800-tallet, har engasjementet for å motvirke sosiale problemer vært en drivkraft. *«Det sosiale har vært et varemerke helt fra starten, der interaksjonen mellom individ og samfunn [...] er vesentlig for å forstå hvordan sosiale problemer oppstår og som tilnærming for det sosiale arbeidet. Pionerene i faget vektla relasjonen til de som trengte hjelp, og hjelp til selvhjelp var et viktig prinsipp.»* (Ellingsen og Levin, 2015, s. 62).

Sosialt arbeid utviklet seg i Norge i en tid med økt tro på profesjonalisering, og hvor det å bygge opp en velferdsstat ble et felles politisk prosjekt. «Alle skal delta», og «du skal yte etter evne» var viktige slagord, og solidaritetstanken sto sterkt. Denne tenkningen passet som hånd i hanske med sosialt arbeid, og sosionomene fikk dermed også en viktig rolle i velferdsstaten. I dag kan vi tegne et annet bilde. Avstanden mellom sosialt arbeid og politiske prioriteringer har blitt stadig større, og de politiske kampene har blitt mer tilspisset. Vi ser økte sosiale forskjeller, konfliktnivået øker, og flere generasjoner føler seg utenfor «det gode selskap». Sosialt arbeid utfordres på en helt ny måte, fordi sosiale problemer og sosiale forskjeller i samfunnet i større grad knyttes til individuelle valg. Det gjør at mange bare heiser på skuldrene – som om det er en naturlov at noen har, mens andre ikke har, og det derfor er noe vi bare må leve med. Til tross for dette dystre bildet, har grunntenkningen i sosialt arbeid ikke endret seg. Faget har riktignok utviklet seg i en mer kunnskapsorientert retning, men relasjonell kunnskap og kompetanse og en forståelse for hvordan strukturer, samfunn og menneskers liv påvirkes av hverandre, er fortsatt sentrale utgangspunkt for sosialt arbeid. For sosionomer er sosiale problemer fellesskapets problem, og det gjør at vi som profesjon er like viktige nå, som da faget hadde sin opprinnelse.

UTDANNINGEN SER DAGENS LYS:

Norske Kvinners Nasjonalråd (NKN) startet ettårig «sosiale kurs» for kvinner i 1920, som første utdanning av sosialarbeidere i Norge. Den første statlige sosialarbeiderutdanningen ble etablert i 1950 ved Norges kommunal- og sosialskole. I 1967 ble utdanningen treårig og kandidatene fikk yrkestittelen sosionom.

Sosialt arbeid og sosiale problemer

Definisjoner kan ofte være til hjelp for å få en bedre forståelse av hva sosialt arbeid er. Den internasjonale sosialarbeiderføderasjonen IFSW (2014) har formulert følgende definisjon av sosialt arbeid:

«Sosialt arbeid er et praksisbasert yrke og en akademisk disiplin som fremmer sosial endring og utvikling, sosialt samhold, myndiggjøring og frigjøring av mennesker. Prinsippene om sosial rettferdighet, menneskerettigheter, kollektivt ansvar og respekt for mangfold er sentrale i sosialt arbeid. På grunnlag av teorier i sosialt arbeid, andre samfunnsvitenskapelige disipliner, humaniora og urfolkskunnskap involverer sosialt arbeid mennesker og strukturer for å møte utfordringer i livet og styrke menneskers livskår.»

I 2017 utarbeidet profesjonsrådet for sosionomer i FO en kompetanseprofil med tittelen: Sosionomer og sosialt arbeid (FO, 2017). Her blir sosionomer og sosialt arbeid beskrevet på følgende måte:

«Sosionomen skal forebygge, løse og redusere sosiale problemer. Sosionomen bistår barn, voksne, grupper og lokalsamfunn i deres innsats for bedre livsvilkår. Dette gjøres i tett samarbeid med den eller de det gjelder. Arbeidet er forankret i menneskerettigheter og sosial rettferdighet. Et viktig prinsipp i sosialt arbeid er at den hjelpen som gis, skal være hjelp til selvhjelp, og hjelpen skal ta utgangspunkt i den enkeltes ressurser og situasjon.»

Samfunnet trenger sosionomer!

Det er mange viktige oppgaver som skal løses i et samfunn. Når du er syk, forventer du at det finnes ansatte i helsesektoren som har kompetanse til å finne ut hva som feiler deg, og som gir deg den hjelpen du trenger. Når du får tannverk, går du til tannlegen. Heldigvis er det noen som har kompetanse til å drive utdanning, andre til å planlegge gode boligområder og andre igjen til bygger veier. Listen er lang over viktige oppgaver som må løses. Men hva med problemer og utfordringer som rus, fattigdom, vold i nære relasjoner, manglende integrering, kriminalitet og andre sosiale problemområder – problemer som ikke har samme allmenne karakter? Hva med sosialt arbeid? Er det nødvendig at noen utdanner seg til å bli sosionom?

Svaret vårt er et rungende: «Ja!» Det er helt avgjørende for mennesker og samfunnet at noen har kompetanse til å forebygge, løse og redusere sosiale problemer. Vi har bruk for noen med spisskompetanse på å se helheten og hvilke strukturer og systemer som bidrar til gode og bærekraftige betingelser for folk, nærmiljø og samfunn – og hva som ikke er bra. For at et samfunn skal utvikle seg i positiv retning, må noen være gode til å kartlegge ressurser, motivere til endring, sette grenser innenfor vedtatte rammer, mobilisere til fellesskap, motvirke hjelpeløshet og være et bindeledd mellom mennesker og ulike hjelpetilbud. Dette kan sosionomer!

I Norge er det rundt 16 500 sosionomer i arbeid. De fleste jobber i NAV, i barnevernet og innenfor rus og psykisk helse. Men sosionomer jobber også i kommunale helse-, sosiale- og omsorgstjenester, skole, familievern og kriminalomsorg. De jobber med tjenester til flyktninger og innvandrere og i frivillige organisasjoner. I tillegg

til direkte arbeid med mennesker, jobber sosionomer med forskning, undervisning, administrasjon og ledelse. Har alle disse sosionomene noe mer til felles enn at de har gått tre år på en høyskole eller et universitet, tatt avsluttende eksamen og fått en bachelorgrad i sosialt arbeid? Finnes det en felles sosionomidentitet - uavhengig av hvor man jobber? Finnes en tenkning som utgjør et felles faglig fundament? Disse spørsmålene vil vi forsøke å undersøke nærmere i denne boka. Hvordan forstår sosionomer seg selv, og hvordan ser andre på oss? Vi er på jakt etter sosionomenes profesjonsidentitet, og vi tror at gjennom å vise fram hva dagens sosionomer gjør i møte med sosiale problemer, vil vi kunne komme nærmere svaret på spørsmålene.

Sosionomens kunnskap og kompetanse

Sosionomen har bred kunnskap om og kompetanse i å forebygge, løse og redusere sosiale problemer, og bidrar til at mennesker får tatt i bruk sine ressurser gjennom:

- å kartlegge ressurser og gi helhetlige, koordinerte og individuelt tilpassede tjenester
- ulike sosialfaglige arbeidsformer der brukeren er aktiv deltaker og mobiliserer egne og omgivelsenes ressurser
- endrings- og motivasjonsarbeid, tverrfaglig samarbeid og ulike metodikk innen individuelt arbeid, gruppe- og samfunnsarbeid
- kommunikasjon, relasjon og konfliktløsning med ressursperspektiv og medvirkning som bærende element
- kunnskap om helse- og velferdstjenester og kan formidle kontakt og ta initiativ til samarbeid med andre hjelpeinstanser
- kunnskap om ulike livsutfordringer som rus og avhengighet samt psykisk helse
- kunnskap om migrasjon og om sosialt arbeid i flerkulturelle kontekster
- kunnskap om familiesystemer og kompetanse på å ivareta et helhetlig barne- og familieperspektiv
- kunnskap om velferdslovgivning og kompetanse i lovanvendelse, skjønnsutøvelse og forvaltning (saksbehandling)
- kunnskap om etikk og kompetanse i å identifisere og håndtere etiske dilemma (*fra kompetanseprofiler utviklet av profesjonsrådet for sosionomer i FO*)

Bokas oppbygging, første del

Videre i bokas første del møter vi sosionomer som jobber med ulike sosiale problemer. Vi har valgt ut syv sosiale problemer eller områder for sosialt arbeid, og har intervjuet sosionomer som jobber innenfor disse områdene: fattigdom, rusavhengighet, psykisk helse, migrasjon, unge som er i fare for å falle utenfor jobb og utdanning, utsatte familier og vold i nære relasjoner. Sosionomer møter mennesker som er i vanskelige livssituasjoner som følge av sosiale problemer i samfunnet. De jobber med å forebygge at sosiale problemer oppstår, men også med å løse og redusere sosiale problemer både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå.

Sosiale problemer er, som vi har vært inne på, sammensatte og komplekse.

STUDIESTEDER:

I Norge er det 12 studiesteder som utdanner sosionomer. Det uteksamineres mer enn 800 sosionomer hvert år.

Kilde: FO

Det gjør at det er vanskelig å konkretisere hva som bidrar til at sosiale problemer utvikles, og det kan være vanskelige å avgrense et sosialt problem som et isolert problem. For eksempel kan det være mange innganger til fattigdom, og det å leve i fattigdom over tid vil kunne gi utfordringer på andre områder. Fattigdomsutfordringer, arbeidsledighet og det å føle seg utenfor fellesskapet, kan ha betydning for omsorgen foreldre makter å gi sine barn. Forskning viser at langt flere familier i kontakt med barnevernet har fattigdomsutfordringer sammenlignet med befolkningen generelt (Kojan, 2011). Rusavhengighet og psykiske vansker er for mange innvevd i hverandre. Å jobbe med migrasjon innebærer ofte å jobbe med flere ulike sosiale problemstillinger på samme tid, og slik kunne vi ha fortsatt. I de neste 7 kapitlene vil du møte til sammen 21 sosionomer som forteller om det å jobbe med mennesker innenfor de områdene vi har valgt ut. Innledningsvis til hvert kapittel gir vi et lite bilde av hva som kjennetegner de sosiale problemene vi har valgt å fokusere på, og hvordan sosionomer på ulikt vis jobber med disse.

I kapittel 2 retter vi søkelyset på fattigdom. Fattigdom har alltid vært et sentralt område for sosialt arbeid helt fra fagets tidlige fase. Fattigdom vil alltid være et en samfunnsutfordring, og Norge opplever i dag økt fattigdom og sosial ulikhet. Sosionomer gjør et viktig arbeid på dette området. Vi møter Trond Reitan som jobber som fagutvikler i kvalifiseringsprogrammet ved NAV Falkenberg i Trondheim kommune, og Marit Nybø som jobber med fattige tilreisende i Kirkens Bymisjon i Oslo. Vi møter også Richard Lunden som er sosionom på Pro Sentret, et hjelpetilbud i Oslo kommune for personer som selger og bytter sex.

Rusavhengighet er temaet for kapittel 3. Mange mennesker i Norge har utfordringer knyttet til rusavhengighet. Det får store konsekvenser for den enkelte, men er også et stort samfunnsproblem. Sosionomer jobber med rusavhengighet innenfor mange tjenestoområder, og vi møter tre av dem. Siv Myking er enhetsleder ved Botreningscenteret i Bergen kommune – et oppfølgingstiltak for personer med rusutfordringer kombinert med psykiske lidelser. David Ark er sosionom ved rusmestringsenheten ved Ullersmo fengsel, og Åse Odland er leder av Funkishuset – et lavterskeltilbud for voksne rusavhengige i Sandnes.

I kapittel 4 retter vi oppmerksomheten på psykiske vansker. Til tross for at Norge ofte blir omtalt som et av verdens beste land å bo i, får nær halvparten av befolkningen en psykisk lidelse i løpet av livet (Mykletun, Knudsen og Mathiesen, 2009). Sosionomer jobber med mennesker som har psykiske vansker, blant annet i rusomsorgen, barnevernet, helsetjenestene, frisklivssentraler og NAV. Tre av disse er Kine Nan Lium, avdelingsleder for jobbspesialistene ved NAV Hadeland, Marit

ATTRAKTIV UTDANNING:

- 10,7 prosent av søkere til helsefag i 2019 hadde sosionomstudiet som sitt førstevalg
- Det er registrert 4042 førstevalgssøkere til 903 studieplasser i sosialt arbeid/sosionom
- Året før, altså i 2018, var det 4075 førstevalgssøkere til 898 plasser
- Det er en nedgang på 0,8 prosent.
- Ved årets opptak er det 4, 5 førstegangssøkere per studieplass

Kilde: Samordna opptak 2019

Midtgård, sosionom og familierapeut ved Barne- og ungdomspsykiatrien, BUP Nordhordland, og Rita Cecilie Skimstad-Bermingrud, som er teamkoordinator for oppsøkende behandlingsteam, FACT – et tilbud for mennesker med alvorlige psykiske lidelser og rusproblemer ved Kongsberg distriktpsykiatriske senter (DPS).

Migrasjon er temaet for kapittel 5. Å komme til et nytt land hvor både språk og samfunn er fremmed, kan være svært vanskelig, særlig når en har med seg erfaringer fra krig og forfølgelse fra eget hjemland. Vi har intervjuet tre sosionomer som på ulike måter jobber med å forebygge, løse og redusere utfordringer som mennesker med migrasjonsbakgrunn møter, når de skal etablere seg i et nytt land. Trude Svensson jobber som tiltaksrådgiver i kvalifiseringssenteret for innvandrere i Trondheim kommune. Dora Poni Loro jobber med å følge opp barn som kommer alene til Norge uten omsorgspersoner (enslige mindreårige flyktninger) og Hanne Jordet er daglig leder av Globus internasjonale kafe, hvor kvinner med innvandrerbakgrunn får arbeidstrening.

I kapittel 6 skal vi bli kjent med sosionomer som jobber med unge som står i fare for å droppe ut av utdanning og jobb. Det kan være mange og sammensatte årsaker til dette, og sosionomer møter disse unge på flere ulike arenaer. Lars Kristian Aarvåg-Amundsen er ansatt i utekontakten i Bærum kommune og jobber spesielt med ungdom som er opptatt av «gaming». Vi møter også Anett Fossum Andreassen, som jobber som NAV-veileder ved Ulsrud videregående skole i Oslo. Børge Erdal, som er leder for uteseksjonen i Oslo, forteller avslutningsvis i kapittelet om det å jobbe med oppsøkende ungdomsarbeid i Oslo sentrum, med fokus på ungdom i utsatte miljøer.

Utsatte familier er tema for kapittel 7, hvor vi setter søkelyset på hvordan sosiale problemer bidrar til utfordringer for familier. I kapittelet møter vi Cecilie Zachariasen, som har lang erfaring fra barneverntjenesten i Tromsø. Vi møter Karin Hildén, sosionom og familierapeut ved Familievernkontoret i Kristiansand, og Sylvi Dybvik, sykehussosionom ved St. Olavs hospital HF i Trondheim. Cecilie, Karin og Sylvi har mye kunnskap om hvordan sosiale problemer får konsekvenser for familiene de møter.

Kapittel 8 handler om vold i nære relasjoner og er det siste sosiale problemet

vi har valgt å se nærmere på i denne boken. Vold i nære relasjoner er et alvorlig sosialt problem, både for de som utøver vold mot sine nærmeste, og ikke minst for de som blir utsatt for vold av en som står dem nær. Sosionomene vi møter i dette kapittelet, jobber for å forebygge vold og redusere konsekvensene av voldsutøvelse. Svein Dahle jobber som spesialkonsulent ved NAV Grünerløkka i Oslo, og vektlegger betydningen av tverrfaglig arbeid når en jobber med vold i nære relasjoner. Farshad Mohseni jobber ved Statens Barnehus Sandefjord. Han veileder politiet i forbindelse med avhør av barn, og jobber med å gi tilbud om oppfølging og behandling til barn som har vært utsatt for vold. Vi møter også Eldbjørg Håseth i November-prosjektet ved Stovner politistasjon i Oslo. Hun jobber med oppfølging og hjelp til personer som har vært utsatt for denne type vold og overgrep.

Til sammen gir disse 21 intervjuene innblikk i hva det vil si å være sosionom, og viser litt av bredden i det sosiale arbeidet som sosionomer gjør innenfor velferdsstaten Norge. Gjennom sosionomenes egne beskrivelser ser vi hvordan de konkret bidrar til å løse, redusere og forebygge sosiale problemer.

Bokas andre del

I del to vil vi presentere fem kapitler som tar for seg noen sentrale dimensjoner ved sosialt arbeid, som flere av de sosionomene vi har intervjuet tematiserer.

I første kapittel i denne delen vil Kathrine Haugland Martinsen og Ingunn T. Ellingsen trekke tråder fra intervjuene for å utforske om det finnes en sosionomidentitet. Kapittelet viser kjerneområder i det sosionomene forteller om, når de snakker om profesjon, fag og den jobben de gjør som sosionom på ulike arbeidsplasser. Til tross for at sosionomene snakker med stort engasjement og stolthet om faget og jobben sin, så er fokus på å bidra til endring og bedre livskvalitet for de menneskene de møter i tjenestene. De snakker om betydningen av tverrprofesjonelt samarbeid, forståelsen av sosiale problemer, helhetssyn og endringsarbeid på individ-, gruppe- og samfunnsnivå, som utgjør kjerneområder for sosialt arbeid.

Unni Sandodden viser gjennom sitt essay ulike sider ved det å jobbe tett på mennesker som lever i sårbare situasjoner. Sandodden er sosionom og jobber til daglig med boligsosialt arbeid for vanskeligstilte – med mennesker som har manglet et hjem i mange år, og som har bodd årevis på gata eller hos venner. Hva skjer når de får sitt eget hjem? Innordner de seg et normalt A4-liv? Handler godt sosialt arbeid om å få mennesker til å leve et liv som ligner majoritetens? I denne teksten, som har fått tittelen Hjemme hos – en kjærlighetsreportasje, diskuterer forfatteren hva som kan være suksesskriteriene i sosialt arbeid, hvor relasjon er et viktig stikkord.

Hanne Glemmestad og Kjell Dahl ser nærmere på sosionomrollen og ledelse av prosesser. De tar til orde for at ledelse av ulike endrings- og utviklingsprosesser er en viktig kompetanse innenfor sosialt arbeid, både i samtaler med enkeltpersoner som trenger bistand fra velferdstjenestene, og som en grunnleggende ferdighet i møte med andre profesjonsgrupper og samarbeidspartnere. Hanne Glemmestad er sosionom og har en master i velferdspolitik. Hun er høgskolelektor og studieleder ved fakultet for helse- og sosialvitenskap på Høgskolen i Innlandet. Kjell Dahl er også utdannet sosionom og har videreutdanning innenfor barne- og ungdomspsykiatri

og familierapi. Dahl har lang ledererfaring og har skrevet flere fagbøker innenfor fagfeltet sosialt arbeid.

For å kunne forstå seg selv er det nødvendig å ha kunnskap om hvordan andre forstår oss. Samstemmer vår selvforståelse med det bildet om verden for øvrig har av oss som profesjon? Vi har utfordret Vilde Adolfsen, leder i Landsforeningen for barnevernsbarn, til å gi oss et utenfrablakk på sosionomen og sosionomrollen. Hvordan blir vi oppfattet av de vi skal jobbe sammen med og for? Hvordan stemmer vår egen selvforståelse med brukernes oppfatning og erfaring? Landsforeningen for barnevernsbarn er en demokratisk brukerorganisasjon for nåværende og tidligere barnevernsbarn. I dette essayet, Kjære dere som sosionomiserer Norge, kommer barnevernsbarnas ståsted og stemme tydelig fram.

Til slutt setter vi søkelyset på sosionomrollen og sosial påvirkning. Magnus Dahlstedt og Philip Lalander er begge professorer i sosialt arbeid og underviser ved henholdsvis Universitetet i Malmö og Universitetet i Linköping i Sverige. De står også bak boken «Manifest – for et sosialt arbeid i tiden» (2018). Dahlstedt og Lalander argumenterer mot den rådende forståelsen av sosiale problemer som har vokst seg fram i Sverige: At problemer som fattigdom, avhengighet, kriminalitet og hjemløshet blir sett på som individuelle problemer som den enkelte både har skyld i og må ta ansvar for.

REFERANSER

- Språkrådet (2018). *Om ordene på lista 2018 (bm)*, tilgjengelig fra: <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/prisar/arets-ord/2018/faktaark-bm.pdf>
- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I. og Kleppe, I. (2015). Hva er sosialt arbeid? I: Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B. og Kleppe, L. C. (red.). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsen, I. T. og Levin, I. (2015). Det sosiale i sosialt arbeid. I: Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B., og Kleppe L. C. (red.). *Sosialt Arbeid – en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- FO (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnvernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Stå opp for trygghet*. Oslo: Fellesorganisasjonen. Tilgjengelig fra: <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1548957631/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer – en sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kojan, B. H. (2011). *Klasseblikk på et barnevern i vekst*. PhD-avhandling 2011:134. Trondheim: NTNU.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in public service*. New York: Russell Sage Foundation.
- Mykletun, A., Knudsen, A. K. og Mathiesen, K. S. (2009). *Psykiske lidelser i Norge: Et folkehelseperspektiv*. Rapport 2009:8. Oslo: Folkehelseinstituttet.

2. Om eg var ein rik mann – om fattigdom og økte forskjeller

Side 23	Bakgrunn
Side 24	Når livet smalner inn
Side 31	Fri flyt av fattigdom
Side 38	Kropp som salgsvare

Fattigdom og økte forskjeller – bakgrunn

Norge har siden 1970-tallet opplevd en sterk økonomisk vekst. Samtidig som befolkningen stadig blir rikere, øker også forskjellen mellom de som har mest, og de som har minst. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) viser at inntektsforskjellene har økt siden 2009.

EU har en definisjon på vedvarende lavinntekt, som også NAV bruker. Legges denne til grunn, anslår SSB at seks prosent av befolkningen bor i en husholdning som har vanskelig eller svært vanskelig for å få endene til å møtes. I alle aldersgrupper under 67 år har det vært en svak økning i lavinntekt de siste fem årene. Økningen har vært størst blant unge voksne i alderen 18–34 år, men også blant barn under 18 år. Over hundre tusen barn i Norge vokser opp i en fattig familie. Stadig flere familier med lav inntekt blir avhengig av offentlige ytelser for å klare seg.

Innvandrerfamilier og norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert i fattigdomsstatistikken. I denne gruppen hadde 28 prosent vedvarende lavinntekt i 2016. Dette er tre ganger høyere enn snittet i befolkningen. Dette slår også negativt ut for barna; av alle fattige barn her i landet i 2016, levde flere enn én av to i en innvandrerfamilie.

Risikoen for vedvarende lavinntekt er fem ganger så høy i husholdninger uten en stabil tilknytning til arbeidsmarkedet. Det er mange og sammensatte årsaker til at noen står uten jobb. Lavinntekt blant unge voksne knyttes ofte til manglende videregående utdanning. En del unge under 30 år står både utenfor arbeidsliv og utdanning. I denne gruppen er det en økning i andelen som mottar helserelaterte ytelser.

Å vokse opp i en familie som har dårlig råd, kan få konsekvenser for både fysisk, psykisk og sosial helse. Levekårsundersøkelser viser at det bidrar til materielle og sosiale mangler. Unge som vokser opp i familier med økonomiske bekymringer, opplever at de ikke har de samme sosiale godene som andre. Utenforskap tidlig i livet kan gjøre barn og unge sårbare og mer utsatt for selv å falle utenfor samfunnet senere i livet.

FO har ikke statistikk på hvor mange sosionomer som har fattigdom som arbeidsfelt. Likevel antar FO at de fleste sosionomer arbeider med fattigdom og lavinntekt, direkte eller indirekte. NAV er den største arbeidsplassen for sosionomer, og i NAV jobber mange direkte med fattigdom.

KILDER

Statistisk Sentralbyrå: Dette er Norge 2018.

Bufdir: NAV.

Pro Sentret: Årsrapport 2018.

NAV-rapport 2018:3: Fattigdom og levekår i Norge, tilstand og utviklingstrekk 2018.

Sangen «Om eg var ein rik mann» er fra musikalen *Spelemann på taket*.

NAVN:
Trond Reitan (46)

STILLING:
Fagutvikler i Kvalifiseringsprogrammet,
NAV Falkenberg,
Trondheim kommune

Når livet smalner inn

— **Arbeid har lenge vært myndighetenes oppskrift på å bekjempe fattigdom og utenforskap. – Jobb løser en hel del for våre deltakere, men vi må ta noen skritt før alle er skodd for arbeidslivet, sier Trond Reitan, fagutvikler i Kvalifiseringsprogrammet ved NAV Falkenberg i Trondheim kommune.**

Kvalifiseringsprogrammet ble opprinnelig etablert for å få ned antall personer som var langtidsmottakere av sosialhjelp. Gjennom programmet skulle hver enkelt deltaker få en skreddersydd oppfølging hvor målet var ordinært arbeid eller utdanning.

Kvalifiseringsprogrammet så dagens lys i 2007. Trond Reitan var da nyutdannet sosionom fra Høgskolen i Trondheim, og han tenkte at å få være med å bygge opp et slikt program i det nyetablerte NAV så spennende ut. Han søkte på jobben, og fikk den.

– I 2008 var vi et team på fire personer i Trondheim som skulle skape noe helt nytt. Vi hadde en lovttekst, men ikke noe mer enn det. Det ble starten for meg i NAV, sier han i dag – 11 år senere.

Lav selvfølelse

En oppsummering fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) i 2018 viste at tiltaket langt på vei fungerer etter intensjonen. Færre deltakere avbryter nå programmet, og flere går ut i ordinært arbeid. I 2017 hadde nesten 40 prosent av deltakerne fått jobb.

På NAV Falkenberg er det for tiden 167 deltakere inne i kvalifiseringsprogrammet. De siste årene har i overkant av 50 prosent av deltakerne kommet ut i ordinært arbeid, noe som ligger godt over landsgjennomsnittet. Hver ansatt i full stilling har oppfølging av 25 deltakere.

For å ha rettigheter i Kvalifiseringsprogrammet, heter det fra NAV at deltakeren må være i yrkesaktiv alder, ha vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, ha behov for tett oppfølging og ha ingen eller begrensede ytelser fra NAV.

Trond Reitan beskriver deltakerne slik:

- De fleste har ikke fullført videregående utdanning, har begrenset arbeidserfaring og har gått på sosialhjelp en stund. Mange har utfordringer i forhold til psykisk helse og sliter med lav selvfølelse. Mange har også liten tro på at de skal klare å stå i en jobb og kunne delta i samfunnet. En del er også minoritetsspråklige, som i tillegg har språkutfordringer i ulik grad.

Lysere framtid

Personer som har levd på sosialhjelp over tid, må lære seg mestringsstrategier for å klare seg på lite i hverdagen.

- Å leve på lite over tid gjør at livet smalner inn. Mange har ikke mulighet til å delta eller være med på aktiviteter som andre tar som en selvfølge, enten det handler om å drive med en hobby eller organisert idrett eller å dra på ferie. Hvis du hele tiden må snu på krona og kanskje har inkassokrav hengende over deg, blir det vanskelig å få fokuset over på noe annet. Det gjør noe med selvbildet ditt og troen på fremtiden.

Når deltakeren går fra sosialhjelp og over til kvalifiseringsstønad, så skjer det en liten bedring i økonomien. For Trond Reitan er det viktig å få deltakeren til å se at bildet er litt større enn bare kroner og ører.

- Vi forsøker å motivere til jobb, og er tydelige i budskapet om at dersom du klarer å stå på og lykkes, så vil det gi deg alt det en jobb fører med seg av goder, også økt inntekt. Du blir ikke rik av å delta i Kvalifiseringsprogrammet, men deltakelse i programmet vil forhåpentligvis føre ut i jobb, noe som vil gjøre tilværelsen mer meningsfylt og framtiden lysere. Du kommer deg ut av en marginalisert økonomisk situasjon.

Skodd for jobb

Arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie er opptatt av at hver og en av oss skal bli den nye oljen. Da er det ikke bærekraftig at en av fem arbeidsføre her i landet står utenfor arbeidslivet. Trond Reitan er helt enig, men har samtidig lite sans for lettvinde og populistiske svar og løsninger. For å inkludere dem som sitter med de

Utdanning:

Utdannet sosionom ved NTNU (tidligere HiST),
2004–2007

Gjennomfører p.t. master i offentlig administrasjon
(MPA) ved NTNU

Arbeidserfaring:

Jobbet i Trondheim kommune siden 2006 og i
NAV siden 2008

svakeste kortene på hånden, må man ta trappa trinn for trinn og ikke haste oppover i store steg. Da er man best skodd for å nå målet om varig tilknytning til arbeidslivet.

– Også NAV har et mantra: Arbeid først. Det er vel og bra, men det må legges til rette for at folk kan få orden på livene sine først. De må få selvtillit og mot nok til å tørre å tenke tanken på jobb, ta imot og klare å stå i den. Det er ikke slik at alt løser seg om man bare kobler deltakerne med en potensiell arbeidspraksis. Det helt basale, som en plass å bo og trygghet i hverdagen, må på plass. Da er mulighetene bedre for å arbeide med å motivere til kvalifisering og jobb. Vi lykkes ikke om alt rundt deltakeren er kaos, sier han.

I dette arbeidet kommer sosionomens spisskompetanse inn.

– Vi gir tett sosialfaglig oppfølging over tid. Vi bruker også tid på å kartlegge situasjonen og bli kjent med den enkelte før oppstart. Deltakerne kan være i programmet inntil tre år og med få veilederbytter, slik det er her på Falkenborg, så blir man godt kjent. Hos oss skal det også være kort vei inn. Deltakerne trenger ikke å gå via et kontaktsenter, men kan kontakte oss direkte på mobil i arbeidstiden. Dette er faktorer som er viktige, både for deltakerne, arbeidsgiverne og programmet som helhet. Det er også det som gjør denne jobben så lystbetont, sier han, og legger til:

– De ansatte i Kvalifiseringsprogrammet har stor mulighet til å jobbe sosialfaglig og kan dermed være tettere på den enkelte. Det er faktisk suksessfaktoren: Det er der hvor vi kan være spesifikke og gi en individuelt tilpasset oppfølging, at vi lykkes best, sier Reitan.

Alle brikker på plass

Sosialfaglig oppfølging i denne sammenheng handler om å få oversikt over den enkeltes situasjon, inkludere nettverket og prøve å få alle brikkene i tilværelsen på plass. Som sosionom handler det også om å være forberedt på at det kan oppstå uforutsette ting underveis.

Det er viktig å ha god kompetanse om arbeidsmarkedet og kunne samarbeide godt med arbeidsgivere for å oppnå målet om arbeid. Arbeidsmarkedet er i endring, og det kan også være en utfordring. Ufaglærte jobber vokser ikke på trær. Der de finnes, tilbys det gjerne bare deltid eller såkalte tilkallingsvakter.

– Hvis livet ellers ikke går på skinner, er sannsynligheten stor for at deltakeren faller ut, om tilknytningen til arbeidslivet blir ustabil. Det er en utfordring. Det er her endringene i Kvalifiseringsprogrammet kan gi åpninger. Fra nyttår har det blitt større muligheter i programmet for at deltakerne kan ta utdanning og kvalifisere seg til andre og bedre jobber, som forhåpentligvis kan gi mer stabil inntekt. Noen av deltakerne har fullført videregående, og andre har tatt fagbrev i løpet av programmet. Dette håper vi å se mer av.

«De ansatte i Kvalifiseringsprogrammet har stor mulighet til å jobbe sosialfaglig og kan dermed være tettere på den enkelte. Det er faktisk suksessfaktoren: Det er der hvor vi kan være spesifikke og gi en individuelt tilpasset oppfølging, at vi lykkes best»

Beste reklame

NAV ligger ikke på omdømmetoppen. Det er langt mellom positive nyheter om etaten. Trond Reitan sier likevel at han er grunnleggende stolt av å jobbe i NAV. Han er opprinnelig utdannet servitør og har erfaring fra hotell- og restaurantbransjen, men tok et valg og begynte på sosionomutdanningen. Til grunn for begge valgene lå et ønske om å jobbe med mennesker.

I forbindelse med Sosialarbeiderdagen 2019 uttalte Anne-Lise Kristensen, pasient- og brukerombud i Oslo, at NAVs største utfordring er tilgjengelighet. Mange stiller spørsmåltegn ved digitaliseringen og standardiseringen som foregår i etaten.

Trond Reitan frykter at svartmalingen av arbeidsplassen hans kan få alvorlige følger.

– Noe av kritikken av NAV er berettiget. Det er utrolig mange flinke folk i systemet som vil brukernes beste, og som har enormt mye kompetanse, men noen ganger kommer vi til kort. Hvis mediene, opinionen og FO, for den saks skyld, tegner et mørkt bilde av etaten, er jeg redd NAV vil miste de gode fagfolkene.

Samtidig mener han det er viktig å nyansere. NAV er ikke én størrelse – NAV er forskjellig fra kommune til kommune og fra kontor til kontor.

– Jeg sier alltid at jeg jobber i NAV, hvis noen spør meg om det. NAV har en viktig rolle som forvalter av velferdsstaten, og det er jeg stolt av å være en del av. Hvis noen har kritiske innvendinger, så sier jeg at vi som jobber i NAV, må forholde oss til de rammer som politikerne gir oss.

At de negative holdningene også har fått rotfeste i utdanningen, merkes når studenter kommer i praksis.

– Jeg har veiledning med studenter som er her i praksis. Mange kommer hit med en oppfatning av NAV som ikke stemmer med virkeligheten. De innrømmer gjerne at NAV var deres absolutte sistevalg. Mitt inntrykk er at også noen i utdanningen har utdaterte oppfatninger om hva det vil si å jobbe i NAV. Det er kanskje en brannfakkell, men jeg mener det burde vært et krav om at de som underviser, også må ha hatt praksisperioder i feltet. De må holde seg oppdatert på den virkeligheten de utdanner studentene til.

Å møte motvillige og kritiske studenter som får sine forutinntatte meninger gjort

til skamme, er like tilfredsstillende hver gang.

– For oss er det virkelig gøy når studenter kommer hit og blir positiv overrasket, både over arbeidsmiljøet og arbeidsoppgavene. Når disse studentene kommer tilbake på skolen og sier at praksisen var over all forventning, og at NAV er et sted de ønsker å søke seg til senere – ja, det er den beste reklamen NAV kan få.

Krydder i hverdagen

Trond Reitan sitter i styret i FO Trøndelag og i styret i Trondheim kommune-klubben. Samtidig er han plasstillitsvalgt for 35 sosialarbeidere ved NAV Falkenberg. Vervene kaller han ekstra krydder i hverdagen, noe som kjennes veldig meningsfullt og gir ekstra energi.

NAV Falkenberg er ett av to NAV-kontor i Trondheim kommune. Kontoret har 220 ansatte med forskjellig bakgrunn. Trond Reitan sier at ansatte i NAV har blitt en «grå masse av veiledere». Han mener NAV i større grad burde flagge hva slags kompetanse de ansatte har, i stedet for å skjule det bak en ullen tittel.

– Er du på et sykehus, er det aldri uklart om du snakker med en lege eller en sykepleier. Hvis Per skal ha et møte med meg, så bør han få vite at han skal møte en sosionom, og ikke «bare» en veileder i NAV. Det ligger ulike forventninger til om du skal møte en sosialarbeider, statsviter eller ergoterapeut, mener Reitan.

Også som tillitsvalgt byr denne profesjonsnøytrale tittelen på utfordringer. Når det skal rekrutteres nye ansatte, kan det være vanskelig å få gehør for at NAV bør være tydelig i hvem de søker etter i utlysningstekster.

Hans svar er å løfte sosionomer opp og fram.

– FO har en jobb å gjøre med å motivere medlemmene sine til å ta lederutdanning og oppmuntre dem til å søke lederjobber. Her ved NAV-kontorene i Trondheim er det få ledere som har sosialfaglig bakgrunn. Man skal ikke undervurdere at kjennskap til profesjonen har betydning i rekrutteringsprosessen, når valget står mellom flere søkere med ulik bakgrunn. Som tillitsvalgt er jeg nøye med å påpeke det, men det er lederne som til syvende og sist bestemmer.

Fleksibilitet og raushet

Han er opptatt av at sosionomer skal finnes på de arbeidsplassene hvor de naturlig hører hjemme, og at de skal ha sin rettmessige plass. Sosionomer har en utrolig viktig rolle i NAV, sier han, men ikke alle får utnyttet sitt faglige potensial.

– Mange sosionomer her på huset har den viktige jobben med å fatte vedtak, og har travle dager med det. Dette kan gå ut over tiden til den sosialfaglige oppfølgingen av de som har sosialhjelp som inntekt. Det er noe vi merker, fordi det er der vi i hovedsak rekrutterer deltakerne til kvalifiseringsprogrammet.

– *Hva slags type sosionom er du?*

– Jeg er ikke den som står mest på barrikadene, men jeg er medlem av et politisk parti. Som fagutvikler og tillitsvalgt er jeg engasjert og ønsker det beste for både de vi er satt til å hjelpe, og medlemmene jeg representerer. Når vi jobber i et så stort

system som NAV, er det viktig at vi ansatte ikke blir for systemtro. Vi skal håndheve regelverket, men vi må ikke glemme hva som er selve intensjonen, nemlig at vi er til for brukerne og deltakerne. Samtidig er jeg opptatt av at det må være en balanse: Vi kan ikke bare peke på alt som ikke fungerer, vi må også komme med forslag til løsninger.

– *Er det rom for å ikke være systemtro i NAV?*

– Kvalifiseringsprogrammet ligger innenfor sosialtjenesteloven, og den gir rom for skjønn. Det er det som er så bra med programmet; vi kan jobbe sosialfaglig, samtidig som loven åpner for både fleksibilitet og raushet. I tillegg er jeg heldig som har ledere som oppmuntrer ansatte til å si ifra.

Endringer innenfra

Trond Reitan holder for tiden på med en master i offentlig administrasjon ved siden av jobben.

– *Hvor ser du deg selv noen år fram i tid?*

– Det kan godt tenkes at jeg fortsatt er i NAV. Jeg har ikke mye å klage over i min jobbsituasjon. Ingen arbeidsdager er like. Det er mye som foregår, og det er nye ting å sette seg inn i hele tiden. Min innstilling er også at det er bedre å være en del av systemet og jobbe for endringer innenfra, framfor å stå utenfor å se inn med et kritisk blikk.

NAVN:
Marit Nybø (54)

STILLING:
Avdelingsleder på
Bymisjonssenteret i
Tøyen kirke, Oslo

Fri flyt av fattigdom

— **Som sosionomer utfordres vi både på tankesett og faglighet, når vi ikke kan lene oss på velferdsstatens sikkerhetsnett, sier Marit Nybø. Hun jobber med fattige tilreisende i Kirkens Bymisjon.**

I 2013 startet Kirkens Bymisjon og Røde Kors akuttovernatting for fattige tilreisende i Oslo. Det kom som et svar på den nøden de så i gatene. Europiske arbeidssøkende som kom hit på jakt etter et bedre liv, var da henvist til å sove ute.

Marit Nybø har vært en del av Kirkens Bymisjon siden hun ble utdannet ved Diakonhjemmets Sosialhøgskole i 1988. De siste 15 årene har hun jobbet med boligsosialt arbeid og vært med på å stable på beina akuttovernattingen, hvor det er mulig å få en seng til 15 kroner natta.

Nybø skiftet nylig jobb i Kirkens Bymisjon. Bymisjonen samler alt sitt arbeid rundt fattige tilreisende, og hun skal nå ha ansvaret for dette. For Bymisjonen er det viktig å koordinere og finne en retning på tilbudet. Det handler først og fremst om å forholde seg til en ny type nød, altså den som rammer tilreisende som mangler eller har få rettigheter i forhold til den norske velferdsstaten.

Utdanning:

Utdannet sosionom ved Diakonhjemmets sosialhøgskole (1988), godkjent klinisk sosionom (familieterapi) og faglig veileder
Tilleggsutdanning i ledelse, offentlig rett og samfunnsplanlegging

Arbeidserfaring:

Rusbehandling, lavterskeltilbud og boligsosialt arbeid. Mye erfaring i utvikling og etablering av nye tiltak og ledelse av virksomheter. Nå ansatt som avdelingsleder på Bymisjonscenteret i Tøyen kirke med ansvar for utvikling og drift av ulike velferdstilbud rettet mot fattige tilreisende

– Vi har EØS-borgere med få rettigheter og papirløse uten rettigheter, og forskjellen er ikke alltid helt tydelig. Faglig sett må nye veier stakes ut. For hva er faget vårt når vi jobber utenfor sikkerhetsnettet? Det er både utfordrende og spennende.

Hun mener fattige tilreisende må forstås som en del av hjemløsheten i Norge. Slik er det ikke i den offentlige tale.

– Det er en slags begynnende politikk på området, uttrykt med at vi får økonomiske bevilgninger. Å ha Staten på lag betyr at vi får en type aksept og legitimitet for jobben vi gjør. I fem år har vi fått penger fra Staten, men først i 2017 fikk vi offentlige midler fra Oslo kommune. Før kritiserte de oss for å etablere akuttovernatting, mens nå vil kommunen at vi skal huse europeiske tilreisende. For oss er det en kjempeskjell å ha kommunen i ryggen når vi for eksempel krangler med naboer om hvor disse overnattingsstedene skal være, sier hun.

Rettighetsfattige

Hun kan snakke både vel og lenge om den norske folkesjelen i møte med den globaliserte fattigdommen i Europa. Nybø mener mange nordmenn både er arrogante og kunnskapsløse og har begrenset selvinnsikt.

– Innerst inne i folkesjelen har vi både gode verdier og kultur for å ta oss av mennesker som trenger bistand. Om en båt med flyktninger hadde kommet inn på Jær-strendene, hadde de både blitt tatt imot og kommet i hus. Likevel legger vi opp til en teoretisk diskusjon som om nøden ikke angår oss. Det virker som om rikdommen vår står i veien for empatien, sier hun.

– *Din arbeidshverdag er ikke teoretisk. Hvem er de fattig tilreisende du møter?*

– Fattige tilreisende er folk som kommer hit fordi det er det beste alternativet for dem og familien. De fleste kommer fra dårlige kår og vanskelige liv. De vet at det er vanskelig å få jobb i Norge, men de velger det likevel fordi de har et håp om at hvis

de lykkes, så kan det gjøre livet bedre. Drømmen er å få en jobb og en inntekt å leve av – akkurat som alle nordmennene som i sin tid utvandret til Amerika.

De fleste fattige tilreisende har EØS-rettigheter. Det betyr at de kommer hit med et sett rettigheter som blant annet sier at de har lov å oppholde seg og søke på jobber i Norge. Hovedgruppen er altså arbeidssøkende, selv om det er tiggerne som får den største oppmerksomheten, sier hun.

– Av de som søker arbeid, er det flest menn. For bare få år siden var dette i hovedsak menn fra Sør-Europa med høy utdanning, som mistet livsgrunnlaget på grunn av finanskrisen i hjemlandet. Nå er det flest øst-europeere. Vi møter de som ikke lykkes med å få seg jobb, men også de som har hatt en fot innenfor arbeidsmarkedet og fått trøbbel. For disse menneskene møter veldig ofte det mest råtnete sjiktet av arbeidslivet, der det er mye svineri og utnyttelse. Er du en del av det svarte, tvilsomme arbeidsmarkedet i Norge, er veien kort for å havne på gata som tigger. Norge er et dyrt land å oppholde seg i om man lever i ytterkantene av samfunnet, sier Marit Nybø.

Hun mener arbeidsmarkedet er et felt som roper på oppmerksomhet, og at dette er noe som Kirkens Bymisjon kommer til å prioritere i tiden framover. Utfordringen er at arbeidsmarkedet er et omfattende og uoversiktlig område med nasjonale lover og regler som blandes med regelverk fra EU/EØS.

– Byråkratiet gjør det vanskelig for folk. Det skjuler mye diskriminering. Selv om noen har fått tilbud om jobb, er det nærmest umulig i løpet av de tre månedene de har fått opphold å ordne med de nødvendige papirene som trengs for å søke om forlengelse. De arbeidssøkende forteller oss om Kafka-lignende opplevelser.

Rent og urent

Statistisk Sentralbyrå foretar med jevne mellomrom undersøkelser av nordmenns holdninger til innvandrere. Somaliere, som tidligere kom veldig dårlig ut i slike undersøkelser, er på vei opp på tillitsskalaen. En undersøkelse foretatt ved Universitetet i Bergen i fjor avdekket at det er utbredt rasisme rettet mot rombefolkningen her i landet. Svarene i undersøkelsen viste at romfolk er den mest mislikte minoriteten i Norge. Marit Nybø mener at det er en stor sorg at samfunnet alltid må ha en gruppe som skal dyttes nederst.

– Fordommene mot somalierne for ti år siden var preget av rasisme. Da dro vi som samfunn kulturkortet og omtalte somaliere som late og som et folk som ikke vil integreres. Fattige tilreisende rammes også av rasisme, ofte innpakket i forakt. Det brukes ofte retorikk rundt denne gruppen som handler om rent-urent. Det er et helt annet språk enn kultur- og rasimeretorikken. Det utfordrer oss som har dette som arbeidsfelt; samtalen, også den offentlige, kretser hele tiden rundt leirer, søppel og toaletter. Det er en hard kamp å få denne samtalen inn på verdige spor.

Kraften i det konkrete arbeidet

Marit Nybø har en lang CV. Hun har klinisk videreutdanning som familierapeut, og

har også tatt fag innen ledelse, samfunnsplanlegging og juss. I hele sin yrkeskarriere har hun jobbet med kombinasjonen samfunn, behandling og ledelse – enten hun har jobbet med bolig, rus, aktivitet eller psykiatri. Selv om hun er leder, går hun ikke av veien for å hjelpe til på suppekjøkkenet i Kirkens Bymisjons lokaler på Grønland.

– Jeg blir mer og mer glad i kraften i det konkrete arbeidet. Det får meg jordet, sier hun.

Hun omtaler sosionomutdanningen som en ellevill reise.

– Jeg kom inn med et samfunnsengasjement og gikk ut som en politisk sosialarbeider.

Derfor har hun også en sterk politisk forståelse av sosionomrollen.

– Å være sosionom er å inneha en posisjon i samfunnet. En måte å lese samfunnet og ta stilling på. Sånn sett er rollen også en identitet, en forståelsesmåte og et ståsted.

– *Tror du dagens studenter tenker på samme måte?*

– Fattige tilreisende er en fantastisk arena å tilby studenter. Dagens sosionomstudenter kommer hit med et stort engasjement. Det oppstår ekte møter med mennesker som lever vanskelige liv, og urettferdighet berører. Studentene får en praksis som vekker det politiske engasjementet. De er skarpe i hodet i tillegg, for i dag stilles det høye krav for å komme inn på utdanningen. Det er ikke studentene det er noe feil med, jeg er mer bekymret for arbeidslivet de skal inn i. Hvor i arbeidslivet skal de få den politiske næringen, undrer Marit Nybø.

– *Det er mange sosionomer som frykter at samfunnsarbeidet er på vei ut. Deler du den bekymringen?*

– Et samfunn som kun forstås ut fra individuelle rettigheter, gir dårlige kår når svaret på samfunnsutfordringene er kollektive. Den politiske delen av yrket blir stadig mindre tydelig. Det er derfor jeg er bekymret for det arbeidslivet som sosionomene i dag utdannes til. New public management og målstyringstenkningen gjør at ansatte blir lydige og redde. Vi lever i en tid hvor det vi frykter aller mest, er å gjøre feil. Men sosionomer skal være irriterende! Det er den største lederutfordringen i sosialfeltet; disiplineringen av det samfunnsansvaret som vi sosionomer har.

Derfor mener hun at samfunns- og systemblikket til sosionomer er viktigere enn noen gang.

– Det er dette fokuset som skiller vår utdanning fra andre. Når politiske krefter og styringssystemer dras mot individualisme, er det viktigere enn noen gang at yrkesidentiteten vår blir styrket, slik at vi bidrar med kollektiv forståelse og tydelig tar de svakes parti.

Sosionomfaget i praksis

Hun tror hun vet hva som kjennetegner politikere som snakker om sosionomisering.

– Det må være politikere som forveksler fagutøvelsen vår, som handler om å se ting i sammenheng, med omstendelighet eller motvilje mot endring. Å problematisere er ikke nødvendigvis det som belønnes i mange prosesser. Å stille brysomme spørsmål applauderes heller ikke når det forventes at vi bare skal ta omstillinger på strak arm. Da blir sosionomisering et annet ord for for bakstreverskhet, treghet og

manglende omstillingsvilje, sier hun, og får en digresjon:

– Den nye folkehelsemeldingen legger stor vekt på forebygging og kollektive løsninger. På mange måter kan vi si at folkehelsemeldingen er sosionomfaget i praksis. Men når vi ønsker å utøve sosionomfaget på utsatte grupper, får vi høre at svarene våre er feil. Når eldre lider av underernæring og ensomhet, er svaret i folkehelsemeldingen at det må legges til rette for fellesskap hvor eldre kan spise sammen, slik at de får pirret matlysten. Når vi anbefaler å lage varrestuer for rusmisbrukere eller bostedsløse, hvor de kan møtes over et måltid, da er svaret at det er å sy puter under armene på dem. Det mener jeg er et godt eksempel på at den politiske delen av rollen vår er viktig.

«Å være sosionom er å inneha en posisjon i samfunnet. En måte å lese samfunnet og ta stilling på. Sånn sett er rollen også en identitet, en forståelsesmåte og et ståsted.»

Ute eller inne

Kirkens Bymisjon har i over 150 år drevet med sosialt arbeid i Norge. Marit Nybø mener det er feil å sette bymisjonen på en pidestall, som om den var en institusjon med verdier høyt hevet over alle andres.

– Som en ideell organisasjon har vi en privilegert rolle i samfunnet, fordi vi kan velge hva vi vil ha fokus på og ansvar for. Når det fungerer, har politikerne innsett at et samspill med oss gir en dynamikk som fører samfunnet framover; vi ser utfordringene, sniker sosiale tiltak i gang og tvinger myndighetene på den måten til å ta sin del av ansvaret. På mange områder er det harmoni, selv om vi til tider har litt utfordringer med å finne takten.

Hun er stolt over å ha vært med å bidra til at nordmenn generelt tenker annerledes om fattige tilreisende i dag enn for bare fem år siden.

– I den kampen tok Kirkens Bymisjon et stort ansvar. Jeg har ikke tall på hvor mange intervjuer vi stilte opp på. Vi la vekt på det humanitære og unngikk bevisst å snakke politikk. Vi snakket bare om hva slags by vi vil ha, og at det er en menneskerett å ha en seng å sove i. Det er fortsatt mye uløst, men ingen sier høyt i dag at fattige tilreisende bare kan ta til takke med et portrom. Det er gøy å jobbe med holdninger. Man må svelge unna avistitler som «Hun driver Oslos kjipeste hotell», og man må tåle kjeft. Men om man klarer å holde fast på hva som er rett, er sta og utholdende – da skjer det noe. Det er også fint å ha jobbet så lenge at man ser at verden går framover. Jeg vil ikke kalle det et maratonløp, men det har absolutt vært en god halvdistanse.

Audun Lysbakken Leder i Sosialistisk Venstreparti (SV)

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Sosionomer trengs virkelig! De ser både individet og strukturene rundt. Det er helt nødvendig for å få til gode løsninger. Sosionomer jobber i våre aller viktigste tjenester som barnevern, NAV, rusomsorgen, psykisk helsevern og sykehus, med folk som trenger å bli møtt med trygghet og faglighet.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Sosionomer må jo være noen av de modigste vi har. Å gå på jobb for å endre samfunnet i riktig retning krever mot og høy kompetanse. Evnen til å lytte og bidra til avgjørende endringsprosesser i folks liv krever dessuten en god dose tro på folk.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomer er eksperter i å se sammenhenger og peke på utfordringer. Sosionomer gjør en enorm forskjell i møte med den enkelte, men også på strukturnivå. Vi politikere er avhengig av å få innspill fra sosionomer for å lage politikk som faktisk funker. Og ja, sosionomene er faktisk velferdsstatens fotsoldater. De er godt skodd og går foran!

NAVN:
Richard Lunden (35)

STILLING:
Sosialkonsulent ved
Pro Sentret,
Oslo kommune

Kropp som salgsvare

— **Penger er hele veien et tema hos oss, sier sosialkonsulent Richard Lunden ved Pro Sentret i Oslo.**

– *Det heter seg at Pro Sentret er et unikt tilbud, både nasjonalt og internasjonalt. På hvilken måte skiller det seg ut?*

– Pro Sentret er Oslo kommunes hjelpetiltak for personer som selger og bytter sex. Samtidig er vi et nasjonalt kompetansesenter på feltet. Både størrelsen, tilbudet og finansieringen gjør oss unike. Vi er finansiert med både kommunal og statlig støtte. Det er flere aktører innen dette feltet, men Pro Sentret er alene om å ha en spesialisert helsetjeneste som er åpen hver dag, og der hvem som helst kan stikke innom og bli behandlet anonymt.

– *Hva går jobben din på Pro Sentret ut på?*

– Jeg har stilling som sosialkonsulent, og er en del av frontteamet. Det betyr at jeg har ansvar for det oppsøkende arbeidet ute på gata, internett og sosiale medier. Jeg er også del av teamet som bemanner lavterskeltilbudet Stua. Her serverer vi middag to dager i uka og driver miljøarbeid.

– *Hvordan vil du beskrive prostitusjonsmarkedet i Norge i dag?*

– Det er vanskelig å si hvor mange personer som

selger sex i Norge til enhver tid. Vi deler aktiviteten inn i gateprostitusjon og salg av sex på internett/innemarkedet. Gateprostitusjonsmarkedet har lenge vært stabilt. Her møter vi kvinner og enkelte transpersoner, men aldri menn. Disse er i hovedsak personer fra Øst-Europa som er her inntil tre måneder, men vi treffer også personer fra Latin-Amerika og Norge.

Innemarkedet, altså det som annonserer på nett, er mer sammensatt. Her finner vi både transpersoner, kvinner og menn fra alle deler av verden. På den største nettsiden i Norge ligger det rundt 1000 annonser, men dette er ikke nødvendigvis 1000 personer, noen har flere annonser. Dette er personer som reiser rundt om i landet. Vi møter brukere som for eksempel har vært i Trondheim, og som er på vei til Stavanger. De flyter rundt i landet og i deler av Europa. Mange som reiser rundt på denne måten, har ofte oppholdstillatelsen sin fra sør i Europa, men det er også mange som er bosatt i Norge, som velger å reise rundt på denne måten.

– *Pro Sentret har de siste årene også åpnet opp for menn. Hvorfor?*

– Senteret har tradisjonelt vært et lavterskeltilbud for kvinner eller personer i kvinneuttrykk. Men markedet endrer seg, og vi kommer stadig i kontakt med menn som selger sex. Disse har fått et større fokus her de to siste årene, og nå er hele tilbudet vårt også åpent for menn. At menn deltar på lik linje med kvinner, gjør noe med dynamikken her. Vi opplever at de har akkurat samme behov og spørsmål som kvinnene. På en vanlig kveld på Stua kan så mange som en av fire besøkende være menn.

– *Mange som kommer hit, har ikke rettigheter i den norske velferdsstaten. Hvordan utfordrer det deg som sosionom?*

– Det er helt klart utfordrende, spesielt når vi møter mennesker som er syke. Her kommer mange kvinner, og vi møter noen som har alvorlige sykdommer, som for eksempel brystkreft. Her i landet har de minimale eller ingen rettigheter. Da er det en kamp å hjelpe dem med alt fra operasjon til oppfølging etterpå. I noen tilfeller får vi ikke gjort så mye. Sosialtjenesten har et mandat hvor man kan bruke skjønn, men det kan strekkes begge veier. Noen NAV-kontor kan for eksempel vektlegge regelverket om opphold og tilknytning til landet veldig sterkt. Andre igjen er mer fleksible, og der har vi fått god bistand. Det oppleves like fantastisk hver gang, men dessverre opplever vi det som litt personavhengig. For å opprettholde velferdsstaten må vi ha regler å forholde oss til, men det er viktig å ta vare på dette skjønnet. Det er vanskelig å være sosialarbeider og ikke kunne hjelpe folk på en god måte. Spesielt syke mennesker hvor det ikke er noe alternativ for dem å dra til hjemlandet. De er syke i et samfunn som kan hjelpe, men som ikke vil. Det er den opplevelsen de sitter igjen med.

– *På hvilken måte er fattigdom et tema?*

– Penger er hele veien et tema her. Utfordringen for Norge er at mange fra andre deler av verden kan komme hit og tjene forholdsvis mye penger på kort tid – sammenlignet med det de kan gjøre i hjemlandet. Vi må hele tiden foreta vurderinger rundt hva slags utfordringer våre brukere står i; er det snakk om menneskehandel eller tvang, eller har de gjort et reelt valg? Hvis du kan komme til Norge og tjene halvannen årslønn på et par måneder, er spørsmålet hvor reelt valg mange egentlig har. Noen har rettigheter som EU-borgere, og kan søke ordinært arbeid i Norge. Men som ei fortalte: «Denne uka har jeg jobbet som renholder med åtte timers arbeidsdag i fem dager. Jeg tjente like mye som jeg gjør en lørdag i Oslo.» Tungt fysisk

Utdanning:

Bachelor i sosialt arbeid, Høgskulen på Vestlandet, 2013

Utdannet baker og konditor

Arbeidserfaring:

Fire år i NAV, Trondheim

Ansatt på Pro Sentret siden 2017

arbeid er vanskelig å forsvare i forhold til noen få timer i Oslo sentrum, når det er pengene som rår og man først har gått inn på det sporet. Mange forteller oss at de finansierer familie, barn og hus i hjemlandet. Mange ønsker å dra tilbake når de har tjent opp tilstrekkelig med penger, for eksempel nok til å starte en salong eller butikk som de kan livnære seg av.

– *Opplever dere andre måter som sex og kropp fungerer som salgsvarer på?*

– I fjor hadde vi et samarbeid med Tale Maria Krohn Engvik, kjent som Helsesista på Snapchat. Da kom vi i kontakt med en del ungdommer. I den forbindelse ble det mye fokus på bytterelasjoner, som også kan være utfordrende. Det berører også tematikken fattigdom, da drivkraften for disse ungdommene er å få tak i goder som de opplever andre har tilgang til. Det kan være ungdom som blotter puppene for å få noen øl på en fest. For noen kan dette oppleves problematisk, fordi de har brukt kroppen sin for å få tak i goder. Noen forsøker å ufarliggjøre det ved å vise til at mange andre i vennekretsen også gjør lignende ting. I undersøkelsen Ung i Oslo oppgir 3,5 prosent av elevene på videregående skoler at de har erfaring med å bytte sex mot goder. Vi mener det er viktig å snakke om dette, fordi det fort kan eskalere. For noen ungdommer er det vanskelig å kjenne hvor grensene går. Mange reflekterer heller ikke så mye over konsekvensene.

– *Er det tilstrekkelig med kunnskap og forståelse for salg og bytte av sex i hjelpeapparatet?*

– Salg og bytte av sex er helst noe man unngår å snakke om. Som helsesøster på en skole er kanskje anledningen og muligheten større til å ta opp slike spørsmål. I jobben min i NAV jobbet jeg med oppfølging av sykmeldte og de som gikk på arbeidsavklaringspenger. Alle hadde ulik helseproblematikk som hadde stor innvirkning på livene deres. Vi var veldig opptatt av å snakke om hvordan inntektstapet påvirket helsen og livet generelt. Men noen greide fint å opprettholde levestandarden, selv om de hadde et inntektstap opp mot 40 prosent. Å spørre om hvordan det hang sammen var vanskelig, selv innen et system som NAV. Vi har blitt flinkere til å snakke om psykiske plager de siste årene, men når det kommer til seksualitet, har vi fortsatt en lang vei å gå. På Pro Sentret snakker vi mye om seksualitet, fordi det er en naturlig del av livet. Dette er også motivasjonen for alt arbeidet vi legger ned i sosiale medier. Målgruppen vår ikke veldig stor, men temaet seksuell helse angår oss alle. Det er ikke slik at man må ha erfaring med å selge sex for å følge oss og ha nytte av temaene vi løfter fram.

– *Hva er ditt spesielle bidrag som sosionom ved Pro Sentret?*

– Sentret er tverrfaglig sammensatt, og de fleste sosialkonsulentstillingene er besatt av sosionomer. Helseavdelingen består i hovedsak av helsepersonell, som sykepleiere og leger. Jeg vil si at mitt bidrag som sosionom preges av visjonen vår, som handler om at alle er født likeverdige. I tillegg handler det om å ha blikk for det enkelte menneske. Det spesielle med Pro Sentret er at vi møter mennesker vi ikke vet hvem er. Møtene skjer også «her og nå». Vi har ingen garanti for at vedkommende kommer tilbake eller bare er innom denne ene gangen. To dager i uka lager vi middag på Stua, og det er en unik mulighet til å sette seg ned med de som kommer innom og snakke om hverdagslige temaer. Det handler om å bare være et medmenneske. Det er også derfor mange kommer – for å snakke helt åpent og fritt, uavhengig av forventninger og regler. Det er utrolig givende.

«Å være nysgjerrig på folk er en av grunnsteinene for å være en god sosionom. Hvis man er nysgjerrig i profesjonell sammenheng, får man veldig mye gratis.»

– *Hvorfor valgte du å bli sosionom?*

– Jeg jobbet en periode som finansrådgiver i en bank. Da møtte jeg mange i en sårbar situasjon, som hadde utfordringer i forhold til økonomi. Min rolle var å være rådgiver, men samtidig lå det i kortene at jeg skulle selge mest mulig forsikringer og lån. Denne rollen var en oppvåkning for meg. Jeg ville heller møte mennesker som hadde utfordringer, med en helhetlig tilnærming. Alt falt på plass da jeg begynte på sosionomstudiet. Det var rett og slett midt i blinken – og jeg har aldri angret på at jeg byttet jobbkarriere og lønn innen finans med sosialt arbeid.

– *Hva slags type sosionom er du?*

– Jeg er en person som lett lar meg engasjere. Jeg er opptatt av at alle mennesker skal ha like muligheter. Jeg er også opptatt av at vi skal lytte til alle, uansett hva personene definerer seg som, eller hvor de kommer fra. Å være nysgjerrig på folk er en av grunnsteinene for å være en god sosionom. Hvis man er nysgjerrig i profesjonell sammenheng, får man veldig mye gratis. Men det er viktig å være oppriktig, for folk merker fort om interessen ikke er ekte. Det slår tilbake på en selv.

– *Vil du anbefale Pro Sentret som arbeidsplass for nyutdannede sosionomer?*

– Vi utdanner oss til å bli profesjonelle medmennesker, og da handler det om å ha sett livet i flere farger. Derfor er jeg usikker på om dette er et sted å jobbe som 22-åring. Det handler først og fremst om at sakene vi jobber med er komplekse. For å kunne bistå er det viktig å ha god kunnskap om rettigheter og migrasjon, og om hvordan hjelpeapparatet, politiet og UDI fungerer. Her jobber vi langt utenfor læreboka og de tradisjonelle eksemplene. Å være kreativ innenfor systemet og tenke utenfor boksen er et krav til denne type arbeid.

– *Hva må til for å stå i en jobb som dette over tid?*

– Her debriefer vi hver dag, og vi har også en ekstern veileder. Som ansatt må jeg være åpen om hvordan jeg takler jobben. Går ting inn på meg, må jeg være ærlig om det. I sosiale medier har vi en chat hvor det er null filter. Her treffer vi mennesker som forteller hele historien sin, for så å bare forsvinne. Er vi på gata, møter vi kvinner som står lett-kledde i mange kuldegrader, og som vil snakke med oss om savnet av

barna sine. Slike møter gjør noe med oss. Det heter seg at jobb er jobb og privat er privat. Så enkelt er det ikke. Man er jo seg selv i jobben, og man stenger ikke av følelsene når man kommer hjem. Derfor er vi avhengige av å snakke om opplevelsene og støtte hverandre som kolleger.

– *Kan sosionomer gjøre en forskjell innenfor dette feltet?*

– Helt klart. Først og fremst fordi vi sosionomer har et unikt grunnlag for å se det enkelte mennesket i den sammenhengen det er i. Vi har kompetanse på å være åpne og lyttende. Dette har vi fått grundig opplæring i og trener mye på. Ofte er det lite jeg kan gjøre helt konkret. Da handler det om å kunne spille ting tilbake og få den som sitter foran meg, til å reflektere over sin egen situasjon og se hvilke muligheter som finnes. Det er lytteegenskapene våre som brukerne benytter seg av. Da må vi være frie i tanken og forberedt på å ta imot historiene som kommer, på en god og åpen måte. Sånn sett har vi romslige rammer her for å utøve sosionomrollen på en god måte.

3. Jeg er ikke full, jeg er «beautyfull» – om rusavhengighet

Side 47	Bakgrunn
Side 48	Fra booppfølging til livsmestring
Side 54	Fengsel kan redde liv
Side 61	Alltid for tidlig å gi opp

Rusavhengighet – bakgrunn

Avhengighet er direkte eller indirekte knyttet til mange av velferdsstatens utfordringer. Forskning viser at det er en sterk sammenheng mellom rus og fysisk og psykisk helse, dårlige oppvekstvilkår, kriminalitet og fattigdom. Avhengighet angår ikke bare den som ruser seg, men hele familien.

Rusavhengighet er en stor sekkebetegnelse. Både nikotin, medikamenter, alkohol og narkotika kan skape avhengighet. Til tross for sterkt fokus på narkotiske stoffer forblir alkohol det største rusproblemet i Norge. Ifølge undersøkelser drikker rundt ti prosent av voksne i Norge på en måte som medfører stor risiko for helseskade og avhengighet.

Cannabis er det mest brukte ulovlige rusmiddelet i befolkningen. Det nest mest brukte er kokain, etterfulgt av ecstasy/MDMA og amfetaminer. Når det gjelder omfang og bruk av narkotika, er tallene forbundet med stor usikkerhet, heter det fra Folkehelseinstituttet.

I snitt har 265 personer dødd årlig i Norge de siste 10 årene som en direkte konsekvens av sin rusavhengighet. I Norge har overdoser vært den nest viktigste årsaken til død for menn under 50 år.

Det foregår en dreining fra straff til behandling i norsk narkotikapolitikk. I regjeringens nye folkehelsemelding varsles det at en rusreform er på trappene. Ulovlig rusmidler, som heroin og cannabis, skal fortsatt være ulovlige, men reaksjonene på både bruk og besittelse til eget bruk skal komme fra helse- og sosialsektoren. Målet med den planlagte rusreformen er at den som bruker eller innehar narkotiske stoffer, skal bli møtt med hjelp og behandling i stedet for straff.

Sosionomer jobber med rusavhengighet på mange ulike områder. De fleste tjenestene til personer med rusrelaterte problemer gis gjennom det ordinære kommunale tjenestetilbudet. Helseforetakenes spesialisthelsetjenester omfatter også rusbehandling. Det drives rusbehandling gjennom egne enheter i norske fengsel. Det er mange frivillige/ideelle organisasjoner innen rusfeltet. Sosionomer jobber sosialfaglig med problematikken på alle disse nivåene, samt på institusjoner, i ambulerende team, gjennom booppfølging, ettervern og forebyggende tjenester. FO anslår at rundt 10 prosent av de 9000 yrkesaktive sosionom-medlemmene arbeider direkte med rus på en eller annen måte.

KILDER:

Folkehelseinstituttet.

Røde Kors: Sosial puls. En rapport om de største humanitære behovene i Norge, 2017.

Folkehelsemeldingen – Gode liv i et trygt samfunn, meld. St. 19 (2018-2019).

«Beautyfull» er en sang av Postgirobygget.

NAVN:
Siv Myking (51)

STILLING:
Enhetsleder ved
Botreningscenteret,
Bergen kommune

Fra booppfølging til livsmestring

Botreningscenteret i Bergen kommune har 20-årsjubileum i år. Sosionom Siv Myking har vært ansatt helt fra starten, og hun mener rusomsorgen stadig blir bedre takket være økende krav til kompetanse.

Botreningscenteret er et oppfølgingstiltak for personer som har utfordringer relatert til rus og psykiske lidelser. Sentret består av tre avdelinger som er spredt rundt i Bergen kommune, og hvor alle har ulike målgrupper; den ene har boliger kun for kvinner, en annen er forbeholdt personer med både rus og psykiske lidelser. Siv Myking er enhetsleder for alle tre, og har kontor på den tredje avdelingen, som heter Gyldenpris. Her er det 16 gjennomgangsboliger for personer som aktivt ønsker å komme seg ut av misbruket og skape seg en rusfri tilværelse.

Myking ble ansatt som miljøterapeut i 1999, og ble enhetsleder i 2012. Det førte til en stor endring i arbeidshverdagen.

– *Hvem er beboerne her?*

– De som bor her, er rusmiddelavhengige som har et ønske om å komme seg videre i livet og klare seg selv. De fleste er menn i alderen 30–40 år. De har tung rusavhengighet med seg i bagasjen, og

mange har prøvd ulike behandlingsopphold tidligere. Her bor de over tid i egen bolig i et fellesskap med oppfølging av en miljøterapeut. Gjennomsnittlig botid er ett til to år, men det er ingen tidsbegrensning. Når de er klare for det, flytter de ut i en kommunal bolig. Der får de fortsatt oppfølging, vanligvis i ett år, men noen har fått oppfølging i opptil ti år. Heller ikke på denne oppfølgingen er det noe tidsbegrensning.

– *Og hvem er de ansatte?*

– De fleste er sosionomer, men vi har også vernepleiere. Formelt krever vi tre-årig helse- og sosialfaglig utdanning. Personlig egnethet har også mye å si. For å jobbe på et sted som dette, kreves det en stor dose robusthet, men også evne til å være kreativ, løsningsorientert og lett å omgås. Samtidig er det viktig for oss å sette sammen et team av forskjellige folk. Vi trenger en miks av lavmælte og høylytte, for å si det sånn. Beboerne her trenger å øve seg på ulike personligheter med ulike fritidsinteresser. Når man skal lage seg et nytt og ordinært liv, trenger man hjelp til å finne ut hva den ny tilværelse kan inneholde. De som bor her, må møte virkeligheten på godt og vondt. Det er ikke alltid lett å se hvem som jobber her, og hvem som bor her. Av og til kjennes det ut som vi er en stor familie. I det legger jeg at miljøet både er trygt og et inkluderende fellesskap.

– *Er dette et eget arbeidssted for nyutdannede sosialarbeidere?*

– Absolutt. Vi har stadig studenter som kommer hit uten noe praktisk erfaring. Mange er flotte når de kommer, og har blitt enda flottere når de har fått prøvd seg ut her. Men et sted som dette kan ikke bare ha unge og nyutdannede i staben. Vi bruker også litt tid på å sjekke ut om studentene har nok trygghet i seg til å tåle en jobb som dette. Denne avdelingen er kanskje den letteste å starte på. Avdelingen med kombinasjonen rus og psykiatri kan være veldig krevende og forutsetter både veiledning, gode ledere og et støttende kollegamiljø. Vi viser også samfunnsansvar og tar inn personer på arbeidspraksis. Så lenge vi mener våre beboere bør få en ny sjanse i livet, må vi også gi andre den samme muligheten.

– *Hvordan ser en typisk arbeidsdag ut for deg?*

– Den er fylt av mye administrasjon og byråkrati. Samtidig er jeg mye på farten. Det er stadig møter, og jeg deltar i mange grupper som jobber med forskjellige spørsmål og utredninger innen rusfeltet. Arbeidsdagen er allsidig og interessant, men spiser samtidig opp tid som kunne vært brukt til andre ting her på huset. Som leder mener jeg det er viktig at jeg er synlig utad. Folk skal vite hvem vi er og forstå hva vi holder på med. Derfor prioriterer jeg å delta i ulike faglige sammenhenger hvor jeg møter andre.

– *Ser du på deg selv som et talerør for rusmiddelavhengige?*

– Ja, det er viktig at vi som sosionomer bryr oss om den politikken som rammer de svakeste. Mange andre utsatte grupper med utfordringer har gjerne brukerorganisasjoner som fronter deres sak. Rusavhengige og psykisk syke har ikke alltid ressurser selv til å kjempe denne kampen. Det er ikke sikkert de får det med seg heller. Derfor skylder vi dem å være deres talerør. Ta for eksempel den kommunale bostøtten som ble vurdert fjernet. Det er en marginalisert gruppe som blir berørt av en slik endring, og mannen i gata vet kanskje ikke hva bostøtte er engang. Som enhetsleder er det min plikt å snakke om dette til alle som gidder å høre på. Jeg merker at jeg har blitt mindre beskjedne i løpet av disse årene jeg har vært leder. Jeg bruker mye tid på å trykke på alle de knappene jeg kan.

13

Utdanning:

Utdannet sosionom i 1995

Videreutdanning i rus og psykisk helse, SEPREP

Arbeidserfaring:

Floen-kollektivet, miljøterapeut på Botrenings-senteret, enhetsleder på Botreningssenteret, Bergen kommune, fra 2012

– *Du mener at rus og fattigdom er to sider av samme sak. Kan du utdype det?*

– Fattigdom er på mange måter inngangsbilletten her. Vi jobber tett på mennesker og ser direkte konsekvensene når regelverket endres og ytelser forsvinner. Om den kommunale bostøtten blir fjernet, så rammer det en allerede svak gruppe. Det er lett å tenke at vår jobb er å tilrettelegge for de gode samtalene, bygge opp selvfølelsen og rehabilitere, mens det er noen andre som tar seg av økonomien. Men hvis beboerne våre ikke har et godt økonomisk fundament, så har de heller ikke ressurser til å jobbe med seg selv. Det sier seg selv at det er et dårlig utgangspunkt å skulle delta i endringsarbeid, om man sitter og bekymrer seg for om man har penger til bussen hjem. Derfor er jeg opptatt av fattigdomsproblematikken.

– *Hvordan jobber du helt konkret med dette?*

– Mye av jobben består i å drive folkeopplysning. Vi må få folk til å forstå at hvis ikke rusmiddelavhengige har penger å leve av, så har de heller ikke ressurser til å skape seg et nytt liv. Da må vi bruke de kanalene og de ulike hattene vi har. I mitt tilfelle handler det å bruke min rolle som enhetsleder og som profesjonsfaglig leder for sosionomene i FO Hordaland. Min erfaring er at folk blir berørt om vi løfter fram enkeltsaker og skriver gode redegjørelser som bygger på fakta.

– *Dette viser tydelig at fag og politikk henger sammen?*

– Absolutt. Samtidig mener jeg å se at denne koblingen har blitt mindre tydelig med årene. Kanskje har det noe med at vi som yrkesgruppe både har fått bedre vilkår og tjener bedre. Vi kjenner ikke selv innstramningene på kroppen. Selv om vi er skånet for det, er det likevel vi som blir sittende igjen med problemene; klientene klarer ikke å gjennomføre rehabiliteringen, de blir sinte både på oss og på det systemet som vi er satt til å forvalte.

– *Hvordan er det å være bostedstedsløs i Bergen kommune?*

– Bergen kommune har gjort en god jobb med å øke antall boliger til bostedsløse. Kommunen hadde en liste på 800 personer, og denne er nå nede i 250. Selv om tallet er betydelig lavere, er gruppen som er igjen også den som er mest krevende å bosette. Kommunen har gode planer og bygger nå opp et nytt tiltak for denne gruppen. Da vi startet opp i 1999, var vi det første tiltaket i kommunen som jobbet med booppfølging. Den gang var det trappetrinnmodellen som gjaldt, hvor den enkelte måtte kvalifisere seg først for å få tilbud om en bolig. Det har man gått bort fra for lenge siden. I dag står Housing First-tanker sterkt: Uansett hvordan man lever, skal man ha et trygt sted å bo. En annen viktig endring er at alle bydeler i dag har

fått en booppfølgingstjeneste. Vi ser helst at vi går bort fra begrepet booppfølging og heller kaller det livsmestring. Det er det som er mest dekkende for det vi holder på med: lærer beboerne å mestre ulike ferdigheter, bygger selvtillit og selvfølelse og hjelper dem med å få aktivitet og innhold i tilværelsen.

– *Etter 20 års erfaring med rusfeltet – hvilken vei går det?*

– Den største forskjellen i dag er at feltet stadig blir mer kunnskapsbasert. Det er gjennomsyret av fag, og vi styrker oss stadig på nye områder. Alt fra samtalen som verktøy, motiverende intervju og traumebehandling til forståelse for underliggende faktorer som hvorfor man ruser seg. Her på huset har vi nå økt fokus på ernæring, og det handler om å ligge i forkant og opparbeide kompetanse på et område som kanskje ikke har vært så mye vektlagt tidligere i rusomsorgen. Det har vært en periode hvor samfunnet har hatt et enormt lavterskel-fokus. Jeg mener tiden er overmoden for å jobbe mer med rehabilitering. For å lykkes handler det mye om tverrfaglig samarbeid. Botreningsssenteret klarer ikke jobben med rehabilitering alene. Vi må ha NAV med på laget, men også fastleger, behandlingstilbud og frivillige organisasjoner.

– *Rusmiddelavhengighet er et stort samfunnsproblem. Har vi de verktøyene som trengs for å løse problemet?*

– Vi blir stadig presentert for nye modeller og metoder, som for eksempel Housing First. Slik jeg ser det, er ikke dette noe revolusjonerende nytt, men heller et nytt begrep på gammelt innhold. Før vi kopierer hva andre land gjør, bør vi heller se på hva som fungerer her hjemme. Tidligere så vi mye til Danmark, men nå er det danskene som kommer til oss. Det skjer mye bra på rusfeltet i Norge. Det gjenstår å jobbe mer med holdninger, for det henger fortsatt igjen en del moralisme. I Bergen er det nå vedtatt at alle tjenester skal være recovery-orienterte, og at det skal ansettes medarbeidere med brukererfaring. Det er veldig bra.

– *Hva med den tyngste gruppen, de med dobbeltdiagnoser?*

– Mange lever harde liv og utsetter seg selv for å dø. Det er vondt å se på. Som hjelpere kan vi gjøre mye, men vi kan ikke redde noen som ikke vil reddes. Da må vi sitte på hendene og hjelpe og støtte i den grad vi kan det. Mange av våre beboere er syke og ruser seg, men samtidig har de et trygt hjem hvor det er folk tilgjengelig sju dager i uken. Endringene i psykisk helsevern har gjort det enda vanskeligere å få noen tvangsinnlagt. Vi opplever at det er sprik mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen, som verken har maktmidler eller kan utøve tvang.

– *Hvordan forholder Botreningsssenteret seg til rus?*

– Senteret er ikke et rusfritt tiltak. Målet er rusfrihet ved utskrivelse. Det er sjeldent at rusmiddelavhengige som skal jobbe seg ut av et misbruk, aldri ruser seg. Spørsmålet er hvordan de tar ansvar og reiser seg igjen når det har skjedd. Det handler om å finne den indre styrken til å klare seg selv. Mange av våre beboere har klart det. Vi har mange flotte historier.

– *Har du noen slike historier som du kan dele?*

– Gjennom 20 år er det mange som har bodd her, og én er selvskreven. Hun bodde her i to år og ruset seg aldri under oppholdet. Etter at hun flyttet ut, kom hun tilbake hit som ekstravakt. I dag er hun utdannet vernepleier og har blitt både kollega i kommunen og venninne med oss som jobber her. Når vi har sommerfester, dukker det gjerne opp tidligere beboere som flyttet ut for mange år siden. Vi har en

som har blitt 70 år, og som kommer og leser selvskrevne dikt.

– *Du gikk som nyutdannet sosionom rett inn i rusomsorgen. Har du noen gang angret på valget?*

– Jeg har aldri angret på yrkesvalget eller alle disse årene i rusomsorgen. Jeg har alltid vært nysgjerrig på hva folk tenker og føler. Å få delta i andres liv så nært, ser jeg på som en gave. Å oppleve at våre beboere kommer seg videre i livet, kanskje kjøper seg en leilighet og blir bestefar. Det er fantastisk å få være en del av slike milepæler. Som leder føler jeg det som et tap å ikke lenger ha samme nærheten til beboerne. Samtidig er det viktige erfaringer å ha med inn i lederrollen. Jeg vet hvordan det føles og hva miljøterapeutene står i.

– *Hva bør sosionomer gjøre for å få respekt for det arbeidet profesjonen gjør?*

– Som sosionomer må vi rette oss opp i ryggen og være stolte. Vi må ikke utradere oss selv, men våge å ta plass. Vi står i en tradisjon hvor vi ser hele mennesket. Det skiller oss fra andre utdanninger. Denne helhetstenkingen må vi vise i praksis.

NAVN:
David Ark (44)

STILLING:
Miljøterapeut ved
Rusmestringsenheten
Ullersmo fengsel

– Fengsel kan redde liv

Et flertall av de innsatte på Ullersmo fengsel har et rusproblem. Et liv bak murene innebærer både kontroll, faste rammer, kontinuitet, forutsigbarhet og ikke minst tid. Derfor mener miljøterapeut David Ark at fengsel er en god arena for å drive rusbehandling.

–Det er en skjellsettende opplevelse å bli satt i fengsel. Det er ikke for alle, sier David Ark.

I litt over sju år har han jobbet som miljøterapeut ved Rusmestringsenheten, som er en forsterket enhet innenfor fengselet. Enheten fungerer som en egen avdeling, spesielt tilrettelagt for innsatte med rusproblemer. På Ullersmo er det tolv innsatte på avdelingen. Her skal den innsatte forberedes og motiveres til å fortsette rusbehandlingen både under og etter fengselsoppholdet. Det finnes 13 slike rusmestringsenheter innen kriminalomsorgen.

– Vi er langt fra å møte behovet. Kun fire prosent av alle innsatte i Norge får tilbud om slik oppfølging, sier David Ark.

Likevel er det enheter som sliter med å få fylt opp plassene. Ark forklarer det slik:

– Det sitter langt inne å innrømme at man har et rusproblem og trenger hjelp. I fengselsmiljøet handler det mye om å ikke vise svakhet. Rusmestringsavdelinger har også ord på seg for å være tysteravdelinger, for her prater de innsatte om livene sine.

En ilddåp

David Ark betegner sitt første møte med høysikkerhetsfengselet i Akershus som en ilddåp. Det ble også en bratt læringskurve å komme inn i kriminalomsorgen. Etter sosionomutdanningen i 2006 jobbet han flere år med barn og ungdom i Nittedal kommune. På rusmestringsenheten ble han møtt av 12 kriminelle menn i 30–40 års alderen.

– Dette er menn som har opplevd medaljens bakside. Etter mange år med rus begynner de å merke tapene i livet; de har dårlig forhold til familien og har kanskje ikke utdanning, ordentlig bolig eller jobb. De har vært avhengig av kriminalitet for å få ting til å gå rundt. Mange har blitt innhentet av fortiden; de føler seg slitne og ønsker en endring, sier han.

Flytter grenser

David Ark utdannet seg relativt sent som sosionom. Fra 18-årsalderen hadde han mange jobber innenfor helse- og sosialsektoren.

– Jeg valgte å bli sosionom fordi jeg ikke ønsket å låse meg til én gruppe. Jeg trives med å jobbe med både barn og eldre. Jeg liker rett og slett folk, forklarer han.

Som lendende miljøterapeut på rusmestringsenheten er han eneste sosionom. I tillegg består staben av psykiatrisk sykepleier, psykolog og betjenter med fengselsfaglig bakgrunn.

– Dette er dedikerte fengselsbetjenter som jobber fast ved avdelingen, og som ønsker å gjøre en forskjell. De vil også være miljøarbeidere i stedet for å bare jobbe med kontroll.

– *Hva vil du si er ditt bidrag som sosionom inn i dette faglige fellesskapet?*

– Jeg har aldri vært interessert i type rusmidler som de innsatte er avhengige av. Derimot er jeg interessert i å få fram funksjonen rusen har hatt for den enkelte. Jeg graver gjerne i den første rusopplevelsen og ønsker å få fram hva det var som var så bra den aller første gangen. Mange av de innsatte blir overrasket over min «positive» tilnærming til rusen. Min tanke er at ingen ruser seg fordi det er vondt. Jeg ser på rus og avhengighet som mestringsstrategier.

– *Mestringsstrategier – kan du utdype det?*

– Det handler om å finne strategier for å håndtere følelser og livet. Mange av de innsatte har slitt med angst, og har ikke klart å gå på butikken uten å ha en dose GHB innabords. Så supplerer de med andre stoffer når det trengs. Dette utvikler seg til et mønster for å klare hverdagen. De snakker mye om det, hvordan rusen får dem til å slappe av og føle seg normale. Men mestringsstrategiene de har valgt, er ulovlige, de har ført til skade både på dem selv og andre, samt til vold og kriminalitet.

Utdanning:

Uteksaminert fra Høgskolen i Oslo, HiO, i 2006.
Videreutdanning 60 studiepoeng innen rus fra
VID vitenskapelige høgskole

Arbeidserfaring:

Utekontakten i Nittedal kommune,
barneverntjenesten.
Rusmestringsenheten ved Romerike fengsel,
tidligere Ullersmo fengsel

Dette innhenter dem, og derfor må de hele tiden flytte grensene. Som en innsatt sa her om dagen: Hvem har jeg blitt? Hvordan havnet jeg egentlig her? Da kommer skammen og selvforakten, og de ender opp med å ruse seg av helt andre grunner enn i utgangspunktet.

God arena for rusarbeid

Rusavhengighet er et stort samfunnsproblem. Noen håndterer den hårfine balansen mellom å fungere i familie og jobb og samtidig bruke illegale rusmidler på fest. David Ark kaller disse rekreasjonsbrukere. For gutta på Ullersmo er slik rusbruk det optimale livet.

– For mange er det en sorg å skulle erkjenne at de ikke er en person som klarer dette, og at de ikke fungerer uten rus, sier Ark.

Ullersmo fengsel er en rusfri sone. Om innsatte på rusmestringsenheten likevel ikke er klare for avvenning, kan de søke seg ut. Det hender at noen tar det valget. Ark sier de innsatte må være motiverte for endring, ellers kan arbeidet de gjør betegnes som overgrep.

Allerede ved inntak er det en forventning om at det bak murene venter en tilværelse med tvang. Derfor er fengsel en god arena for rusarbeid.

– Mange har forsøkt å få kontroll over avhengigheten, men har ikke klart det fordi trangen og behovet er for sterkt. Konsekvensene har blitt gjentatte overdoser, ofte med vilje. Det er i denne desperasjonen og kaoset fengsling kan redde liv. I slike situasjoner kan tvangsinnleggelse vurderes og være nødvendige. Men tvangsinnleggelse kan skape motstand og være til hinder for varig endring og ruskontroll. Et fengselsopphold er sjelden noe noen ønsker, men mange har vært inne før og vet hva det går ut på, sier han.

Konsekvensene av å bli tatt med rusmidler gjør at mange prøver alt de kan for ikke å ruse seg. Parallelt med urinprøver og romvisitasjoner må det jobbes med alle de andre elementene som trigger behovet for rus.

– Hvis ikke vil et fengselsopphold bare være en pause – en pause før livet ute treffer dem igjen.

Glad eller fly forbannet

En vanlig arbeidsuke for David Ark handler mye om samtaler om livsmestring, men også om det å sette ord på følelser. På avdelingen jobber de i grupper hvor de går inn i ti ulike livsområder. Det spenner fra alt fra nettverk og familie til økonomi, avhengighet, kriminalitet og veien videre. Hver fredag er det følelsesgruppe.

– Jeg ble litt svett da jeg for noen år siden forsto at den nye faglederen hadde bestemt å innføre dette som rutine på enheten. Jeg hadde tidligere forsøkt å innføre noen terapeutiske grupper som var emosjonsfokustert, men det ble svært dårlig mottatt. Gutta hadde fått instruksjon om å sette stolene i ring på gulvet. Det komiske var at det ikke tok lang tid før innsatte selv insisterte på å innføre klisjeaktige elementer som å kaste ball seg imellom etter hvem som hadde ordet.

David Ark skjønte fort at dette ikke var noe å le av. Det fungerte. Følelsesgruppen har hatt en enorm progresjon.

– Mange har ruset bort følelsene sine; de er enten bare veldig glade eller fly forbannet. Alt mellom disse to ytterpunktene er vanskelig og uhåndterlig. I gruppen jobber vi mye med å knytte sammen selve ordet på følelsen med hvordan den kjennes og hvor opplevelsen sitter i kroppen.

«Det tok litt tid før jeg ble vant til å skulle låse inn folk. Men så skjønte jeg at det går an å gjøre det på en allright måte også. Det handler om å behandle alle, også innsatte, som mennesker.»

100 år med realkompetanse

Som miljøterapeut jobber han med de innsatte hver dag over tid, og tar del i både opturer og nedturer. Det gir god anledning til å jobbe med rusmisbruket og trene på atferd og ferdigheter som trengs for å utføre dagligdagse aktiviteter. Han sier det er et enormt potensial og dynamikk som ligger i gruppearbeid.

– På rusmestringsenheten er det ofte over 100 år med rus- og kriminalitetserfaring rundt bordet. Snakk om realkompetanse!

Ark er langt fra en «curlingsosionom» som prøver å gjøre tilværelsen så enkel som mulig for de innsatte. I forbindelse med ansvarsgruppemøter oppfordrer han gjerne den innsatte selv til å sette opp tema, velge hvem som skal innkalles og være møteleder.

– Ikke bare løfter det mestringsevnen til den enkelte, det gir også eierskap til saken og eget liv. Hjelperne rundt ser hva den innsatte er kapabel til, og det gjør igjen noe med hjelpeviljen og entusiasmen. Her ligger nøkkelen til endring. Som jeg bruker å si: Jeg har mitt liv. Nå skal du bygge ditt og finne ut hva som må til – og vi skal gå den veien sammen.

Ikke fristilt livet ute

– De som innvender at et fengsel ikke er et normalt sted å være, har helt rett. Likevel

prøver vi å skape en slags normalitet. For å få til det er vi helt avhengige av spesialisthelsetjenesten, slik at rehabiliteringen kan fortsette etter soningen. Det kan skje ved at den innsatte overføres til paragraf 12-soning, altså gjennomfører straffen i en behandlings- eller omsorgsinstitusjon, eller at vedkommende får oppfølging på en ruspoliklinikk etter soning, sier David Ark.

– *Fungerer resten av fengselet som en eksponering for det som venter ute?*

– Luftegården på Ullersmo er en av Nord-Europas største. De som er der, utgjør ikke et snitt av befolkningen. Den kan fungere som en øvingsarena, men rusmestringsenheten har valgt også å ha sin egen luftegård for å kunne skjerme sine. Det er også viktig å huske at innsatte ikke er fristilt fra livet utenfor murene. Samlivsbrudd, sykdom eller familiemedlemmer som mister det økonomiske grunnlaget – alt dette bærer de innsatte med seg i fengslet uten at de kan foreta seg noe. For mange er dette tungt, og det er lett å gripe til rusen for å holde ut.

Oppmykning

– *Høye betongmurer med piggrådsgjerder. Et fengsel har en enorm tiltrekningskraft på oss. Venner man seg til å jobbe i et fengsel?*

– Jeg vil si det. Samtidig skal man være litt på vakt for å bli for husvarm og ende opp som en type ansatt som avfeier all frustrasjon med utsagn som: «Sånn er systemet». Det tok litt tid før jeg ble vant til å skulle låse inn folk. Men så skjønnte jeg at det går an å gjøre det på en allright måte også. Det handler om å behandle alle, også innsatte, som mennesker.

– *Miljøterapeut i fengsel, er det en jobb for en nyutdannet sosionom?*

– Nei, det tror jeg kan være vanskelig med mindre man kommer inn i et etablert team med andre erfarne sosionomer. Som eneste miljøterapeut på Ullersmo skal du være trygg på sosionomrollen. I begynnelsen savnet jeg å ha folk rundt meg med samme fagbakgrunn. Til tider kan det være tungt å argumentere for myke verdier opp mot murer og låste dører. Noen ganger må man ha spisse albuer. Det positive er at kriminalomsorgen er i ferd med å endres. Det er i ferd med å skje en oppmykning.

– *Var sosionomutdanningen en god skole for å jobbe innen dette feltet?*

– Utdanningen ga gode verktøy for å forstå sammenhenger. Selv om man observerer noe, skal man aldri dra raske slutninger. Den kunnskapen har jeg alltid med meg.

Politisk unnfalighet

David Ark mener samfunnet langt på vei har de virkemidlene som trengs for å forebygge rusmisbruk. Han har lite til overs for politikeres unnfalighet.

– Vi snakker mye om integrering av innvandrere og andre grupper som står utenfor samfunnet. Jeg savner også begrepet inkludering. Da handler det ikke bare om enkeltindividet i møte med et system. Med inkludering har alle et ansvar. Dette gjelder i høyeste grad også rusmisbrukere. Samtidig har vi nok kunnskap i dag til å fange opp små barn som er i faresonen for å utvikle avhengighet. Rekreasjonsbrukere av rusmidler kommer ofte fra «normale» familier. Selv om de havner i et dårlig miljø, klarer mange å ta seg inn igjen, fordi de har en god ballast med seg. De som ikke klarer det, har ofte

vokst opp med foreldre som står utenfor arbeidslivet. Kanskje har de aldri hatt råd til å reise på ferie, og julaften er en dag lik alle andre dager. Disse føler på utenforskap. Vi ser i dag en økning av fattige. Hvis vi ikke foretar oss noe, så vil vi få en eksplosjon av sosiale problemer og soningskøer i nær framtid. Det bekymrer meg sterkt.

Når dette leses, har David Ark tatt et steg videre og begynt som behandler ved Jessheim ruspoliklinikk. Der skal han også ha koordineringsansvaret for arbeidet med legemiddelassistert rehabilitering (LAR) i Øvre Romerike. Han er fortsatt godt plantet i rusfeltet.

NAVN:
Åse Odland (51)

STILLING:
Daglig leder stiftelsen
FunkisHuset

Alltid for tidlig å gi opp

— Det er mulig for alle rusmiddelavhengige å komme seg ut av avhengigheten, mener Åse Odland, daglig leder ved FunkisHuset i Sandnes. – Noen får en oppvåkning etter sykdom, eller når de blir fratatt ungene sine, andre finner Gud eller blir forelsket. Man vet aldri når tiden er inne.

FunkisHuset i Sandnes ligger i et flott villastrøk midt i sentrum – og rett over gata til Sandnes kirke. Huset er et tilbud til voksne rusmiddelavhengige som trenger helsehjelp, rene sprøyter, sosialfaglig oppfølging og sosialt samvær. Sosionom Åse Odland har vært daglig leder for tilbudet i 15 år. Hun åpner stolt døren, som om det var til sitt eget hjem.

– FunkisHuset er et flott sted som brukerne blir glad i. Fine omgivelser er et godt utgangspunkt for både respekt og verdighet, sier hun.

De fleste som bruker huset, er i alderen 30 til 50 år, og rundt 30 prosent av brukerne er kvinner. Omrent 300 personer bruker huset årlig, og i snitt er det 30 innom på en vanlig dag.

Åse Odland husker godt den første dagen på

Utdanning:

Utdannet sosionom ved Sosialhøgskolen i Stavanger 1994, videreutdanning i veiledning og konsultasjon samt rus og psykiatri, Høgskolen i Stavanger SEPREP. Behandling, rehabilitering og oppfølging av mennesker med alvorlig ruslidelser og psykiske lidelser, Høgskolen i Hedmark, 2012 FO-godkjent veileder

Arbeidserfaring:

Tiltakskonsulent i Lunner kommune, sosialkurator i Stavanger kommune og sosialkurator og rusvern-konsulent i Sola kommune
Stiftelsen Huset, FunkisHuset, daglig leder 2003 – d.d.

FunkisHuset i 2003 – et nytt lavterskeltilbud for rusmiddelavhengige midt i den lille og oversiktlige byen Sandnes.

– Vi følte oss langt fra velkommen. Naboene protesterte, og det ble sendt klage til Fylkesmannen. Det var mange avisinnlegg, og det ble avholdt noen opprivende nabomøter. Jeg husker at jeg gikk nedover Langgata og tenkte at «nå ser de på meg og tenker at der går hun, lederen for FunkisHuset, som ingen vil ha».

Så går det seg til. Holdningene til folk endrer seg sakte, men sikkert. Kirken uttaler seg positivt i lokalavisen. Naboer kommer på døren med hjemmestrikkete sokker, kaker og avlagte klær.

– Det er ikke bare Sandnes-folk som setter ned foten når det skal etableres tilbud for rusmiddelavhengige i nabolaget. De som klaget mest over oss den gang, glemte at det allerede fantes rusmiddelavhengige i nærmiljøet. Med tiden innså flere at det var bedre at de hadde et sted å komme til, enn at de skulle vandre rundt i byen, sier Åse Odland.

Mat som inngangsbillett

Nesten alle som jobber på huset, har fagutdanning. Her er vernepleiere, sykepleiere og en miljøarbeider med erfaringskompetanse. I tillegg er det en egen ansatt på kjøkkenet. Åse Odland er eneste sosionom. Hun ble utdannet i Stavanger i 1994 og havnet raskt inn i rusfeltet, uten at det lå en spesiell plan bak akkurat det.

På spørsmål om hva som skiller henne som sosionom fra resten av staben, trenger hun en liten tenkepause.

– Sykepleierne har et blick for helse. «Så du hvor blek han var i dag», kan sykepleieren for eksempel si. Nei, det la jeg ikke merke til, må jeg innrømme. Jeg har mer blick for livssituasjonen. Når jeg møter en rusmiddelavhengig, kartlegger jeg hva

som er på plass i livet til vedkommende, og hva som ikke er det. Da mener jeg helt basale hverdagsting. Men det er gjerne ting som brukerne synes er viktig – og som gjerne kommer før helse – slikt som bolig, en plass å sove og penger.

FunkisHuset er først og fremst et helsetilbud. Ble Odland nødt til å skjære ned, ville helsetilbudet blitt vernet, mens maten og klesutdelingen hadde forsvunne ut.

– Samtidig er mat en god inngangsbillett til å få kontakt med brukerne. Det er gjerne under måltidet vi oppdager sår og ser hvordan allmenntilstanden er, sier hun.

Den sosialfaglige og individuelle oppfølgingen handler om alt fra råd og veiledning om rettigheter til deltakelse på ansvarsgruppemøter og sosiale aktiviteter.

– Min rolle er å være los inn i systemet og en brobygger hvis det har oppstått konflikter, for eksempel mellom en bruker og ruskonsulenten i kommunen. Det at vi er en privat stiftelse og et nøytralt tilbud, er det mange som verdsetter. Brukerne stoler på oss.

«Sykepleierne har et blikk for helse. «Så du hvor blek han var i dag», kan sykepleieren for eksempel si. Nei, det la jeg ikke merke til, må jeg innrømme. Jeg har mer blikk for livssituasjonen.»

Midt i smørøyet

FunkisHuset finansieres av seks kommuner rundt Sandnes. Ansatte på huset følger opp de andre kommunene og er som helse- og sosialarbeidere på hjul; de oppsøker brukere på kafeer og botilbud, deler ut sprøyter og tilbyr sin kompetanse, som for eksempel hjerte- og lungeredningskurs med fokus på overdose.

– Modellen har levd i 15 år og ble nylig fornyet for fire nye år. Kommunene betaler inn et beløp per innbygger.

Åse Odland har kontor rett innenfor inngangsdøra, noe hun betegner som «midt i smørøyet».

– Tilgjengelighet er viktigst. Brukerne kommer først i alt vi gjør, og her skal det være «åpen dør inn». I tillegg til de administrative oppgavene er jeg i miljøet. Jeg trives godt med den kombinasjonen. Arbeidsdagene blir ekstremt variert, sier hun.

«På gulvet»-sosionom

Det var tilfeldig at Åse Odland ble sosionom. Hun jobbet på et hotell i Sogn og Fjordane, men skjønnte raskt at hun burde ta en utdanning. Hun søkte barnevernspedagog-utdanningen, men kom ikke inn. Derimot fikk hun plass på sosionomutdanningen.

– Utdanningen ble litt tilfeldig valgt, men jeg har aldri angret.

Skolen ga ikke mye ballast med tanke på det som skulle bli hennes valg – rus og ledelse innen rusfeltet.

– Jeg synes studentene sier noe av det samme i dag, selv om utdanningen har blitt flinkere til å hente inn fagfolk fra feltet.

Respekt, empati, relasjonsbygging og kommunikasjon var tema som ble vektlagt da hun var student.

I dag er hun der hun en gang drømte om å være.

– Jeg følte meg lenge veldig ung og nyutdannet. Jeg husker at jeg gledet meg til den dagen jeg skulle framstå som voksen og erfaren, ler hun.

Selv beskriver hun seg som en «på gulvet»-sosionom,

– Med det mener jeg at jeg trives best i møte med brukerne. Jeg liker å være der det skjer.

Hjelpeløse hjelpere

– På *Sosialarbeiderdagen 2019* ble en innleder fra Kirkens Bymisjon sitert på følgende i fagbladet *Fontene*: «*Sosialt arbeid handler om å akseptere at folk lever det livet de lever*». Er du enig i det?

– Er det en menneskerett å gå til grunne? Jeg tror ikke det, og det er vel derfor vi sosionomer har en viktig rolle. Her ser vi ekstremt mye destruktiv adferd, og vi må langt på vei akseptere at brukerne tar valg som får negative konsekvenser, både for liv og helse. Men det går en grense. Noen ganger blir det så ille at hjelpeapparatet må gripe inn med tvang. Hvis noen av våre brukere er så langt nede at vi får mistanke om at de vil ta livet sitt og vi ikke klarer å få til noe frivillig, så plikter vi å sende ut melding til andre instanser når vedkommende forlater huset.

Et tema som opptar Odland og resten av staben på FunkisHuset er samtykkekompetanse, noe de mener er et diffust begrep. Psykiatrien har endret praksis ved innleggelse, slik at en rusmiddelavhengig ikke kan legges inn på tvang hvis vedkommende er samtykkekompetent.

– Hvor samtykkekompetent er for eksempel en bruker som våkner opp etter en overdose, er kjempeabstinent og bare tenker på rus, spør hun.

De siste årene opplever de ansatte på FunkisHuset at rusmiddelavhengige som utvikler psykisk plager, ikke ønsker hjelp fra andre instanser. Dette utfordrer de ansatte i hverdagen.

– Vi ser fornedrelsen. Kvinner som blir misbrukt, selger kroppen sin, er psykisk syke og forfaller både fysisk og psykisk. Heldigvis kommer de hit for hjelp, men hvor langt skal de få kjøre seg selv ned? Dette er et tema som opptar oss, og som er faglig utfordrende, sier hun.

Blant annet har det ført til at de har blitt flinkere til å dokumentere, noe som spesielt er viktig i forhold til psykiatrien.

– Vi ser mange alternative liv. Noen ruser seg hele livet og kjenner ikke noe annet. Vi må akseptere de valgene de tar. Samtidig finnes det en grense, og når den overskrides, har vi plikt til å gripe inn. Det kan være i forbindelse med rus og bilkjøring, rus og graviditet og rus og fare for liv og helse. Da er det helt ufrovkelig.

De som trenger oss mest

– *Hvordan vil du beskrive utviklingen av rusfeltet fra ditt ståsted?*

– Det har skjedd enormt mye på dette feltet de siste årene. I dag har vi fått en mye mer human ruspolitikk. Vi har større fokus på pasientrettigheter og ser en dreining

fra straff til hjelp. Vi har gått fra å kreve rusfrihet til heller å tenke skadereduksjon. Myndighetene har gitt tilskudd til lavterskeltilbud, har utviklet en overdosestrategi og satser stort på legemiddelassistert behandling (LAR), sier hun.

Sett fra FunkisHusets ståsted finnes det fortsatt noen «hull» som ikke er dekket.

– Vi savner noen ganger muligheten for akutt innleggelse. Det finnes knapt et tilbud om akutt avrusning. Nytt er at vi har fått en kommunal OD-seng, altså et tilbud om oppfølging etter overdose. Det har bedret situasjonen og betyr mye for oss. I tillegg savner vi tilpassete botilbud for kvinner.

Rusfeltet er en arena hvor det er mange aktører, både religiøse, ideelle, frivillige, private og kommunale/statlige, som alle har ulike tilbud.

– Rusmiddelavhengige her i byen trenger ikke lenger bekymre seg for mat. Det er tilbud om utdeling av mat og måltider hver dag. Gatemagasinet Asfalt gir også ekstra penger til de som selger bladet. Samtidig ser vi helt klart at det er de som fungerer best, som klarer å nyttiggjøre seg av tilbudene som finnes. De som sliter og har det tyngst, bruker gjerne hele dagen på å skaffe seg penger til rus. Det er de som kommer hit fem minutter før vi skal stenge. Vi må aldri glemme hvem vi er til for, og hvem som trenger oss mest.

Utfylle hverandre

Åse Odland synes tverrfagligheten er en styrke med FunkisHuset. Å ha sosionomstudenter i praksis er også et friskt pust.

– Om du passer til å jobbe her, koker ned til hva slags menneske du er, om du evner å gi av deg selv i møte med andre. Rusomsorg er så mye mer enn det rent medisinske, selv om stadig flere tjenester etterspør medisinkompetanse. Sykepleiere og vernepleiere har også i større grad kommet inn på denne arenaen. Men det er viktig å beholde og verne om det sosialfaglige. Jeg beundrer den jobben sykepleierne her på huset utfører, men det kan aldri bli enten eller. Vi utfyller hverandre på en god måte. Jeg er ikke på helserommet og steller sår, men sykepleierne henviser noen ganger til meg når det gjelder sosialfaglig rådgivning.

Investerer i liv og relasjoner

Nytt ved FunkisHuset er at det har blitt ansatt en erfaringskonsulent. Åse Odland sier erfaringskonsulenten er gull verdt i staben.

– Det fungerer enormt bra. Brukergruppa kjenner seg igjen i henne og stoler på henne. De føler at det er lett å snakke med erfaringskonsulenten, sier hun, og tilføyer:

– Erfaringskonsulenten bringer inn en kompetanse ingen av oss andre har. Samtidig er det ikke et mål at de andre faggruppene skal ligne på henne eller omvendt. Målet er at vi sammen kan utfylle hverandre og gi et bedre tilbud.

At det ansettes erfaringskonsulenter i rusomsorgen gleder Åse Odland enormt.

– Jeg får ofte spørsmålet: Er det noen som kommer seg ut av avhengigheten? Min erfaring er at mange gjør det. Noen forsvinner til behandling eller fengsel og kommer aldri tilbake hit. Så har vi dem som ringer på døra, og som bare vil takke

oss for hjelpen og fortelle at de har klart å få livet inn på et annet spor. Da står vi der med tårer i øyene. For oss som står i dette hver dag, er det utrolig viktig å høre slike historier. Vi har hjertet med oss i jobben og investerer hver eneste dag i liv og relasjoner, sier hun.

FunkisHusets mål er ikke å gjøre brukerne rusfrie, men bidra til en bedre helse-tilstand og livskvalitet. Å redusere risiko for overdoser og overdosedødsfall er også et mål.

– Vi må være realistiske og akseptere de som ikke ønsker behandling. Likevel forsøker vi å lirke ut av dem om det finnes en liten drøm om et annet liv, og om de har gjort seg tanker om hva de tror må til for komme seg dit. Jobben har lært meg at det alltid er for tidlig å gi opp. Jeg liker det uttrykket.

Kenneth Arctander Johansen, sosionom RIO Rusmisbrukernes Interesseorganisasjon

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Det blåser en kald vind over samfunnet vårt. Den består av større forskjeller, rasisme, hets og diskriminering. Vi trenger sosialarbeidere som ser samfunnets motsetninger nedenfra, og som foreslår løsninger utover disiplinering av de som havner i utenforskap.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Sosionomers viktigste egenskaper er empati og kunnskap om hvordan samfunnet virker.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosialt arbeid har en radikal historie, og vi sosialarbeidere har et radikalt potensial. Vi har et sterkt teoretisk fundament og er i direkte kontakt med folk som havner på utsiden av samfunnet. Derfor kan vi drive frem viktige sosialpolitiske endringer. Det er dette potensialet som gjør at maktpersoner som Erna Solberg, Per-Willy Amundsen og Jon Helgheim latterliggjør og stigmatiserer oss, mens de foreslår strengere straffer for de fattige og skattekutt for de rike.

4. Styggen på ryggen – om psykiske vansker

Side 73	Bakgrunn
Side 74	Der jobb er en del av behandlingen
Side 80	Los i stønadsjungelen
Side 86	Bygger bro mellom tjenestene

Psykiske vansker – bakgrunn

FN kårer år etter år Norge til et av verdens beste land å bo i. Vi rangerer høyest når det gjelder levestandard, forventet levealder og utdanning. Vi har det trygt, vi har stor velstand og vi har høy grad av tillit til hverandre, til samfunnet og til de som styrer landet. Logisk sett skulle en tro at Norges befolkning var friske og lykkelige alle sammen. Men mange sliter med psykiske vansker og lidelser. En regner med at nær halvparten av oss utvikler en psykisk lidelse i løpet av livet, og for noen er det så alvorlig at det vil vare livet ut. De vanligste psykiske lidelsene blant voksne er angstlidelser, depresjon og rusrelaterte lidelser. Ungdata-undersøkelser viser at dagens ungdom drikker og røyker mindre enn før, har gode relasjoner til foreldrene og gjør det bedre på skolen. Likevel rapporter flere enn før om psykiske plager som angst og depresjon. Rundt åtte prosent av alle barn har en psykisk lidelse. Vanligst er angst, depresjon og adferdsforstyrrelser.

Det er store, systematiske forskjeller mellom ulike sosiale grupper i befolkningen når det gjelder helse. Sosial status påvirker helsen: De som er økonomisk privilegerte, skårer også best på den statistikken. De sosiale helseforskjellene gjelder for nesten alle sykdommer og plager, også psykiske lidelser. Et viktig mål for sosionomer er å bidra til å utjevne de sosiale helseforskjellene.

Mange med psykiske helseproblemer faller ut, eller står i fare for å falle ut av arbeidslivet. Samtidig er arbeidsledighet, kronisk sykdom, økonomiske problemer og samlivsbrudd belastninger som kan gi risiko for psykiske plager. Tall fra NAV viser at psykiske lidelser er vanligste diagnose blant uføre menn.

Sosionomer møter personer med psykiske plager og lidelser både i primær- og spesialisthelsetjenesten. Psykisk sykdom er tema både i rusomsorgen og barnevernet, på distriktpspsykiatriske sentre, sykehus, frisklivssentraler, barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker, rehabiliteringssentre og NAV.

I WHO's Health Mental Action Plan 2013-2020 er det en dreining fra diagnose- og symptombehandling til en mer recovery-orientert tilnærming. Denne tankegangen gjenspeiler seg også i Mestre hele livet – regjeringens strategi for god psykisk helse (2017–2022). Tanken er at mennesker kan leve meningsfulle og tilfredsstillende liv, på tross av psykiske helseutfordringer.

KILDER:

Nav.no.

Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid (Napha).

Ungdata.

Folkehelseinstituttet.

Styggen på ryggen er tittelen på en sang av OnkIP & De Fjerne Slektningene.

NAVN:
Kine Nan Lium (38)

STILLING:
Avdelingsleder for
jobbspesialister,
NAV Hadeland

Der jobb er en del av behandlingen

— **Alle mennesker med alvorlige psykiske lidelser eller rusproblemer kan ha en ordinær jobb, er tankegangen i metoden Individuell jobbstøtte. Avdelingsleder Kine Nan Lium ved Hadeland IPS lar seg provosere av dem som spør henne hvordan det er å selge inn en «B-vare».**

Individual Placement and Support (IPS) ha fått navnet Individuell jobbstøtte på norsk. Denne modellen bryter med den tradisjonelle tankegangen om at mennesker med psykiske helseproblemer må bli friske eller rusfrie, før de kan begynne å jobbe. Gjennom IPS tenker man heller samtidighet; jobb er en del av behandlingen.

IPS har vært prøvd ut i Norge siden 2012. Da ble det etablert åtte piloter med ulik organisering, blant annet på NAV Hadeland. I dag er NAV Hadeland ett av fire ressursentre på IPS i Norge.

Som avdelingsleder i et pilotprosjekt for utprøving av en kunnskapsbasert metode har Lium en jobb som forskere går etter i sømmene. De siste fem årene har hun i tillegg vært frikjøpt i deler av stillingen for å drive opplæring i metoden i regi av

Arbeids- og velferdsdirektoratet.

– Jeg har ingen vanlig skrivebordsjobb. Jeg reiser Norge rundt og holder kurs. Ingen dager er like, selv ikke her på kontoret. Det er utrolig inspirerende, sier hun.

Hadeland IPS er et samarbeid med NAV Hadeland og NAV Jevnaker, Psykisk helsetjeneste i Gran, Jevnaker og Lunner kommune, DPS Gjøvik, Poliklinikk Hadeland og Rustjenesten i Jevnaker kommune.

Konkurransenstinkt

Kine Nan Lium ble utdannet sosionom i 2009. Det var litt tilfeldig at hun begynte på studiet. I ettertid har hun tatt videreutdanning i psykisk helsearbeid samt organisasjon og ledelse. Hun har jobbet i barnevernet, arbeidet med markedsføring og koordinering i handelsstanden og vært frilansjournalist.

– Jeg har nok aldri vært det man tidligere kalte en tradisjonell sosionom.

– *Hva legger du i det?*

– Jeg går ikke i fornuftige sko og er ingen typisk omsorgsperson med et utpreget hjelpegen. Markedsbakgrunnen min slår ut i konkurranseinstinkt og fokus på resultater. Jeg har absolutt rettferdighetssans og føler omsorg, men da for de som faktisk har det verre enn andre. Og da mener jeg de svakeste blant oss, sier hun.

Etter endt sosionomutdanning har hun gått gradene. Hun startet som veileder, før hun etter tre år ble prosjektleder i IPS. I dag er hun leder for teamet som består av 14 jobbspesialister. I teamet jobber både sykepleiere og lærere, og Lium er eneste sosionom. Teamet jobber tverrfaglig med både NAV-veiledere og behandlere som psykologer og leger.

Hun mener dette absolutt er et arbeidsfelt for sosionomer. For å bli jobbspesialist er det ikke krav til sosialfaglig bakgrunn. I stedet vektlegges personlig egnethet og kvalifikasjoner, som erfaring fra salg/service og/eller rekruttering/bemanning. Erfaring fra privat næringsliv vektlegges også.

– Det sosialfaglige perspektivet kommer sterkt inn gjennom metodikken og måten vi jobber på. Jeg tenker at rett sosionom kan være en god jobbspesialist og bringe inn gode synsvinklinger og ikke minst holdninger. Men de må også ha de andre personlige egenskapene for å trives i rollen. Det er en rolle med mange aspekter, som både handler om relasjon til deltakere, behandlere og samarbeidspartnere, og om salg og relasjonsbygging ut mot arbeidsgivere. Her er forretningsforståelse, profesjonalitet og gode forhandlingsevner avgjørende.

Lium er opptatt av at ulike profesjoner, også sosionomer, har mye å lære av hverandre. Blant annet mener hun at sosialt arbeid har mye til felles med salgssyrket.

– Blant sosionomer er det nærmest bannlyst å tenke salg, men slik jeg ser det, har sosionomen og selgeren mye til felles. Begge er opptatt av å se den enkelte, stille de gode spørsmålene, bygge relasjoner, være nysgjerrige og kartlegge behov. Både selgeren og sosionomen skal selge noe de tror på, og i vårt tilfelle er det deltakeren, sier Lium.

Utdanning:

Utdannet på Høgskolen i Oslo/OsloMet, 2009
Videreutdanning i Psykisk Helsearbeid, VID vitenskapelige høgskole, 2012. Tatt fagene prosjektledelse og organisasjon og endring, NTNU

Arbeidserfaring:

Startet som veileder i NAV i 2009, prosjektleder i Hadeland IPS fra 2012
Del av stilling i Arbeids- og velferdsdirektoratet fra 2013 til d.d. med ansvar for kurs og opplæring på IPS/SE og kvalitetsevalueringer IPS
Avdelingsleder for jobbspesialister, NAV Hadeland fra 2018
Har tidligere arbeidserfaring innenfor salg og markedsføring, journalistikk og barnevern

God verktøykasse

IPS-modellen har åtte prinsipper, og 25 punkter utgjør selve kvalitetsskalaen. I prinsippene heter det blant annet at målet er ordinært, lønnet arbeid. Deltakerens ønsker skal veie tungt, og jobbsøkingen skal skje ut fra interesser og ferdigheter. Individuell jobbstøtte skal være en integrert del av behandlingen. Oppfølgingen er ubegrenset og individuelt tilpasset. Tilnærmingen bygger på Supported Employment.

– Til dem som sorterer mennesker i «A- og B-varer», er svaret mitt: Ja, våre deltakere har kanskje mindre erfaring og «hull i CV-en», men de er ingen B-vare. Alle er vi gode på noe.

For å finne hva dette «noe» er, må det opparbeides en god relasjon til den enkelte deltaker. Interesser, ferdigheter og ønsker må kartlegges. Først da starter jobben med å finne den rette arbeidsgiveren.

– Vi jobber etter sosialfaglig metode som handler om å bli kjent på den enkeltes premisser, se personen i situasjonen, involvere pårørende, ha evne til å lytte og være til stede – og behandle folk med respekt.

Parallelt jobber de utdrettet og prøver å opprette gode relasjoner til potensielle arbeidsgivere. Det er dette som blant annet er suksessen med metoden. Deltakerne blir tatt på alvor, og den enkeltes interesser og ferdigheter veier tyngst. Triggere og utfordringer forsøker de å unngå. Samtidig er de også opptatt av arbeidsgivers behov, og av å få til den riktige matchen mellom deltaker og arbeidsgiver. Deltakerne får oppfølging etter at de har startet i jobb, og jobbspesialisten kan bidra til å skape god dialog mellom de to partene. Forskning viser at flere kommer ut i jobb på denne måten. Ved IPS Hadeland lykkes de i ett av to tilfeller. I 2018 hadde de 150 deltakere som startet i jobb.

– IPS er en god verktøykasse. Utfordringen er at vi hele tiden utfordres på å tilpasse metoden til systemet. Om vi lykkes, handler om det motsatte, sier Lium.

«Sosionomen og selgeren har mye til felles. Begge er opptatt av å se den enkelte, stille de gode spørsmålene, bygge relasjoner, være nysgjerrige og kartlegge behov. Både selgeren og sosionomen skal selge noe de tror på, og i vårt tilfelle er det deltakeren.»

Ikke bare festtaler

Arbeidslivet blir stadig tøffere. Nåløyet inn er trangt, og det lite rom for avvik. Mange vil spørre seg om det da er rom for å ansette personer med alvorlige psykiske lidelser. Lium mener vi må slutte å stigmatisere en hel gruppe. Det er bare å åpne øyene:

– En stor del av den voksne befolkningen får en eller annen psykisk lidelse i løpet av livet, og mange har et rusproblem. Det betyr altså at det til enhver tid er folk rundt oss som sliter med psykiske problemer og rus. Alle kjenner noen – enten i familien, vennekretsen, arbeidsplassen eller nabolaget.

Tall fra NAV viser at psykiske lidelser er vanligste årsak til uføretrygd her i landet. For unge under 30 år er dette årsaken i 62 prosent av tilfellene. Politikerne snakker om integreringsdugnad og maner oss til å se verdien av mangfold i arbeidslivet. Lium mener at hvis dette skal være mer enn festtaler, må vi ta innover oss at det som er viktig for deg og meg, er like viktig for mennesker som sliter psykisk.

Utfordringen er å finne en jobb som kan gi følelsen av mestring, og som ikke trigger symptomene. For arbeidsplassene finnes. Det er her jobbspesialistene kommer inn i bildet. De skifter ikke til tøfler når de kommer på kontoret. De skal ut på arbeidsplassene og komme i dialog med potensielle arbeidsgivere. Gjennom samtaler med bedriftene oppdager jobbspesialistene gjerne behov som arbeidsgiverne ikke alltid er klar over selv.

– Arbeidslivet er hele tiden i bevegelse. Det er alltid noen som slutter, blir syke eller dør, for den saks skyld. Vi går i hovedsak ikke etter utlyste stillinger, men forsøker å finne muligheter ut ifra deltakerens styrker og kvalifikasjoner gjennom relasjonsbygging og økt kunnskap om arbeidsgiverne.

Styrker selvfølelsen

For å være aktuell som deltaker i IPS, må personen være tilknyttet hjelpeapparatet. Det er også slik deltakerne rekrutteres inn. Felles for mange av dem er at de har stått lenge utenfor arbeidslivet og har kort utdanning. Aldersmessig er det stort spenn.

Lium mener at det å være i jobb samtidig som en får behandling, har mange positive sider for deltakeren.

– All forskning viser at jobb gir bedre livskvalitet for mennesker med psykiske lidelser. For de som sliter med angst og depresjon, kan en uvirksom hverdag være spesielt negativt. Med en jobb å gå til blir det struktur på dagene, og man får andre ting å tenke på. Mye handler også om at deltakerne gjennom arbeid føler at de blir

tatt på alvor og møtt på en positiv måte. Å føle mestring styrker selvfølelsen.

Det er ikke alltid de lykkes. Noen slutter i jobben, men da bruker de erfaringen til å finne en ny og bedre jobb. Andre opplever at tidspunktet for å begynne å jobbe var feil. For noen ender det i uføretrygd.

Realistiske krav

En stor del av jobben som avdelingsleder er å se jobbspesialistene i kortene. Hver enkelt blir målt etter resultater, for eksempel hvor mange kontrakter de får med potensielle arbeidsgivere.

– Til syvende og sist handler det om å måle hver enkelt etter hvordan de møter deltakerne, og om de evner å etablere gode relasjoner, sier Lium.

På samme måte som jobbspesialistene skal få fram det beste i folk, skal hun som leder få fram det beste i jobbspesialistene; hun skal gi hver enkelt utfordringer og den støtten de trenger for å utføre oppgavene, samt sørge for at de opplever mestring i jobben og utvikler seg som mennesker.

– Vi jobber veldig mye med case og refleksjon i teamet, og har hele tiden en systemisk tenkning rundt jobbutførelsen. Motiverende intervju er også noe vi trener mye på – og ikke minst holdninger, sier hun.

Hun trekker fram boka til Hans Skjervheim «Deltakar og tilskodar» som noe å strekke seg etter. Den handler om likeverd og om å ikke objektivisere motparten.

– Jeg har nok hatt mye mer utbytte av sosionomutdanningen enn jeg har vært klar over, både som leder og i arbeidet med IPS. I rollen som leder er det nok kunnskapen om kommunikasjon som jeg har hatt mest utbytte av, det å kunne se ting fra ulike perspektiver og være bevisst på hvordan man kommuniserer med ulike mennesker, avslutter Kine Nan Lium.

NAVN:
Marit Midtgård (40)

STILLING:
Sosionom/familie-
terapeut ved
BUP Nordhordland

Los i stønads- jungelen

Marit Midtgård måtte gå yrkesidentiteten etter i sømmene for å kunne definere sin rolle som sosionom inn i spesialisthelsetjenesten. Resultatet har blitt en fleksibel modell som gir god plass for sosialfaglig tenkning.

– Noen av foreldrene som kommer hit, betegner familiene sine som annerledesfamilier. Min jobb er å veilede hjelperne, slik at familiene får smake på det normale, sier Marit Midtgård ved Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) Nordhordland.

BUP Nordhordland er en av sju allmennpoliklinikker i Helse Bergen. Hit kommer barn og unge og deres foreldre som er henvist fra fastlege, barnevernet eller PP-tjenesten, ved mistanke om ulike vansker som ADHD, utviklingsforstyrrelser, angst eller depresjon. I BUP blir de utredet og får behandling.

Tverrfaglighet på ordentlig

Marit Midtgård har kontor i Knarvik, et tettsted i Lindås kommune i Hordaland. De fleste som jobber

på BUP Nordhordland, er psykologer, leger og pedagoger. Marit Midtgård er eneste sosionom.

– Sosionomer har lenge hatt en rolle på Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), men tradisjonelt har de vært kliniske sosionomer som har jobbet som behandlere. Så selv om man har snakket om viktigheten av tverrfaglighet, så har alle egentlig gjort det samme, sier hun.

Ved BUP Nordhordland er det et uttalt ønske om at det skal råde tverrfaglighet på ordentlig. Saker blir tatt opp i tverrfaglige team, og det er også etablert en ny ordning hvor de ansatte jobber to og to sammen i de ulike sakene. Det varierer fra sak til sak hvem som jobber sammen.

– Tanken bak er at hver henvisning krever omfattende utredning og behandling. Å jobbe to sammen er god kvalitetssikring. Det er fint å ha en å sparre med, og man slipper å stå alene i vurderingene.

Marit Midtgård kom inn i systemet for ett år siden og forteller at hun har hatt en bratt læringskurve. Hun har måttet sette seg inn i en ny organisasjon med egne rutiner og rapporteringskrav. For første gang i karrieren jobber hun i helsevesenet. Allerede på jobbintervjuet var Midtgård klar på at hun ikke er behandler.

Skape sin egen jobb

Hun har brukt mye tid på å definere sin egen rolle. Hun har hele tiden vært tydelig på at hun ønsker å fungere som sosionom i spesialisthelsetjenesten.

– Jeg laget et skriv som jeg presenterte på et personalmøte. Der listet jeg opp hva jeg ønsket å bli brukt til. Blant annet har det blitt en innarbeidet rutine nå at behandlerne kan henvise foreldrene til meg. Da setter vi av tid til en samtale hvor de kan fortelle hvordan de har det som foreldre, om det er noe de ønsker hjelp til, og vi tar en gjennomgang av aktuelle stønadsordninger. Jeg formidler at det er hjelp å få, og kan formidle kontakt med psykisk helsetjeneste eller andre tjenester i kommunen.

Å be om hjelp er noe som ligger langt inne for de fleste. Mange vil gjerne ordne opp i livene sine selv. Derfor er det viktig å ufarliggjøre det å be om hjelp, og oppfordre til å gjøre det på et tidlig tidspunkt. Gjerne før man kjenner behovet på kroppen. Da kan det nemlig være tungt å begynne å trekke i trådene. Marit Midtgård sammenligner dette med å lade bilen før batteriet er flatt. Ingen er tjent med utslitte foreldre.

Marit Midtgård har satt seg som mål å sette seg inn i stønadsjungelen. For som hun sier; det er først når du forstår det selv og har oversikt, at du klarer å formidle det videre på en forståelig måte. I hyllene på kontoret er det perm på perm som handler om grunnstønad, omsorgsstønad, omsorgsdager og pleiepenger.

– Det er helt utrolige situasjoner mange foreldre står i. Mange jobber på ugunstige tidspunkter og står opp midt på natten for å få familielivet til å gå rundt. Noen har valgt å slutte i jobben eller å trappe ned. Da er det fint å formidle at det finnes ordninger som kan ivareta dem, slik at de ikke trenger å slite seg helt ut. Det handler om å sikre familiens økonomi. For mange av disse foreldrene er barnet en fulltidsjobb, sier hun, og legger til:

– På disse møtene skjer det så mye. Jeg ønsker mange ganger at andre kunne vært med inn og tatt del i det, innrømmer Marit Midtgård.

Utdanning:

Bachelor i sosialt arbeid ved Høgskolen i Bergen
2000–2003

Videreutdanning i Familieterapi og systemisk
praksis ved Høgskolen i Bergen 2009–2011

Psykologi grunnfag ved UiB -00

Arbeidserfaring:

Sosialtjenesten i Fana 2007–2008, saksbehandler
for personer med nedsatt funksjonsevne, Meland,
2008–2009, saksbehandler sosialtjenesten i
Meland / NAV Meland 2009–2011, miljøterapeut
ved Ungdomskontakten Salto 2009–2016
Sosionom/familieterapeut ved BUP Nordhordland
2017–d.d.

Jordomseiling 2003–2007

Speed date med en sosionom

I veiledningstimen får foreldrene med seg søknadsskjema som de kan se på hjemme. Samtidig får de streng beskjed om at dersom det blir vanskelig å fylle dem ut, må de ta kontakt med henne igjen. Da hjelper hun dem gjerne. Søknadene kan være tunge å fylle ut. Man må ofte beskrive vanskelige og utfordrende situasjoner, og foreldrene kan få en følelse av å utlevere barna sine. Det kan også være vanskelig å se sin egen situasjon utenfra. Mye handler om å bevisstgjøre foreldre på den viktige jobben de faktisk gjør, selv om de selv gjerne handler på autopilot og ikke ser omfanget selv.

–De fleste får medhold i søknadene, og det føles bra. Jobben min blir dermed veldig målbar og synlig. Noen ganger må man snakke høyt sammen med andre for å forstå. Det er det vi gjør. Samtidig åpner jeg opp for at andre i familien kan få snakke om hvordan det er å være foreldre og søsken. Det er noe av det viktigste jeg gjør, sier Marit Midtgård.

Når barnet har fått en diagnose, tilbyr BUP Nordhordland foreldrene psykoedukasjon, etter at barnet har fått en gitt diagnose. Det går ut på at de får informasjon om diagnosen og hva som er realistiske forventninger til bedring og prognose. Marit Midtgårds rolle på kursene er å snakke om rettigheter og stønadsordninger. Etterpå får foreldrene anledning til en speed date med sosionomen.

– Jeg tenker ofte på at jeg som sosionom har en rolle nederst i behovspyramiden. Mat, bolig og jobb må være på plass og skape forutsigbarhet i tilværelsen. Først da er man mottakelig for behandling, sier hun.

– *Har du opplevd noen gygne øyeblikk som sosionom, som du tar med deg i jobben?*

– I denne jobben merker man seg de små tingene. Her kommer familier som har det kjempevanskelig, og jeg forventer ikke at de skal ha overskudd til å gi noe tilbake. Derfor er det ekstra fint når det skjer.

«Jeg tenker ofte på at jeg som sosionom har en rolle nederst i behovspyramiden. Mat, bolig og jobb må være på plass og skape forutsigbarhet i tilværelsen. Først da er man mottakelig for behandling.»

En liten yrkesskade

Hun mener det ikke er mye som skal til for at familiene føler at de ble tatt på alvor. Det finnes mange gode ordninger, men regelverket framstår komplisert og byråkratisk. Dermed får de ikke alltid tilgang til det de faktisk har krav på. Hun har bakgrunn fra NAV, selv om hun allerede under utdanningen sa klart fra til veilederen om at praksis på sosialkontor – det var ikke aktuelt. Dermed ble det praksis på asylmottak og et skolerettet ungdomstiltak.

– Jeg ville ut, gjerne ut av Norges grenser. Og jeg skulle i hvert fall ikke sitte på kontor, ler hun.

Etter en jordomseiling med kjæresten følte hun at hun ikke stilte så sterkt på arbeidsmarkedet. Hun hadde lite praksis før hun la ut i seilbåt, og utdanningen var også blitt fire år gammel. Ironisk nok dukket det opp en jobb – i sosialtjenesten. Det satt langt inne å takke ja til jobben.

– Så ble det bare en skikkelig opptur. Senere har jeg vært veileder for studenter, og da anbefaler jeg dem alltid å prioritere praksis i NAV. Der får de ikke bare et unikt innblikk i lovverket, de møter alle brukergrupper og får et overblikk over hva som rører seg. Og de får unik kjennskap til hvordan kommunene fungerer, mener hun.

Etter noen år i NAV jobbet hun i ungdomsprosjektet Salto med base på Knarvik senter. Der jobbet de oppsøkende, både på senteret og på ulike skoler.

– Det er vel en liten yrkesskade jeg har pådratt meg, men tidligere har jeg fått mye gratis fordi jeg har sett ungdommene i sitt eget miljø. Når de kommer inn døra her, tenker jeg ofte: Hvem er du egentlig, hvilken rolle har du i miljøet ditt? Jeg får lyst til å bli med ungdommen ut.

Flere hatter

– Det er når man skal lære fra seg, at man lærer selv, sier hun om rollen som veileder for studenter.

I møte med fremtidige sosionomer vektla hun holdninger like mye som det faglige.

– Som sosionom skal man by på seg selv, men man er ikke en privatperson. Som student er man ung og ny i livet. Da er det ikke alltid lett å sjonglere mellom de ulike rollene. For eksempel i Utekontakten kan brukerne og sosionomstudentene nesten være jevngamle. Da er det viktig å forstå at man bærer en annen hatt i møte med de man treffer. Til sosionomrollen er det knyttet et sett med verdier som for eksempel

handler om menneskeverd, og at alle skal ha samme muligheter.

For hennes del slo sosionomidentiteten inn etter at hun kom ut i arbeidslivet.

– Den slår spesielt inn i samarbeidsmøter med andre profesjoner. Å være sosionom handler om å ta den andre sitt perspektiv. Vi er gode på å se helheten.

Skape nysgjerrighet

– *Hvorfor valgte du å bli sosionom?*

– Jeg har alltid vært opptatt av andre mennesker. Og jeg har vel et ønske om å være til hjelp. Jeg har en søster som er tolv år eldre enn meg. Hun er også sosionom, så yrkesvalget var ikke helt fremmed for meg. Når det er sagt, så kan en sosionom være så mangt. Selv om jeg ville være til hjelp, var det ikke helt klart for meg i begynnelsen hvordan det skulle foregå.

– *Hvordan vil du si utdanningen forberedte deg på det du skulle møte i arbeidslivet?*

– Da jeg startet på grunnutdanningen for snart 20 år siden, hadde jeg ingen erfaring med å jobbe med mennesker. Dermed var det ikke alltid lett å forstå hvordan teorien kunne brukes i praksis. På videreutdanningen var det enklere å ta inn lærdommen, fordi da hadde jeg knagger å henge teorien på, sier Midtgård.

Det er flere ting som har festet seg fra de første ukene på studiet.

– Jeg tenker at en viktig oppgave for utdanningen er å skape yrkes stolthet. Alle spirer til det ble tråkket ned de første ukene. Vi fikk høre at mange av oss som satt i rommet, gjorde det fordi vi ikke hadde kommet inn på psykologistudiet. Vi fikk også høre at vi med stor sannsynlighet ville bli utbrent i yrket. Det siste budskapet som festet seg, var at etter tre år på høgskolen kom vi høyst sannsynlig ikke til å klare å definere hva en sosionom er. Dette opplevde jeg som en høyst uklok framgangsmåte.

– *Hva ville du heller ha sagt, om det var du som sto foran studentene?*

– Jeg ville fortalt om alle de kjekke jobbene man kan ha som sosionom. Jeg ville også gjort et poeng av hvor varierte arbeidsoppgavene er, og hvordan sosionomer kan bety noe positivt for folk som trenger hjelp. Ikke minst ville jeg forsøkt å skape nysgjerrighet, sier hun og legger til: – Sosionomer kan litt om mye, og det er store muligheter til å fordype seg gjennom arbeidserfaring og videreutdanning. Vi er jo litt som poteten, som kan brukes til så mangt.

NAVN:
Rita Cecilie Skinstad-
Bermingrud (42)

STILLING:
Teamkoordinator for
oppøkende behand-
lingsteam – FACT – for
mennesker med alvorlige
psykiske lidelser og
rusproblemer, Kongsberg
Distriktpsikiatriske
senter / Vestre Viken HF

Bygger bro mellom tjenestene

I Vestre Viken HF er det etablert et fireårig prosjekt med oppøkende behandlingsteam, såkalte FACT-team. – Modellen bryter ned skillet mellom psykiske lidelser og sosiale problemer. På den måten får sosialt arbeid en viktigere rolle i psykiatrien, mener teamkoordinator Rita Cecilie Skinstad-Bermingrud.

FACT (Flexible Assertive Community Treatment) er en modell for å gi fleksibel, aktiv og oppøkende behandling til personer med alvorlige psykiske lidelser og rusproblemer. Av helsemyndighetene blir FACT omtalt som den best dokumenterte behandlingsmodellen for denne gruppen. Kommuner og spesialisthelsetjenesten samarbeider tett i teamene, og behandlingsfilosofien handler om å få brukeren til å mestre og fungere i lokalsamfunnet. Prosjektet i Vestre Viken HF startet opp i fjor høst og skal vare i fire år. Intensjonen er at det på sikt skal innlemmes i ordinær drift. I helseforetaket omfattes DPS-ene i Asker, Bærum, Kongsberg, Ringerike og Drammen.

– *Hvorfor har Vestre Viken HF initiert et slikt*

FACT-team i hele klinikken?

– Utgangspunktet er at vi har hatt pasienter med mange liggedøgn på sentralsykehuset. Det er et uttalt ønske fra myndighetenes side at vi skal dreie virksomheten bort fra døgn til polikliniske og ambulante tjenester. Da er FACT en metodikk som blir løftet fram som virkningsfull. Vi har fått oppdraget med å sy dette sammen med våre kommuner, og vi har landet på en litt løsere modell enn den opprinnelige. Vi har jobbet hardt med å få til et forpliktende samarbeid med våre seks kommuner, som alle har ulik utforming. Det er Kongsberg, som er en storby, men som også har store landkommunearealer. Øvre Eiker er en landkommune med høyt innbyggertall. Så er det fire små kommuner som varierer fra 1400 til 3500 innbyggere. Vårt ønske er å få til så like ordninger som mulig. Det er også fokuset i FACT, nemlig å sikre at alle pasientene får likeverdige tilbud, uavhengig av hvor de bor. Det er krevende, når det er 2,5 timer kjøring til ytterste utpost.

«Som sosionomer er vi nødt til å synliggjøre utfordringene ved sosialt arbeid og være brukernes talerør. Ikke minst fordi vi jobber på områder som mannen i gata ikke har særlig inngående kjennskap til.»

– *Hvem er målgruppen?*

– Målgruppen er de alvorligst psykisk syke. Det er ikke knyttet til diagnose, men de fleste har psykoselidelser. Felles er også lavt funksjonsnivå, veldig ofte kombinert med rus og mye somatisk uhelse. Vi har blitt enige om en pasientgruppe som teller 50–60 personer. Hovedvekten er menn. Primært er aldergruppen mellom 30–40 år.

– *Hva er fordelene med metodikken?*

– Metodikken handler om å hente fram tidligere styrker og ressurser, være brukerorientert og ha fokus på mestring. Siden vi ikke har et felles team, blir samhandlingene oss imellom selve limet. Min kjeppest er at helsevesenet blir stadig mer fragmentert, og at det er pasientene som blir skadelidende. Nå er det vi i teamet som skal ta den omkostningen. Vi skal tilby helhetlige tjenester. Pasientene skal ikke løpe fra sted til sted. Det er dette som blir det spennende, for brukerne trenger omfattende tilbud. Med denne organiseringen får brukerne en bredere kontaktflate mot kommunen og spesialisthelsetjenesten. Mange aktører er inne. For eksempel skal jeg denne uken besøke hjemmetjenesten i Kongsberg kommune for å få til et samarbeid. Ansatte i hjemmetjenesten er ute i mange hjem, og må også inkluderes.

– *Er det ytterligere effektivisering som ligger til grunn for prosjektet?*

– Liggedøgn er samfunnsøkonomisk dyrt. Denne metodikken har vært prøvd ut i Norge i mange år. Evaluering viser at antall innleggelseser ikke nødvendigvis går ned, men tiden denne gruppen ligger på sykehus, reduseres. Tvangsbruken går også ned. Det er et gode, siden tvang er noe våre pasienter er veldig opptatt av. Det er viktig å huske på at mange av disse pasientene ikke ønsker hjelp eller innleggelseser. Noen tenker heller ikke på seg selv som syke.

– *Hvordan er teamet satt sammen?*

– Her på Kongsberg DPS består teamet av to overleger, psykologspesialist, vernepleier, sykepleier og en sosionom til, i tillegg til meg. Dette er fagfolk med mye tilleggskompetanse. Ute i kommunene samarbeider vi med sosionomer, vernepleiere,

Utdanning:

Utdannet sosionom ved Høgskolen på Lillehammer 1999
Videreutdanning i psykisk helsevern og psykisk helse og rus

Arbeidserfaring:

Sosialkurator i Eidskog kommune, sosionom ved psykiatrisk avdeling Lier, individualterapeut ved Drammen DPS og Kongsberg DPS, frikjøpt fylkesleder for FO i Buskerud, Inntaks- og utskrivningskoordinator, Vestre Viken HF

hjelpepleiere og sykepleiere. Vi har fått midler av Fylkesmannen, som vi vil bruke til å ansette en psykolog og en brukerspesialist. Vi har ikke tidligere hatt medarbeidere med erfaringskompetanse, og det er noe som er etterlyst.

– *Hvor er metoden utviklet?*

– Metoden ble utviklet i England og USA på 1970-tallet i forbindelse med at de store institusjonene ble lagt ned. Nederland har videreutviklet modellen, og vi har adoptert og fornyet den. Både Oslo og andre kommuner har tatt i bruk modellen, som i utgangspunktet er noe storbyorientert. Det gjør det ekstra spennende med vårt prosjekt.

– *Hva er ditt bidrag som sosionom inn i dette arbeidet? Hvordan utgjør du en forskjell?*

– Jeg tenker at det er grunnkompetansen min som gjør at jeg har fått de mulighetene i arbeidslivet som jeg har fått. Systemforståelsen, helhetsblikket og blikket for den sosiale konteksten – det er det som er særegent for sosionomer. Denne metodikken er mestringsorientert, ja, vi jobber med selve livet. Den er et velkomment bidrag inn i systemet her. Metodikken kan brukes på alle områder i pasientens liv. Blant annet ønsker vi å knytte oss nærmere til NAV og arbeidstiltak som IPS. Det er fantastisk at vi har kommet dit i dag at vi kan si at «forskning viser at ordinære arbeidstiltak er bra for pasienter med psykiske lidelser». I Norge er vi svært opptatt av arbeidslinjen. Det er også det første vi spør om, når vi møter nye mennesker: Hva heter du, og hva jobber du med? Det er slik vi plasserer folk. Pasientene våre har i beste fall en ustabil tilknytning til arbeidslivet, og de aller fleste har en uføreytelse. Vi må ikke glemme at mennesker med psykiske lidelser også har behov for en hverdag med mening. Også for denne gruppen er det virkelig betydningsfullt å være arbeidstaker på linje med alle andre, selv om det kan være snakk om en løsere tilknytning med bare noen timer i uka.

– *Hva er de største utfordringene med modellen i små kommuner?*

– Hovedutfordringen er at småkommuner ofte ikke har et differensiert hjelpe-tilbud. Likevel må jeg si at jeg er imponert over hvordan de løser oppgavene. Jeg opplever at kommunene er mye mer fleksible og føler mer ansvar. Det blir en annen

nærhet til tjenestene. I en av kommunene er det kun to psykiatriske sykepleiere som har ansvar for hele kommunens psykiske helsetjenester. De fordeler oppgavene seg imellom og gjør det som skal gjøres. Små kommuner er også mer gjennomsiktlige og oversiktlige, på godt og vondt.

– *Har samfunnet de virkemidlene som trengs for å løse utfordringene som er knyttet til de mest alvorlig psykisk syke?*

– Vi kommer ikke unna at det er krevende å leve i dag. Samtidig som vi stadig spesialiserer tjenestene, er det en fare for at vi fjerner oss lenger og lenger bort fra problemene og pasientene. Det er også en utfordring hvordan vi har bygd opp helsevesenet. På FO-dagene i 2016 var det en sosionom som gjorde inntrykk på meg. Hun snakket om å være sosialt syk. Etter å ha vokst opp i et hjem med omsorgssvikt, hadde hun behov for en rekke tiltak. Hjelpeapparatet ble opplevd som fragmentarisk og lite sammenhengende. FACT-tankegangen handler om å bygge bro mellom tjenestene. Pasientene skal selv kunne komme og si hva som oppleves som viktig, hva han eller hun trenger av bistand for å leve en hverdag med god livskvalitet. Teamet rundt skal bistå slik at dette skal bli mulig. Jeg har store forhåpninger til hvordan vi bedre skal utnytte hjelpeapparatet til brukernes beste.

– *Opplever du at sosionomutdanningen har vært en god skole for å jobbe i psykiatrien?*

– Det mener jeg så absolutt. Jeg har tatt videreutdanning både i psykisk helsearbeid og psykisk helse og rus. Det var spesielt nyttig i forbindelse med at jeg i en periode jobbet som individualterapeut. Samfunnsvitenskap, forståelse av systemer, sosialt arbeids metode og forvaltningskunnskap har vært viktig ballast i de administrative jobbene jeg har hatt. Samtidig har jeg hatt stor nytte av FO, hvor jeg har fått mye faglig påfyll. Dette har vært spesielt viktig i perioder da jeg har vært den eneste av mitt slag i team av helsepersonell i psykiatrien.

– *Hva slags type sosionom er du?*

– Jeg bruker å si at jeg er sosionom både i topp og i bunn. Jeg er mitt politiske ansvar bevisst, og som sosialarbeider er det naturlig å være politisk engasjert. For meg handler det om å jobbe på flere fronter; i fagforeningen og som tillitsvalgt på arbeidsplassen – samtidig som jeg er politisk aktiv i SV. Som sosionomer er vi nødt til å synliggjøre utfordringene ved sosialt arbeid og være brukernes talerør. Ikke minst fordi vi jobber på områder som mannen i gata ikke har særlig inngående kjennskap til. Selvfølgelig blir jeg opprørt når profilerte politikere snakker ned yrkesgruppen. Svaret på det må være å ta sosionom-begrepet tilbake, fylle det med innhold og bli mer synlig. Jeg mener oppriktig at samfunnet kunne ha godt av at vi sosionomiser-te enda mer!

Raymond Johansen (Ap) Byrådsleder Oslo kommune

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Sosionomene er veldig viktige for Oslo. Vi har mange i kommunen, og de jobber med utsatte grupper og enkeltindivider. De bidrar til at flere føler mestring og blir selvhjulpne. De skal tale brukernes sak og stille krav og vilkår på vegne av det offentlige. Vi trenger sosionomer innenfor mange fagområder som NAV, innenfor barne- og ungdomsarbeidet, som miljøarbeidere på ulike institusjoner, i barneverntjeneste, kriminalomsorg, skole og utdanning samt helse og omsorg, både innenfor psykisk helsevern og somatikken.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Sosionomer er de tøffeste menneskene jeg vet om. De går rett inn i de verste konfliktene – og det gjør de uten uniform. Vi trenger sosionomer fordi de kan mye om mange forhold og har kompetanse innenfor flere fagdisipliner. Gjennom å se helheten, at enkeltindividet er en del av noe større, evner de også å se at det er behov for ulike kompetanse og ulike innfallsvinkler. Jeg mener det bidrar til at alle i kommunen jobber mer på lag med hverandre og på lag med brukeren.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomene gjør en forskjell allerede. De representerer både brukeren og det offentlige. I debatt om en del utsatte grupper roper mange høyt om hardere straffer, mer politi eller fjerning av støtteordninger. Mange sosionomer jobber med disse menneskene, for å gjøre noe med levekårene, slik at de kan få hjelp med å få livet på rett spor, til beste for dem og samfunnet.

5. Jeg gikk meg over sjø og land – om migrasjon

Side 95	Bakgrunn
Side 96	Bedre integrering med sosialfaglig oppfølging
Side 102	Hvis Dora Poni Loro var integreringsminister
Side 108	En smak av verden

Migrasjon – bakgrunn

Ved inngangen til 2018 var det 917 000 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge. Dette utgjør 17 prosent av hele befolkningen. 747 000 av disse var innvandrere født i utlandet, mens 170 000 var norskfødte med innvandrerforeldre. Nesten 40 prosent bor i Oslo og Akershus.

Familiegjenforening og flukt var lenge de vanligste grunnene til innvandring. Fra 2004 økte derimot antall arbeidsinnvandrere. I 2015 ble imidlertid familiegjenforening og flukt igjen viktigst, og dette var en direkte konsekvens av flyktningskrisen i Europa høsten 2015.

Å komme til et nytt land hvor både språk og samfunn er fremmed, kan by på store utfordringer. Spesielt hvis man har flyktet fra krig og forfølgelse. Mange har med seg store traumer i bagasjen. Barn og unge som har flyktet uten omsorgspersoner, er en spesielt utsatt gruppe. Når de kommer til Norge, kan det i tillegg ta lang tid før de får vite om de får permanent opphold eller blir sendt tilbake. Lang ventetid, isolasjon og passivitet blir ekstra belastninger når det er usikkerhet rundt fremtiden. Får de oppholdstillatelse, endres statusen til enslige mindreårige flyktninger, og de er klare til å bosettes i en norsk kommune.

Deltakelse på arbeidsmarkedet er myndighetenes oppskrift på en vellykket integrering. Jobb og utdanning hindrer segregering, samtidig som det er en god arena for å lære norsk og bli økonomisk uavhengig. Introduksjonsprogrammet er statens integreringsverktøy nummer én. Målet med programmet er å gi deltakerne grunnleggende ferdigheter i norsk og innsikt i norsk samfunnsliv, samt forberede dem på norsk arbeidsliv og utdanningssystem. Antallet som har deltatt i ordningen siden oppstarten, er tredoblet fra 8000 deltakere i 2005 til 24 000 deltakere i 2016. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at tiltaket langt på vei fungerer: 62 prosent av deltakerne er i arbeid eller utdanning ett år etter avsluttet program.

Vi lever i en tid der migrasjon og innvandring er et svært politisert felt. I Norge har vi de siste årene beveget oss mot strengere og strammere føringer i innvandringspolitikken. Dette innebærer blant annet at mange sosionomer må navigere i et spenningsfelt mellom myndighetenes krav og krav fra egen yrkesetikk.

I en FO-undersøkelse svarte tre prosent av sosionomene at migrasjon var deres arbeidsområde. De er ansatt i flyktningsjenesten eller jobber på asylmottak, i introduksjonsprogrammet eller i frivillige organisasjoner. Migrasjonsfeltet er uansett et område de fleste sosionomer vil komme i kontakt med om de jobber med barn, unge eller eldre, og om de jobber på NAV, i barnevernet, innen rusfeltet eller med psykisk helse.

KILDER

Statistisk Sentralbyrå: Dette er Norge 2018.

Røde Kors: Sosial puls, 2017.

Forskningsstiftelsen Fafo: Ti års erfaringer. En kunnskapsstatus om introduksjonsprogrammet og norskopplæring for innvandrere, 2015.

Sangen «Jeg gikk meg over sjø og land» har ukjent opphav.

NAVN:
Trude Svensson (31)

STILLING:
Tiltaksrådgiver i
Kvalifiseringssenter
for innvandrere,
Trondheim kommune

Bedre integrering med sosialfaglig oppfølging

— Da flyktningestrømmen nådde nye høyder i 2015, åpnet Trondheim kommune armene og bosatte nesten 700 flyktninger året etter. For dette arbeidet mottok kommunen Bosetingsprisen. – Jeg er stolt over å ha vært med på den jobben, sier Trude Svensson, tiltaksrådgiver i Kvalifiseringssenter for innvandrere – INN.

I Trondheim kommune har de et Kvalifiseringssenter for innvandrere (INN). Enheten koordinerer kommunens arbeid med flyktningene fra første dag som nybosatte og mens de er i introduksjonsprogrammet.

Her har sosionom Trude Svensson vært ansatt de siste fem årene. Da hun begynte i jobben, var arbeidsoppgavene knyttet til bosetting. Etter det første året ble stillingen omorganisert, og arbeidsområdet ble utvidet til også å innbefatte alt det praktiske rundt det å være ny i Norge. I januar i fjor skiftet hun stilling internt til et team de kaller INNsats. Nå jobber hun mest med aktivitet og bruker arbeidsdagene på å løfte fram ressursene hos den enkelte flyktning.

– Vi har veldig frie rammer, og det passer veldig fint å jobbe som sosionom her. Jeg får brukt meg selv som fagperson. Å jobbe tett sammen i team med de som er her, gir mye inspirasjon og ideer, sier Trude Svensson.

Tvunget til å tenke nytt

Målet er at deltakerne gjennom det lovfestede introduksjonsprogrammet skal lære seg å bli selvhjulpne i det norske samfunnet og i arbeidslivet. I 2015 hadde kommunen utfordringer med å gi et fulltidsprogram, altså 37,5 timer i uka til deltakerne. Med høy bosetning ble dette kravet en utfordring. For å komme i mål ble kommunen tvunget til å tenke nytt.

– Vi ser på hver enkelt flyktning som en ressurs. Tanken er at deltakerne ikke bare skal få hjelp, men må være aktive selv også. Hva kan du bidra med inn i programmet, hva er dine ressurser, blir da viktige spørsmål. På den måten får de vist hva de duger til og får styrket selvtilliten. Dette gjør det også enklere å forberede deltakerne på verdier eller krav de vil møte i det norske arbeidslivet, som å ta initiativ, være pliktoppfyllende, være kreativ og komme med forslag, sier hun.

Enheten har 60 ansatte fra mange land, og rundt 15 i staben er sosionomer. Her er det også statsvitere, ufaglærte og karriereveiledere med ulik bakgrunn. Flere av de ansatte har selv vært nybosatte flyktninger og deltakere i introduksjonsprogrammet. Svensson mener at disse er en stor ressurs inn i staben.

– Det er utrolig artig å møte deltakerne igjen, men da på den andre siden av bordet. De har mye erfaringer og har opplevd systemet fra innsiden. Dermed vet de også hvor skoen trykker.

Verden ble større

Trude Svensson ble utdannet sosionom i 2010 og kaller møtet med utdanningen et lykketreff. Som så mange andre sosionomer er hun opptatt av mennesker og samspill. Gjennom utdanningen fikk hun en annen forståelse for hvordan samfunnet fungerer.

– Jeg var 18 år da jeg begynte på studiet, og jeg vil si at jeg vokste på utdanningen. Verden ble større.

Hun var tidlig nysgjerrig på hva som ventet henne i arbeidslivet. Derfor likte hun best forelesningene hvor fagfolk ble invitert inn for å gi glimt av praksisfeltet. På den måten fikk hun innblikk i mulighetene og bredden som faget sosialt arbeid har.

– Som nyutdannet sosionom tenker man gjerne at man skal være ekspert. Det viktigste jeg har erfart og er trygg på i dag etter åtte år i yrket, er at en slik innstilling er feil. Det er fryktelig vanskelig å skulle være ekspert på livet. Som sosionom skal vi ikke sitte på alle løsningene. Vi skal heller ikke ta på oss for stort ansvar, men være ærlige om egne grenser og hva vi tåler. Det er ingen skam å si fra om at nok er nok, sier hun.

Utdanning:

Utdannet sosionom i 2010 fra Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST)

Arbeidserfaring:

Har jobbet i bolig for yngre fysisk funksjons-hemmede, botilbud for rusavhengige, ambulant boveiledning, helse- og velferdskontor og arbeid med flyktninger

Uvant arbeidsform

Det er deltakere i introduksjonsprogrammet som benytter seg av INNsats. Alle er over 18 år, og det er ingen øvre aldersgrense. Det er en god blanding av bakgrunn og alder.

For tiden har avdelingen flere kulturassistenter og grupper på 20 deltakere til enhver tid. Da flyktingestrømmen var mest intensiv, kunne gruppene være oppe i 50 deltakere. På INNsats er det alltid åpen dør inn.

– For oss er det et mål at alle skal føle seg velkommen. Vi merker at mange av flyktingene kommer til oss og ber om hjelp fordi det er vanskelig å nå gjennom der spørsmålene egentlig hører hjemme. Åpenhet er også en måte å vise tillit på i praksis, sier Svensson.

På INNsats er det en rekke oppgaver som skal fordeles. Noen skal betjene resepsjonen, andre skal lære norsk eller data. Noen trenger hjelp til å skrive søknader eller betale en faktura. Andre igjen ønsker å gå gjennom teorien for å kunne ta førerkort.

– Her er alle delaktige, og vi har flat struktur. Kombinasjonen av oss ansatte og kulturassistenter fungerer godt. Det var uvant i starten å jobbe på denne måten, men det fungerer veldig bra. Deltakerne lærer raskere norsk, og det er enklere å ta opp temaer som kan være litt utfordrende, når gruppene er slik sammensatt.

– *Hvordan er det å være flyktning i Trondheim?*

– Mange er nok glade for å komme til en by, fordi muligheten da er større for å møte andre fra sin egen kultur. Det gir trygghet. En by betyr også større tilbud og flere muligheter. Samtidig må vi ikke glemme at dette er mennesker som kommer til et helt nytt og fremmed samfunn, hvor de skal finne sin plass på mange ulike arenaer. Det handler ikke bare om å finne en jobb eller begynne på en utdanning. Det handler også om å få kontakt med nordmenn. Mange føler det er barrierer for å bli en del av det norske samfunnet. Dette er noe som vi her kanskje ikke har utnyttet godt nok, og som vi nå tar tak i. For eksempel ved å jobbe mer aktivt for å få deltakerne til å finne sin plass i alt det som foregår i denne byen av aktiviteter og frivillig arbeid, sier Svensson.

«Jeg var 18 år da jeg begynte på studiet, og jeg vil si at jeg vokste på utdanningen. Verden ble større.»

Tettere sosialfaglig oppfølging

Den nye regjeringsplattformen legger opp til en integreringsdugnad. Målet er å få de nesten 30 000 flyktningene i introduksjonsprogrammet ut i jobb eller utdanning.

Trondheim kommune får til dette med 53 prosent av deltakerne, noe som er bra sammenlignet med andre storbyer, ifølge Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (Imdi), som også står bak Bosettingsprisen.

– Det er veldig bra at regjeringen kaller det en dugnad. I vanskelige tider er det veldig lett å peke på hva Kvalifiseringssenteret bør få til. Men når kommunen åpner for å bosette flykninger, er det hele byen som tar imot, ikke bare et kontor. For å lykkes må både næringslivet, skoler, frivillige lag og organisasjoner og nabolag ta sitt ansvar. Det synes jeg ikke alltid blir like godt kommunisert.

– *Har samfunnet de verktøyene som trengs for å integrere flykninger i det norske samfunnet?*

– Jeg tror vi kunne ha oppnådd bedre integrering om vi hadde ressurser til enda tettere sosialfaglig oppfølging. I Trondheim får deltakerne i introduksjonsprogrammet oppfølging i 21 måneder i snitt. Det er ikke mye tid med tanke på at deltakerne er nye i landet og ikke kan norsk. Noen har lite utdanning med seg i bagasjen, og noen er også analfabeter. Disse trenger mye mer tid. Å sette inn ressurser på sosialfaglig oppfølging vil også være samfunnsøkonomisk riktig, for ingen ønsker å bosette flykninger som blir avhengig av stønader fra NAV, sier hun.

Heier på mennesket

På spørsmål om hvordan hun som sosionom kan gjøre en forskjell, svarer hun slik:

– Som sosionom er jeg opptatt av å se hele mennesket. Har deltakerne problemer på et område, så påvirker det gjerne hele livssituasjonen. Helse, familieforhold eller økonomi – alt henger sammen. Å ha et blikk for dette mener jeg er min styrke som sosionom.

Det hender hun møter mennesker som ikke forstår hva en sosionom er, og hun har også av og til kjent på fordommer.

– Mange tror sosionomer er veldig følsomme mennesker, og har en oppfatning av at vi som yrkesgruppe er veldig empatiske og møter utfordringer med: «Jeg forstår. Du må ha det veldig vanskelig. Stakkars deg.» Saken er at en sosionom tenker tvert om. Vi er modige og tørr å utfordre folk. Dette kommer ikke alltid godt nok fram, mener Svensson.

– *Hva ville du ha svart statsministeren, som snakker om sosionomisering, om du hadde henne på tomannshånd?*

– Jeg ville ha sagt at alle burde hatt et innslag av sosialt arbeid i sin utdanning, uansett hva de skal jobbe med. Først og fremst fordi vi bestreber oss på å se hele bildet, men også på grunn av vårt menneskesyn. Som sosionomer er vi opptatt av å styrke den enkelte, få vedkommende til å se løsningene selv og gi støtte på veien. Vi heier på mennesket og er ikke opptatt av å framheve oss selv som yrkesgruppe. Det er en fin egenskap.

Tre kjappe

Ina Libak, sosionom Leder AUF

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Fordi sosionomer finner ressurser i mennesker, tenker helhetlig og ser muligheter. Det gjør at flere får være med å bidra og finner sin plass i fellesskapet.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Å tenke helhet. Mennesker er ikke enkle – vi har mange sider – og situasjonen vi er i, påvirker livet vårt. Vi må tenke helhetlig i møte med mennesker. Bolig, jobb, psykisk helse, nettverk, alt virker inn på alt.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomer kan vise frem deler av samfunnet vi ikke hører fra så ofte. Vi vet ikke hvem av oss som vil trenge hjelp fra barnevernet eller innleggelse i psykiatrien, eller som kommer til å miste jobben. Ingen tjener på at disse tjenestene blir mystiske og fremmede, steder vi aldri har hørt om.

NAVN:
Dora Poni Loro (43)

STILLING:
Barnevernкуратор ved
Barneverntjenesten for
enslige mindreårige flykt-
ninger, Bergen kommune

Hvis Dora Poni Loro var integre- ringsminister

**Enslige mindreårige flyktninger sit-
ter i snitt i 19 måneder på asylmottak
før de blir bosatt i norske kommun-
er. Dora Poni Loro fikk ventetiden
til å gå med å sove, spille kort og se
på tv. I dag er hun sosionom og job-
ber med enslige mindreårige som
har fått innvilget oppholdstillatelse.**

I 1999 skulle veterinærstudent Dora Poni Loro fra Sør-Sudan på sin første utenlandsreise. Hun hadde fått visum for å delta på en internasjonal konferanse i Trondheim. I forbindelse med konferansen bestemte hun seg for å søke asyl i Norge. Det var da reisen begynte, sier hun i dag, 20 år senere.

– Det var krig i hjemlandet, og jeg visste ikke hva som ville skje med meg etter konferansen i Trondheim. Likevel var det en vanskelig avgjørelse å skulle søke asyl, selv om jeg hadde en bror i Bergen. Jeg husker politiet kjørte meg til mottaket. Jeg fikk en startpakke i fanget – en svart bag med dyne, pute og noe kjøkkenutstyr. Dagene gikk stort sett med til å sove og lese litt. Det var ikke mye å finne på, selv om det hele tiden skjedde mye. Den ene dagen kunne noen juble fordi de fikk oppholdstillatelse, neste

dag kom politiet for å hente andre som skulle sendes ut av landet.

Det skulle ta ti måneder før Dora Poni Loro fikk oppholdstillatelse, og ytterligere et halvt år før hun flyttet ut av mottaket. Etter at hun fikk opphold, startet hun på norskopplæring. Hun begynte så å studere igjen og tok bachelor i naturvitenskap ved universitetet i Bergen. I forbindelse med en svangerskapspermisjon kom hun over en annonse i lokalavisa, hvor det sto at Kirkens Bymisjon skulle starte opp et tiltak rettet mot innvandrerkvinner i Bergen. Hun startet som frivillig i prosjektet og fikk etter hvert fast stilling. I jobben kom hun i kontakt med en sosionomstudent som var der i praksis. Hun fikk øynene opp for sosialt arbeid og søkte seg til sosionomstudiet året etter – og kom inn.

– Min mor er også sosionom og har utdanningen sin fra Tanzania. Jeg har aldri tenkt at jeg skulle følge i hennes fotspor, men det var før jeg kom til Norge, sier Dora Poni Loro.

Flest fra Syria og Afghanistan

For tre år siden ble hun ansatt i Barneverntjenesten for enslige mindreårige flytninger i Bergen kommune. Tjenesten har ansvar for å bosette og følge opp barn som kommer alene til landet uten omsorgspersoner, og som har fått opphold. De driver også egne barneverninstitusjoner, i tillegg til bemannede bofellesskap, og følger opp ungdom som bor på hybel og i fosterhjem.

Antall enslige mindreårige som søker asyl i Norge, har gått kraftig ned de siste årene. Antallet som fikk innvilget søknaden, har også sunket. I 2017 søkte 1090 barn asyl, mot 10 535 i toppåret 2015. 18 prosent av disse var enslige mindreårige. Akershus er det fylket som har bosatt flest enslige mindreårige. Hordaland og Nordland ligger tett bak.

De som bosettes i Bergen, kommer vanligvis fra Syria og Afghanistan, men også fra afrikanske land som Eritrea, Sudan og Somalia. Det er flest gutter, men også noen jenter. De fleste jentene kommer fra Eritrea. I det siste har det også kommet flere kvoteflyktninger, det vil si at de for eksempel kommer med en tante. Da blir de oftest bosatt i et slektsfosterhjem, som Barneverntjenesten godkjenner.

– Den yngste vi har fått ansvar for, var ni år. Når de fyller 18 år, kan de flytte til egen bolig med oppfølging. Oppfølgingen kan vare til de fyller 23 år, men den er frivillig.

Tid til å tenke

Dora Poni Loro er kontaktperson for 12-15 ungdommer. Hun er opptatt av at vi skal ha et bevisst forhold til språket og hvordan vi møter andre. På dette området har vi en stor jobb å gjøre, mener hun.

– Jeg liker ordet kontaktperson. Det er et positivt ord som assosieres med relasjon, og er en mye bedre tittel enn for eksempel saksbehandler. Det er barn vi jobber med, ikke «saker». Enslige mindreårige flyktninger er barn som har opplevd store tap av både familie, identitet, rolle og status. Derfor er det viktig at de møtes og

Utdanning:

Bachelor i naturvitenskap, bachelor i sosialt arbeid, Høgskolen i Bergen, 2009

Videreutdanning i samtaler med barn/avdekking – Kva så?

Holder på med master i barnevern (ferdig høsten 2019)

Arbeidserfaring:

Koordinator Batteriet Vest-Norge (2009–2015), koordinator

Kirkens Bymisjon – Empo, Flerkulturelt Ressurs-senter (2005–2016)

Barneverntjenesten for enslige mindreårige flyktninger, Bergen kommune

Ble i 2012 kåret til én av topp 10 innvandrere i Norge

omtales som «Ali» og «Hassan», ikke som klient eller bruker.

Når IMDi gjør vedtak om at en enslig mindreårig skal bosettes i Bergen, starter jobben for Dora Poni Loro. Hun besøker ungdommen, kartlegger ønsker, informerer om botilbud i forhold til alder, finner verger, skole- og fritidsaktiviteter og forsøker å finne ut hva ungdommen har med seg av bagasje.

Undersøkelser av barns levekår under asylprosessen konkluderer med at barn som har kommet seg til Norge alene, er sårbare barn og unge som har flere psykiske og sosiale problemer enn andre. At den uavklarte situasjonen trekker ut i tid, oppleves både som stressende og traumatiserende.

– Mange enslige mindreårige har med seg store traumer, og på mottaket får de mye tid til å tenke. Det er ikke alltid et gode. Samtidig har de usikkerheten hengende over seg. Får jeg bo i Norge? Blir jeg sendt tilbake? Dette er spesielt vanskelig for de eldste, som er redde for å fylle 18 år mens de er på mottaket, og dermed få avslag på søknaden om opphold.

Rollemodell for innvandrere

Dora Poni Loro har er en stemme det er verdt å lytte til. I 2013 ble hun sammen med ni andre kvinner og menn i Norge kåret til «topp ti» rollemodeller for innvandrere. Juryen besto av ledere fra blant annet Innovasjon Norge og LO. Prosjektet ønsket å rette oppmerksomheten mot innvandrere som har tilpasset seg godt i Norge, og samtidig kartlegge hvilke faktorer som har bidratt til at de har lyktes. Selv sier hun at det handler om at hun har blitt møtt på en positiv måte, og hele veien har blitt gitt muligheter.

– Jeg husker spesielt en helgetur hvor Røde Kors inviterte meg og en gruppe andre i samme situasjon. Vi fisket og klatret og ble behandlet som helt vanlige ungdommer. Jeg følte meg nesten som en utvekslingsstudent og ikke som en flyktning. Følelsen av at andre har troen på deg og mener at du har noe å bidra med til fellesskapet, er viktig for å vokse, sier hun.

I møte med ungdommene bruker hun seg selv som eksempel for å motivere dem til å lære norsk og til å ta utdanning. Hun mener det ikke betyr noe om de er kulturelt forskjellige fra henne selv, ut over at det kan bli fascinerende møter. Det viktigste er å se den andre som et medmenneske.

– Jeg forteller dem at jeg var 22 år da jeg kom til Norge: Jeg kom ikke samme vei som deg, men jeg vet hvordan det er å forlate hjemlandet, savne familien, oppleve tap og begynne helt på nytt. Jeg vet hvor vanskelig det er å lære norsk. Men har du vilje, så får du det til. Se hvor jeg er i dag! Du kan ikke endre fortiden, og ensomheten vil følge deg lenge, men finn en måte å leve med den. Nøkkelen til et godt liv i Norge er språket. For å lære det, må du delta i aktiviteter og få et nettverk. Hvis du ikke forstår hva som blir sagt, så spør!

Gjennom felles referanser bygger hun relasjoner til ungdommene. Hun er ikke redd for å gi av seg selv. Og klemmene sitter løst.

– Mye er annerledes her i landet, og det tar tid å finne ut av ting. Når de unge afrikanske jentene forteller meg at de har brukt feil vaskeprogram og krympet ullklærne sine til ugjenkjennelige klumper, så kan vi le av det sammen. Det er viktig å ufarliggjøre ting.

– Hvis du var integreringsminister – hva ville du først tatt tak i?

– Jeg brenner for barns rettigheter og ville først tatt tak i barnefattigdommen. Stadig flere barn lever i fattige familier, og familier med innvandrerbakgrunn topper denne statistikken. Det er en skam at innvandrere må slite med å komme inn på arbeidsmarkedet, og at de ikke får godkjent utdanningen som de har fra hjemlandet. Alle kvinnene jeg møtte i kvinnegruppen i Kirkens Bymisjon ønsket å bidra, men ikke alle får den muligheten. De sitter på masse ressurser som ikke blir brukt, og Norge mister mye humankapital på den måten. Når det gjelder asylpolitikken, så ville jeg ha gjort noe med ventetiden på asylmottak og ikke tillatt midlertidig opphold. Så ville jeg sørget for at de som bosettes her i landet, kommer raskt inn i jobb og lærer norsk. De første årene legger grunnlaget for resten av det nye livet, og da må ikke tiden skusles bort i passivitet. Når det gjelder språk, så er det slik at det tilegnes mens du går. Språk må praktiseres.

Mange enslige mindreårige flyktninger sliter med å finne seg til rette i sin nye tilværelse, men Loro sier at at bildet er mer nyansert enn som så. Det går bra med mange.

– Fem av de ungdommene jeg er kontaktperson for, har jeg hatt ansvar for fra dag én. I begynnelsen måtte vi bruke tolk, men nå klarer vi å kommunisere uten. Noen av dem har aldri fått opplæring i sitt eget morsmål, og de har heller ingen utdanning fra hjemlandet. En av dem har bodd i Bergen i tre år og skal nå begynne på videregående skole. En annen strever litt, men bor i fosterhjem og har gode rammer rundt seg.

Kunsten å knytte vennskap

Selv har hun blitt så norsk at hun anbefaler ungdommene både tran og tilskudd av vitamin D.

– Vinteren i Norge – og klimaet i Bergen – kan være tungt. Det var tøft i starten da jeg ringte hjem og hørte lydene fra storfamilien i bakgrunnen. Her satt jeg alene, og alt var bare mørkt. Det er en stor overgang å skulle erstatte livet i et kollektivistisk samfunn med et individorientert samfunn som Norge.

– *Er Bergen en inkluderende by?*

– Jeg opplever det slik, men folk har ulike opplevelser og mye kan bli bedre. Mange av våre ungdommer sliter med å få norske venner. Ikke nødvendigvis fordi norske ungdommer er kritiske til innvandrere, men fordi de foretrekker det kjente og helst omgås ungdommer som de har felles referanser med. Derfor er det viktig å oppmuntre våre ungdommer til å delta i fritidsaktiviteter. Det må skapes arenaer hvor det er naturlig å knytte vennskap med nordmenn. Det gjør man ikke når man går på norskopplæring eller blir satt i egne innføringsklasser på videregående skole. Jeg har holdt foredrag for psykologistudenter og oppfordret dem til å komme våre ungdommer i møte, for eksempel som frivillige i Røde Kors eller som støttevenner. Kirkens Bymisjon har også lignende tilbud, og Utekontakten i Bergen har et språkpraksisprosjekt. Enslige mindreårige flyktninger trenger ikke bare å praktisere norsk, de skal også lære sosiale koder og forstå hvordan det er å være ung i Norge.

Tverrfaglighet er en styrke

Barneverntjenesten for enslige mindreårige flyktninger i Bergen kommune er tverrfaglig sammensatt. Her jobber både sosionomer, lærere, barnevernspedagoger og andre pedagoger, vernepleiere og antropologer. Hun er rask til å svare når jeg spør hvorfor sosionomer har et viktig bidrag inn i dette feltet.

– Faget sosialt arbeid handler om å se det enkelte mennesket med sine ressurser, sin sårbarhet og sin mulighet til å endre livsvilkår. Faget har gitt meg gode redskaper til å gjøre denne jobben, samtidig som jeg bruker mine erfaringer. Personlig tror jeg det er lurt å ha opparbeidet litt livserfaring før man starter på utdanningen. Jeg bruker min kulturelle bakgrunn i jobben, men den bagasjen er ikke en forutsetning for å lykkes. Mange av mine norske kolleger gjør en utrolig bra jobb. Jeg tror både ulik bakgrunn og tverrfaglighet er en styrke, nettopp fordi vi trenger ulike perspektiver i møte med unge enslige flyktninger.

Det er den naturvitenskapelige bakgrunnen som slår inn, når hun skal forklare hva integrering egentlig handler om:

– Enslige mindreårige flyktninger er som planter som har blitt revet opp fra sitt opprinnelige miljø. Mitt ansvar er å gjøre jorden klar, slik at plantene igjen kan slå rot, vokse og blomstre. Så har vi alle et ansvar for jevnlig å tilføre vann og næring til planten. Det trenger ikke være så komplisert – man kommer langt med et smil.

NAVN:
Hanne Jordet (41)

STILLING:
Prosjektleder
Globus Kafé, Gjøvik

En smak av verden

Arbeidsdagen til Hanne Jordet, prosjektmedarbeider og daglig leder av Globus Kafé på Gjøvik, handler om alt fra å vaske gulv til å snakke med ordføreren i kommunen. – Å drive lobbyvirksomhet opp mot politikerne er en skrekkblandet fryd, men jeg har innsett at det også er en del av sosionomrollen.

Globus Kafé ligger en kort biltur unna Gjøvik sentrum, nærmere bestemt på Folkets Hus i bydelen Hunndalen. Den internasjonale kafeen drives av hjemmевærende kvinner med innvandrerbakgrunn, som står langt fra arbeidslivet. Kvinnene er deltakere i prosjektet Jobbsjansen, og det overordnede målet er at de skal ut i jobb eller utdanning og på sikt bli økonomisk selvhjulpne.

Prosjektet Jobbsjansen Globus startet opp i september 2016. Det er støttet av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) i regi av Frivilligsentralen i Gjøvik kommune. At det ligger under Frivilligsentralen mener Hanne Jordet er et stort pluss. Det åpner mange dører, både mot frivilligheten og næringslivet i byen.

Damer på tvers

For å få plass i prosjektet er det visse inntakskriterier. Deltakeren må være hjemmевærende, i alderen 18–55 år og ikke motta stønader fra NAV. I tillegg må det være to år siden de deltok i introduksjonsprogrammet.

På kafeen får deltakerne både språk- og arbeidsrettet opplæring. I tillegg får de språkopplæring på Gjøvik Læringssenter. Det handler om å finne den rette kombinasjonen for hver enkelt. Noen er på læringssenteret halve dager og i kafeen resten av tiden. Andre igjen bruker lang tid på læringssenteret og har kanskje ikke de beste forutsetningene for å lære seg norsk.

– Dårlige språkferdigheter er ikke nødvendigvis en begrensning for å komme seg ut i jobb, sier Hanne Jordet.

For når det kommer til språk, handler det mye om hvor man legger listen. Hva er godt nok?

– De to deltakerne i prosjektet som har vært dårligst i norsk, var de to som først fikk jobb. For selv om de ikke klarte å knekke språkkoden, var de ikke dårligst til å jobbe eller forstå beskjeder. Begge var fra Thailand og hadde giftet seg med norske menn. At de kom raskt ut i jobb handlet, mye om at ektefellene hadde gode nettverk, men også om at de er dyktige arbeidstakere som forstår hva som forventes av dem i arbeidslivet, forklarer Jordet.

Dette mener hun viser hvor viktig det er å møte deltakerne helt fordomsfritt. Kvinnene representerer ulike kulturer, aldre og samfunnslag. Som hun sier; noen har kanskje bare ungdomsskole fra hjemlandet, mens andre har doktorgrad. Felles for alle er at de har en eller annen form for kompetanse.

– Det første vi gjør, er å skrive en arbeidskontrakt. Så ber vi deltakeren skaffe seg skattekort. Det er første skritt mot selvstendighet.

Vise seg fram

Kafeen har vanlig drift alle dager unntatt mandag. Da er det språkkafe. Eksterne forelesere blir også invitert og holder foredrag om ulike temaer. Utgangspunktet er at det er viktig at deltakerne forstår den verden de lever i. En helsesøster samt ansatte i politiet og barnevernet har holdt foredrag. De samarbeider også med en jurist som har holdt foredrag om arbeidslivets plikter, rettigheter og muligheter, samt om hvordan man skriver CV, og de har hatt rollespill om jobbintervju.

I tillegg til å servere mat i kafeen, leverer de også catering, både til arrangementer og bedrifter. Dette er også en god inngangsbillett for deltakerne. Akkurat som mat-hygiene- og baristakurs er catering fint å ha på CV-en.

– Ved catering sender vi deltakerne ut i bedriften, slik at de får vist seg fram. Ingenting her skjer tilfeldig.

Perfekt arena for arbeidstrening

Hanne Jordet har en sammensatt bakgrunn. I tillegg til sosionomutdanning fra

Utdanning:

Bachelor i sosialt arbeid, Høgskolen i Innlandet (HiL), 2014

Årsstudium i personal- og ledelsesfag ved HiL 2006–2007

Bachelor fra gamle BI/NMH som da het diplom-markedsfører i personalfag, internasjonalisering og ledelse

Arbeidserfaring:

Kafestyre Holmenkollen Kafé, medbestyrer på Kikutstua og i Tryvannstårnet i Oslo

Selger og leder i Telenor fra 2001–2006, daglig

leder i Bemanningsbyrået Vikarhjelpen, miljø-

arbeider ved BOFIN- bofellesskap for EMA,

enslige mindreårige asylsøkere

Lillehammer har hun en bachelor i markedsføring. Hun har også studert personell- og ledelsesfag og vært daglig leder i et bemanningsselskap. Under sosionomutdanningen hadde hun jobb i en bolig for enslige mindreårige asylsøkere. Det var der hun forsto at hun ville jobbe med integrering.

– Å jobbe med enslige mindreårige er noe av det beste jeg har gjort. Akkurat den samme opplevelsen får jeg her. Luktene, maten, historiene og menneskene – verden kommer til meg hver dag.

Stillingen beskriver hun som tredelt. Hun er daglig leder i kafeen, miljøarbeider og jobbspesialist.

Hanne Jordet mener kafédrift er en perfekt arena for å drive arbeidstrening, fordi deltakerne får prøvd seg på flere fag, som kjøkkentjeneste, kundebehandling, markedsføring og renhold. Samtidig er mat noe som angår alle, og som gir gode innganger til å lære både språk og kultur. De fleste deltakerne starter på kjøkkenet.

– Alle kommer hit med et ønske; de vil jobbe full stilling og gjerne med hva som helst. Da ringer ikke vi det første og beste vaskebyrået, men tar et steg tilbake og foretar en vurdering. Hvordan er hjemmesituasjonen og språkkunnskapen, hvor stor er arbeidsevnen, hva finnes av jobber, og hva er mulig å få til?

Noen kommer også med konkrete ønsker, og da kontakter de den aktuelle arbeidsgiveren. Når Jordet forteller at hun ringer fra Frivilligsentralen, møter hun veldig ofte en positiv innstilling. Det er mange arbeidsgivere som har hørt om dem fra før og ønsker å ta et samfunnsansvar ved å ansette deltakere.

– Da kommer selgeren i meg fram, og jeg gjør alt for å «selge inn» en dame som snakker tålelig bra norsk, og som jeg kan gå god for fordi jeg kjenner henne godt. Prosjektet betaler lønna. Kommer det likevel fram at det ikke er muligheter for jobb etter en praksisperiode, kaster vi ikke bort tiden på arbeidsgiveren. Det fører bare til skuffelser.

Helt fra oppstart har Jobbsjansen Globus samarbeidet med barnehager i Hunn-dalen, som har en stor andel innvandrerbefolkning. Å jobbe med barn er en god arena for å lære språk. Flere av deltakerne har praksis i barnehagene flere dager i uka.

– Vi har en godt voksen arabisktalende dame som er ute i praksis. Så fikk vi høre at barnehagen har behov for en ansatt som snakker arabisk. Problemet var bare at barnehagen ikke kan ansette noen uten fagbrev. Det ble starten på en spennende reise. Vår deltaker hadde arbeidserfaring fra hjemlandet, og vi satte i gang en prosess for å få denne godkjent. Nå er hun i ferd med å ta fagbrev. Dette er en av flere solskinnshistorier.

Usikker framtid

Jobbsjansen Globus kan vise til gode resultater. I fjor hadde de 32 deltakere og 70 prosent måloppnåelse. 2019 er det siste året med bevilgninger fra IMDi. Selv om kommunestyret i 2017 vedtok at prosjektet skal ha livets rett fram til 2022, er ikke det årlige kommunale tilskuddet tilstrekkelig. Det trengs to millioner kroner ekstra.

– Vi har laget et samfunnsregnskap som viser at det koster cirka 100 000 kroner kroner i året å ha en deltaker i prosjektet. Noen av deltakerne skal kanskje jobbe og betale skatt i 30-40 år etter at de er ferdig her. I et slikt perspektiv vil den norske staten få inn mange skatte kroner for en temmelig lav innsats, mener hun.

Hun innrømmer at usikkerheten tar på også for hennes egen del, for hun har ikke fast ansettelse i kommunen. Hver høst må hun følge med på stillinger fordi hun ikke vet om hun har en jobb å gå til etter nyttår.

– Absolutt «alle» heier på oss, men ingen vil ta regningen. Det er derfor vi eksponerer oss hele tiden for media og politikerne. Saken skal opp igjen i kommunestyret til høsten, og vi håper så inderlig at de ikke våger å røre oss.

Integrering på flere plan

Det ble tidlig bestemt at prosjektlederen skulle være sosionom. Tanken var at prosjektmedarbeider og daglig leder burde være kokk. Slik ble det ikke. I stedet er begge sosionomer.

– En kokk ville hatt fokus på hvor god deltakeren var til å lage mat og ta beskjeder på kjøkkenet. Det er det siste vi spør om på intervjuet. Det viktigste for oss som er sosionomer, er hvor motivert deltakeren er til å jobbe eller starte med en utdanning.

Hanne Jordet mener hennes styrke som sosionom er at hun tenker integrering på flere plan. Et nyttig grep er å komme i posisjon i forhold til ektefellene. Ofte har de gode nettverk, men mennene må også være villige til å gi kvinnene tid og rom til å bli mer selvstendige. Lykkes de med det, er det suksess på flere plan.

– Ta for eksempel kona til en arbeidsinnvandreren fra Øst-Europa. Han har kanskje vært her i landet i 5-6 år. Så kommer kona og barna. Hun er veldig usikker på om hun vil være her. Hun føler seg ensom og får ikke grep om det norske samfunnet. Derfor vurderer hun å reise tilbake til hjemlandet. Hvis det skjer, mister Norge både verdifulle skattepenger og verdifull arbeidskraft.

«Jeg bruker å si at hvis jeg må slutte her, skjønner jeg ikke hvordan jeg skal klare å gå tilbake til vanlig arbeidsliv. Denne jobben er en fest.»

Latter og gråt

Hanne Jordet mener hun har god nytte av sosionomutdanningen i jobben på Globus Kafe, som består mye av miljøarbeid, samtale og veiledning. Utdanningen la vekt på at sosionomer ikke måtte bli for personlige eller private i jobben. Den teorien passer ikke i praksis, mener hun. På Globus Kafe er det mye latter og gråt. Alle tar del i hverandres opp- og nedturen.

– Jeg husker at vi lærte at vi ikke bør ta til tårene i jobben. Utløp for følelser burde vi holde igjen til kollegaveiledningen. Da jeg jobbet som selger, tok jeg på meg jobbmaska hver dag. Det fungerer ikke i et fellesskap som dette. Det uformelle er så viktig, for det åpner for kontakt. For å bygge en relasjon må man gi av seg selv. Det gjelder både med deltakere og potensielle arbeidsgivere.

Flere ben å stå på

Personlig har Hanne Jordet gjort seg mange refleksjoner siden hun kom inn i prosjektet for to og et halvt år siden. Blant annet har hun fått et personlig engasjement for kvinners rettigheter.

– I dag brenner jeg virkelig for kvinners rettigheter. Å sørge for at kvinner blir selvstendige, får seg jobb og blir gode forbilder for barna, er nøkkelen for å lykkes med integrering.

På Globus kafe er ingen arbeid dager like.

– Her om dagen tok jeg med en bursdagsinvitasjon som sønnen min hadde fått. Det var utgangspunktet for språktreningen den dagen. Neste dag var jeg i kommunestyret. I denne jobben inngår alle arbeidsoppgaver – store som små – i en større sammenheng. Da blir jobben givende. Jeg bruker å si at hvis jeg må slutte her, skjønner jeg ikke hvordan jeg skal klare å gå tilbake til vanlig arbeidsliv. Denne jobben er en fest.

– *Hvis du ser 10 år fram i tid, hvor er du da?*

– Vi håper at vi får drive her til 2022, og helst at kafeen består for alltid. Men både kollegaen min og jeg tenker strategisk og tar tilleggsutdanning for å ha flere ben å stå på. Jeg har valgt pedagogikk og norskopplæring av innvandrere. Når jeg er ute i verden, får jeg et inntrykk av at det mangler mye kunnskap om dette feltet. Det er viktig å få formidlet at vi trenger arbeidsinnvandring, og at mennesker fra andre kulturer ikke utgjør en trussel. Innen jeg er 50 år håper jeg at jeg får betalt for å snakke om dette, gjerne gjennom undervisning. Jeg får en unik kunnskap ved å jobbe her, og tror mange kan ha nytte den kompetansen.

Gi oss tid

Kafeen har mest gjester fra nærmiljøet. Barn fra barnehagene. Mange norske pen-

sjonister setter spesielt stor pris på internasjonale matretter og prat over en kaffekopp. En dag kom det storfint besøk. Inn døra kom statsminister Erna Solberg. Hun var på Gjøvik og hadde hørt at kafeen serverte så god lunsj.

– *Hva er ditt budskap til politikere for å få kvinner som står langt utenfor arbeidslivet integrert i det norske samfunnet?*

– Stol på at vi får det til – og gi oss tid. Tid. Tid. Tid. Det er metoden som virker.

Hans-Christian Gabrielsen Leder i Landsorganisasjonen i Norge (LO)

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Livet byr på mange utfordringer. Ikke alle har samme forutsetninger for å takle dem. Sosionomer har en viktig rolle med å bistå mennesker i vanskelige livssituasjoner og med ofte komplekse personlige og praktiske utfordringer. Det kan dreie seg om angst, økonomiske problemer, isolasjon og ensomhet, kriminalitet, vold eller rus – utfordringer som krever ulike typer støtte i hverdagen. Uansett, sosionomer har den sosialfaglige kompetansen som trengs for å hjelpe.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

De personlige egenskapene er åpenbart viktige. Sosionomer må like å jobbe med mennesker, kunne sette seg inn i deres situasjon og skape tillit. I tillegg må de ha god kunnskap om samfunnet og hvilke utfordringer det kan by på for mennesker.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomer har en selvsagt rolle i velferdsstaten. Psykososiale problemer er en viktig årsak til sykefravær og uføretrygd. Sosionomenes arbeid med å forebygge, løse og redusere sosiale problemer er derfor viktig – ikke bare for den enkelte, men også som en investering som lønner seg samfunnsmessig.

6. Da klokka klang – om unge utenfor jobb og utdanning

Side 119	Bakgrunn
Side 120	Sykt gøy eller helt (p)sykt?
Side 127	Tett på manesjen
Side 134	NAV-veiledere i skolen kan bryte sosial arv

Unge utenfor jobb og utdanning – bakgrunn

De aller fleste barn og unge i Norge har en god oppvekst. De trives på skolen og ser positivt på framtiden. Samtidig er det en del unge som opplever at livet er strevsomt. Barn og ungdom med atferdsvansker, som lever i lavinntektsfamilier, har førstegenerasjons innvandrerforeldre eller foreldre som sliter med rus og psykisk sykdom, er særlig utsatt.

Tall fra OECD viser at ni prosent eller 86 000 unge mellom 15 og 29 år her i landet, står utenfor utdanning, jobb og arbeidsmarkedstiltak. Det tilsvarer like mange som det bor i Kristiansand kommune. Rundt 15 prosent dropper ut av videregående opplæring før den er avsluttet. Frafallet er størst blant innvandrerungdom og blant elever på yrkesfaglig utdanningsprogram. Det er også klare kjønnsforskjeller; gutter avbryter oftere enn jenter.

NOU-rapporten «Nye sjanser – bedre læring. Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp» bekrefter dette. Fem år etter påbegynt videregående opplæring er det rundt 30 prosent av guttene og 20 prosent av jentene som ikke har fullført opplæringen. Dette skaper bekymringer, fordi elevene skal ut på et arbeidsmarked som stiller økende krav til kompetanse.

Det er mange og sammensatte årsaker til at ungdom avbryter skolegangen eller sliter med å holde på en jobb. Det kan være fysiske og psykiske helseproblemer, vanskelige forhold hjemme, mobbing og ensomhet. Arenaer for å føle mestring og bygge opp selvtilliten kan være en avgjørende del av veien tilbake til jobb og utdanning.

Oppfølgingstjenesten har hovedansvaret for å følge opp unge som verken er i utdanning, er sysselsatt eller får yrkesrettet opplæring. Dette er en fylkeskommunal tjeneste som ble opprettet etter Reform 94.

Utenforskap har store omkostninger, både for den enkelte og for samfunnet. Det er dokumentert i et verktøy som er utarbeidet for Kommunenes Sentralforbund (KS). Her anslås gevinsten ved å forebygge utenforskap, og hvor mye det koster å la være.

Sosionomer møter ungdom som som har droppet ut eller står i fare for å droppe ut av utdanning og arbeidsliv, gjennom Oppfølgingstjenesten, utekontakten og NAV, som miljøarbeidere i skolen, Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), og Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) og kriminalomsorgen.

KILDER

NOU 2019:3 Nye sjanser – bedre læring. Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp Statistisk Sentralbyrå.

Ungdom, frafall og marginalisering, Sletten og Hyggen, Norges forskningsråd, 2013.

OECD: Investing in Youth - Norway, 2018.

Utenfor-regnskapet, Kommunenes Sentralforbund.

Da klokka klang er en barnesang av Margrethe Munthe.

NAVN:
Lars Kristian
Aarvåg-Amundsen (39)

STILLING:
Sosionom Utekontakten,
Bærum kommune

Sykt gøy eller helt (p)sykt?

Lars Kristian Aarvåg-Amundsen jobber med gamere og beskriver seg selv som den blekeste sosionomen i Utekontakten i Bærum kommune. På Spillhuset blir ikke fascinasjonen for dataspill definert som et avhengighetsproblem, men heller gjort om til en sosial aktivitet.

Mødre va heme – det va lett å leve
To timer TV
Vi så dobbelt eller kvitt og svart

Sosionom Lars Kristian Aarvåg-Amundsen får meg til å nynne på Jan Eggums «Kor e alle helter hen?». Så snakker han da også om helter. Men mest om at tiden er overmoden for å skaffe nye forbilder. Ungdommene som kommer til Spillhuset i Bærum, er ikke på fornavn med norske skiess eller andre som havner på pallen på store idrettsarenaer. Det betyr ikke at de er asosiale, uintelligente eller syke. Disse ungdommene identifiserer seg rett og slett ikke med dem. De har andre interesser og andre idoler. Det er grunnen til at Aarvåg-Amundsen mener gaming, eller dataspill, bør anerkjennes som fritidsinteresse, på linje med tennis og korps.

– Skoler setter gjerne sammen egne fotballag og heier fram spillerne. Hvorfor ikke sette sammen egne spillag og la gamere få bli skolens helter? Det hadde vært bra for disse ungdommene – og ikke minst for de fortvilte foreldrene deres, sier han.

Ikke på kontor

De siste fem årene har han kun jobbet med gamere i Bærum kommune. Spillhuset så dagens lys i 2014, etter at ideen oppsto i en tverrfaglig ressursgruppe av ungdommer og medarbeidere fra Utekontakten og PP-tjenesten. I 2016 fikk de kommunens innovasjonspris for arbeidet de gjør for å anerkjenne kompetansen til dataspillinteressert ungdom.

I forbindelse med prisutdelingen ble det sagt at gamere tradisjonelt har blitt oppfattet av hjelpeapparatet som en gruppe ungdommer det er vanskelig å få kontakt med og hjelpe. Fortvilte foreldre og behandlere opplevde at de ikke kom noen vei. Løsningen ble å ta gaming på alvor og behandle ungdommene med denne lidenskapen med respekt. Slik vokste Spillhuset fram, et sted hvor spillere kan møtes fysisk, og hvor det settes rammer rundt aktiviteten. Her foregår prosjekter som Gamere om gaming (en fagdag for fagfolk, arrangert av ungdommene), foreldreforedrag (med ungdom som gamer som eksperter). Siste nytt er at gaming har blitt valgfag ved barnevernsutdanningen ved OsloMet. Sensorene er gamere på Spillhuset.

Ungdommens talerør

Lars Kristian Aarvåg-Amundsen fikk øynene opp for sosionomyrket da han jobbet som portør ved Drammen sykehus. Der kom han i kontakt med en sykehussosionom som framsnakket yrket. Dermed var veien kort til Høgskolen på Lillehammer. Han jobbet først med rus og psykiatri i Drammen, før han begynte i Utekontakten. Han har videreutdanning i både gruppeterapi og boligsosialt arbeid. For tiden holder han på med en master i psykisk helse.

– Jeg hadde nok aldri trivdes på et kontor. Jeg liker å hjelpe og jobbe med mennesker. Sånn sett er sosionomutdanningen utrolig anvendelig.

For Aarvåg-Amundsen inneholder en god arbeidsdag litt dataspill og mye samkvem med ungdommene. De fleste ungdommene som kommer til Spillhuset oppsøker det selv, mens andre kommer via skole eller PP-tjenesten.

– Det er flott å observere møtene mellom ungdommene på Spillhuset. Spesielt å se gamere som jobber frivillig, og som tar på seg sosialarbeiderrollen på en helt eminent måte. De legger til rette for gode møter og skaper trygg stemning. Det fungerer faktisk best når jeg ikke er involvert. Det er kult å se på.

Han sammenligner arbeidsdagen som sosionom i Utekontakten med en jobb i Tolketjenesten.

– Jeg følger ungdom til NAV, lege og psykolog og er deres talerør. Jeg har en voksenrolle og støtter, prater og hjelper dem med praktiske ting som for eksempel å flytte. Jeg har kjørt flyttelass både til Kristiansand og Trondheim.

Utdanning:

Utdannet sosionom ved Høgskolen i Lillehammer i 2004

Videreutdanning i gruppeterapi og boligsosialt arbeid – rus og psykiatri

Snart ferdig med en mastergrad i psykisk helse ved OsloMet

Arbeidserfaring:

Har jobbet i Utekontakten i Bærum kommune i 11 år

Har tidligere jobbet ved Sykehuset Buskerud med rus og psykiatri

Alle gjør det

En undersøkelse fra Medietilsynet viser at det i alderen 12–18 år er mer normalt å spille dataspill enn ikke å spille. Dataspill er en helt vanlig hverdagsaktivitet som foregår på mobil eller iPad eller med spillkonsoll.

– Det går et skille i dag mellom mobil og annen skjerm. Man kommer på en måte unna med å sitte på mobilen i timevis. Men skjerm er skjerm, mener han, og vifter med sin egen mobil.

Gamere som kommer til Spillhuset, har noen fellestrekk.

– Ungdommene som strever, er de som faller ut av skolen. Ikke så mye på ungdomsskolen, men på videregående. Det er viktig å få fram at ikke alt frafall skyldes at ungdom sitter hjemme og gamer, men noen er i den kategorien. Det er disse vi ønsker å koble oss på.

Disse ungdommene trives ikke på skolen, men søker fellesskap på nett. Mange føler at det er på nettet de hører hjemme, og det er der deres sosiale liv er. Noen er i tillegg opptatt av å lage kostymer basert på karakterer fra tegneserier eller spill, som cosplay eller japansk animasjon kalt manga.

– *Når tipper spillingen over og blir et problem?*

– Når det går ut over vanlige hverdagslige aktiviteter, sier Aarvåg-Amundsen.

Spillavhengighet ble i fjor sommer klassifisert som en sykdom av Verdens helseorganisasjon (WHO). «Gaming disorder» er nå lagt til i International Classification of Diseases (ICD). Ifølge en studie utført av Universitetet i Bergen i 2016 er det rundt 0,5 prosent av nordmenn i alderen 16 til 74 år som er dataspillavhengige, mens 2,8 prosent blir kategorisert som «problemspillere».

Aarvåg-Amundsen mener gamerne som kommer til Spillhuset, ikke kan kalles spillavhengige. I møte med andre på Spillhuset blir de både sosiale og utadvendte, og de får lyst til å delta i aktiviteter og jobbe.

– De fleste av disse ungdommene trenger ikke enda en merkelapp. Det er ikke der problemet ligger. Derfor må vi ikke bare kaste ut sykdomskortet. En diagnose

utløser rett til helsehjelp, men hva slags hjelp snakker vi her om? Det er det som trigger meg og som ligger i yrkesrollen: Hvordan kan jeg bruke faget sosialt arbeid til å endre synet på disse ungdommene?

Han mener det er for lett å sykeliggjøre et fenomen bare fordi det er nytt, ukjent og oppleves som «helt gresk» for utenforstående. I stedet bør det utforskes med et sosiologisk eller antropologisk blikk.

– Sosialt arbeid handler å ha fokus på kontekst og skape tilhørighet og anerkjennelse. Her er faget vårt virkelig anvendelig, sier han, og nevner den russisk-amerikanske psykologien Urie Bronfenbrenner som nyttig i denne sammenhengen. Han var spesielt opptatt av hvordan barnet sosialiseres inn i en kultur. Modellen hans tar utgangspunkt i individet og beskriver de kontekstuelle faktorene som påvirker den enkelte på ulike nivåer.

Anerkjennelse og tilhørighet er store ord, men kan omsettes i praksis med små virkemidler. Spillhuset er åpent hver fredag, og i forkant sendes det ut en invitasjon til brukerne.

– Mange av ungdommene som kommer på besøk på Spillhuset, har ikke så stort nettverk, og de blir kanskje ikke invitert på sosiale sammenkomster i helgene. For en som føler seg ensom, kan en SMS som tikker inn på mobilen ha stor betydning.

Merkelapper

Når det snakkes og skrives om gamere, handler det om mye tid: Hvor mange timer er det greit å spille? Er det slik at jo mer man spiller, jo større er sjansen for å bli en voldsutøver, eller er spill bare en tidstyv?

– Det er en liten endring på gang. Kanskje har det noe med at vi har en statsminister og en kulturminister som gjerne innrømmer at de både koser seg og kobler av med dataspill.

Lars Kristian Aarvåg-Amundsen er opptatt av språk og hvordan ord er med på å forme vår oppfatning av det å spille.

– Gamere har fått fått merkelappene «skolevegrere» eller «hjemmesittere». Dette er ord som gjerne brukes i tverrfaglige fora. Med slike betegnelser åpnes det ikke opp for å se den enkeltes ressurser. Ordene former oss som hjelpere og begrenser ungdommene. Det sitter gamere rundt i de tusen hjem som kan være blant de beste i verden i sitt spill. De er høyst kompetente. I stedet vektlegges det bare at de ikke deltar i idrett eller i skolefelleskapet.

Du er ikke syk bare fordi du gamer, mener han, og tilføyer:

– Der hvor dataspill er et tema i familien, er det ofte også andre ting som man strever med.

En invitasjon

På FO-dagene i fjor deltok Aarvåg-Amundsen sammen med Morti Kvisvik, som er gamer og styremedlem i Spillhuset. Sammen holdt de et foredrag som ga deltakerne et lite innblikk i spillverdenen. Kvisvik fortalte at han hadde slitt med psykiske

problemer og ensomhet. Han følte seg ikke hjemme på skolen. Helsesøsteren tipset ham om Spillhuset, noe som skulle endre livet for Kvisvik. I foredraget sa han: «Det er ikke skjermen som gjør at noen ikke går på skolen. Gamingen blir for noen en flukt for å skjerme seg».

– Det er nettopp dette den danske barne- og ungdomspsykiateren Søren Hertz snakker om. Grunnsynet hans er at all atferd er kommunikasjon og en invitasjon til andre. Det som virker problemfylt, vanskelig å hankses med eller sykt, kan tolkes som en invitasjon til omgivelsene. Det er også derfor jeg mener vi må komme disse ungdommene i møte på deres arena.

«Får vi andre svar om vi spør hva slags spill de spiller, og hvorfor de synes er så gøy? I bunn og grunn handler det om hvilke briller vi har på når vi som hjelpere møter et ukjent fenomen.»

Tenke utenfor boksen

Det er mange som ser til det arbeidet Bærum kommune gjør, og de siste to årene har Aarvåg-Amundsen holdt et femtital foredrag rundt om i landet. Han har full forståelse for at ikke alle kommuner har ressurser til å opprette egne spillhus, men sier at det ikke er mye som skal til for å skape noen sosiale rammer rundt aktiviteten.

– Det handler mye om å tenke litt utenfor boksen og koble sammen fagfolk som tradisjonelt ikke har hatt så mye med hverandre å gjøre, som for eksempel ansatte i helse- og sosialtjenesten og bibliotekarer i kommunen. Man kan fint få til et treffpunkt på kommunens bibliotek.

Et spørsmål om briller

Aarvåg-Amundsen mener sosionom-utdanningen var en god skole i forhold til jobben hans i dag.

– Jeg jobber mye tverrfaglig, og i den forbindelse har jeg stor nytte av å ha fått innblikk i ulike fagdisipliner og -retninger.

Han er tilbake til skolebenken og holder for tiden på med en master i psykisk helse ved siden av jobben i Utekontakten. Temaet for masteren er sosialt arbeid og gaming.

– Vi ønsker å ha faglig ryggdekning for det vi holder på med. Samtidig handler det om å systematisere det arbeidet vi gjør i Utekontakten. Det blir mitt bidrag til fagutvikling på dette området.

I masteroppgaven ser han på om det er språk mellom hjelpeapparatets og ungdommens beskrivelse av spillingen. Tenker de likt om samme fenomen? Hvor stor betydning har språket?

– I møte med hjelpeapparatet får ungdommen gjerne spørsmål om hvor mange timer de spiller i døgnet, hvordan de reagerer om de ikke får spille, og om de da opplever abstinenser. Hvis tilnærmingen er rent klinisk, kan svarene slå veldig feil ut. Det jeg undersøker, er om det er andre måter å tilnærme seg og snakke om spil-

lingen på. Får vi andre svar om vi spør hva slags spill de spiller, og hvorfor de synes er så gøy? I bunn og grunn handler det om hvilke briller vi har på, når vi som hjelpere møter et ukjent fenomen, sier Aarvåg-Amundsen, og legger til:

– Jeg blir nok upopulær i noen kretser, men det er også en del av sosialarbeiderrollen.

Gavepakke

Aarvåg-Amundsen spilte selv dataspill da han var yngre. Men det var før internett. I dag spiller han gjerne sammen med barna sine. Nå er han spent på den neste generasjonen som får barn – Nintendo-foreldrene: Vil de som har vokst opp med dataspill, forholde seg annerledes til at barna vil gjøre det samme? Eller ender også disse foreldrene opp med å fjerne taster på tastaturet i et desperat forsøk på å få kontakt med avkommet?

– Jeg mener at vi som samfunn gjør smart i å komme på lag med gamerne. Vi leser stadig om bedrifter som blir utsatt for datahacking. Er det noen som kan løse slike utfordringer på strak arm, så er det gamerne.

– *Helt til slutt: Hvordan presenterer du deg når du er ute blant folk?*

– Sosionom fungerer alltid dårlig. Altfor mange forveksler sosionom og psykolog. Derfor sier jeg at jeg jobber med ungdom og sosialt arbeid. Den mest originale tilbakemeldingen jeg har fått, kom fra en ungdom som trodde jeg hadde en sykdom: «Sosionom – hvor lenge har du hatt det?»

NAVN:
Børge Erdal (55)

STILLING:
Leder Uteseksjonen i
Oslo kommune

Tett på manesjen

Uteseksjonen i Oslo har tatt pulsen på gatemiljøet i hovedstaden i 50 år. – Uteseksjonen skal være siste skanse, ikke den første. Barn og unge trenger først og fremst trygge hjem og et godt nærmiljø, sier leder Børge Erdal.

– Knivstikking, ungdommer som raner hverandre og åpenlys omsetning av narkotika. Dette er bildet som mediene forsøker å gi av Oslos ungdomsmiljø. Er dette noe du kjenner igjen?

– Mye har blitt bedre, men det er stadig utfordringer. For mange av de som ferdes i de åpne rusmiljøene i Oslo sentrum, er situasjonen alvorlig. Likevel kan vi ikke si at hovedstaden er en utrygg og lovløs by. Vi er langt fra det omfanget og alvorlighetsgraden som vi hadde på 2000-tallet, sier Børge Erdal.

Han mener debatten i mediene på mange måter er trøblete for sosialarbeidere. Stemmer som tar kompleksiteten på alvor, kommer ikke til orde. Dermed er det ytterpunktene som setter dagsorden. Det mener han er uheldig, også for faget, fordi nyansene ikke kommer fram. Mange etterlyser at

Utdanning:

Sosionom fra Høgskolen i Sogn og Fjordane 1995
 Videreutdanning i Gruppe – teori og metode fra
 DiaVett
 Lederprogram ved Høgskolen Innlandet
 Nasjonal innovasjonsskole for kommunesektoren
 Holder på med helseledelse ved BI

Arbeidserfaring:

Psykiatrisk klinikk, SSSF, kommunal barneverntjeneste, Høyanger
 Oppsøkende sosialt arbeid, Uteseksjonen i Oslo siden 1997
 Redaktør og medforfatter for fagboken Ute Inne – oppsøkende sosialt arbeid med unge, Gyldendal Akademisk, 2006

Uteseksjonen skal være en tydelig stemme i media, eller motstemme, men ofte opplever de at mediene har sin egen agenda.

– Vi har en offentlig debatt i dag som er pussig. Vi har et stort og åpent rusmiljø i Oslo sentrum som har vært en del av bybildet i varierende grad i mange år. Her skjer det kjøp, salg og bruk av tunge rusmidler, vold og overgrep. I debatten blir personer i dette miljøet framstilt som ofre, de blir jaget. Det har også dannet seg en oppfatning av at de ikke får hjelp. Selv om det finnes en rekke lavterskeltilbud for denne gruppen, kommer det stadige nye initiativ fra ulike organisasjoner. Parallelt med dette finnes et annet åpent rusmiljø som holder til på Vaterland. Dette miljøet består i hovedsak av unge med minoritetsbakgrunn. Den offentlige diskursen fremstiller disse unge som voldelige og farlige og hevder at de bør behandles med tvang og fengsel. Overfor dette miljøet finnes det få eller ingen tilsvarende lavterskel hjelpetiltak. Det er alvorlig og utfordrende. Uteseksjonen og Velferdsetaten får veldig lite drahjelp i arbeidet med denne gruppen, selv om vi dokumenterer både store og sammensatte hjelpebehov, sier Erdal, og legger til:

– Det er ekstremt lett å ty til tvang når det gjelder barn og unge. Man glemmer at det er det samme som virker på dem, som på resten av befolkningen. Vi må ha en verktøykasse som først og fremst bygger på gode frivillige hjelpetilbud. Det er mye elendighetsfokus og brannslukking. Det virker som om stemmene som har direkte linje inn i mediene, også har det inn til politikerne.

– *Er det på denne bakgrunn vi kan forstå sosionomiserings-debatten?*

– Ja. Det er skummelt når en yrkesgruppe blir angrepet av folk som vil bringe opp fiendebilder i den offentlige debatten. De vil heller sette grupper opp mot hverandre, enn å finne løsninger på de sosiale problemene som finnes i samfunnet. Vi må slå ned på alle som støtter en slik polemikk, mener Erdal.

Han synes det er merkelig at dette skjer i en tid hvor vi har opprettet mobbeombud,

og hvor nettopp hatytringer og hvor grensene går for uakseptabel adferd er noe som er høyt oppe på den offentlige agendaen.

– Det er også interessant at det akkurat er sosionomer som skal latterliggjøres. Alle som slutter opp om velferdsstaten og fellesskapet, burde heller hylle oss. Hvor er egentlig våre venner sykepleierne og psykologene når politikerne går løs på oss som yrkesgruppe? Kritikken bak «sosionomiseringen» er egentlig rettet mot oss alle.

«Sosionomer er en semiprofesjon som har i seg både samfunns- og systemforståelse, i tillegg til juridisk og psykologisk kompetanse og vårt eget fag sosialt arbeid. Det er en ren dynamittblanding.»

Fra pioner til en av mange

Uteseksjonen har 50-årsjubileum i år. Som seg hør og bør skal jubelanten feires, og tjenesten har mottatt flere utmerkelse i løpet av året. Uteseksjonen i Oslo blir beskrevet som brukerorientert og tilstedeværende, samtidig som de i stadig større grad vektlegger en kunnskapsbasert tilnærming til oppsøkende sosialt arbeid.

– *Hvordan har utviklingen vært siden etableringen i 1969?*

– Uteseksjonen så dagens lys fordi politikere hadde behov for å møte en ny virkelighet hvor ungdom røykte hasj i det åpne rom. Politikerne den gang så blant annet til Sverige og tok til seg at sosialarbeidere også må være ute der folk er. I 1969 var Uteseksjonen i Oslo virkelig en pioner, men nå er vi en av mange aktører. Når vi nå ser tilbake, kan vi spørre oss om det er vi som har forandret oss, eller om det er samfunnet som har gått videre. Det har blitt en større aksept for og oppslutning om å møte folk med lavterskeltak. Hiv/aids-epidemien på 80-tallet førte til at vi fikk flere strenger å spille på. Det var ikke lenger ett rådende syn om at rusfrihet er det eneste svaret, sier han.

Han mener det offentliges signaler om hvor viktig det er med innbyggerinvolvering, brukermedvirkning og erfaringskompetanse, viser at samfunnet har endret seg. Det Uteseksjonen har stått for gjennom 50 år, har langt på vei blitt mainstream.

Fattigdom har mange ansikter

Oslo kommune har en stolt historie med nærmere 100 stillinger i feltarbeid rettet mot utsatte unge. Et stort fagmiljø og kontinuitet i tjenestene samt lojalitet til politiske og administrative føringer har gitt Uteseksjonen en god posisjon. Slik er det derimot ikke i alle Oslos 15 bydeler. Erdal mener vi også trenger solide tjenester i bydelene og nærmiljøene, men i dag er variasjonene for store. Dette er noe Uteseksjonen vil spille inn til de nye kvalitetskriteriene for oppsøkende arbeid i Oslo, som skal utarbeides.

Med tidlig innsats i bydelene og nærkommunene kan man unngå at barn og unge trekkes inn i risikomiljøer i sentrum.

– Vi har områder med sammensatte utfordringer i denne byen, både i øst og i

vest, som må møtes på hver sin måte. Fattigdom har mange ansikter. Det å falle utenfor i en rik bydel i vest kan også slå hardt ut for den det gjelder.

Uteseksjonen i Oslo kommune er ikke en lovpålagt tjeneste. Børge Erdal mener det passer ham som leder godt, fordi han liker å bli stilt krav til, strekke seg og ikke lene seg tilbake.

– Noen vil si at det er det veldig lett for en leder i en stor tjeneste som Uteseksjonen i Oslo å si. Rundt om i landet sitter det mange små og langt mer sårbare utekontakttjenester. Det forundrer meg at myndighetene ikke ser at man ikke kan overlate til hver liten kommune og bydel å drive oppsøkende arbeid. En slik tjeneste betyr enormt der det fungerer, men kan også bety mindre om det ikke fungerer. Derfor ønsker vi oss kvalitetskriterienormer for oppsøkende tjenester for utsatte barn og unge. Vi har to sprøyterom her i landet, og rundt den tjenesten er det en enorm detaljstyring av formaliteter. De har til og med sin egen lov! Derimot er det ingen nasjonale føringer på en 50 år lang tradisjon med oppsøkende sosialt arbeid som Norge høster stor anerkjennelse for internasjonalt, sier han.

Omtrent én av fire kommuner og bydeler i Norge har i dag en oppsøkende tjeneste. Børge Erdal mener kommuner og bydeler må tenke mer på tvers for å utvikle innbyggerorienterte oppsøkende tjenester.

– Oslo kan for eksempel utvikle utekontakttjenester på tvers av bydelene. Ungdom beveger seg på tvers av bydels- og kommunegrensene, og hjelpeapparatet må tilpasses innbyggernes behov. Det er selvfølgelig mye bra med bydels- og kommuneinndelingen, men det er også begrensninger. Har kommunen trang økonomi og sliter med å yte de tjenestene de er pålagt å gjøre, kan det fort bli minimumsløsninger. Hvis tjenesten ikke er lovpålagt, ser vi at mange er opptatt av å ikke gi noe som helst til barn og unge som ikke tilhører deres kommune eller bydel. De som taper på det, er de mest utsatte ungdommene. Det er kanskje de som også flytter mest, og dermed rammes de også hardere når fleksibiliteten i hjelpetjenestene uteblir.

Lurt inn i ledelse

Børge Erdal har jobbet i Uteseksjonen i 22 år på ulike nivåer.

– *Du startet som miljøterapeut, ble oppsøker og er i dag leder for Uteseksjonen. Hvordan har sosionomrollen endret seg for deg?*

– Tidligere hadde jeg nærmest en forakt for de sosionomene som ville bli ledere, noe jeg kan le av nå. Jeg var i min boble. Min oppfatning var at det ultimate målet for selvutvikling i sosialarbeiderrollen måtte være å bli kliniker. Da jeg ble vikar som teamleder, var holdningen min at det bare var midlertidig. Selv da jeg ble bedt om å bli med på Rusmiddelstatens lederprogram, prøve jeg å vri meg unna. I mitt tilfelle er det riktig å si litt humoristisk at jeg ble lurt inn i ledelse. Denne vegringen mot å gå inn i lederrollen handler om at jeg liker å være tett på manesjen. Det er mange år siden jeg har vært med på systematisk patruljering ute, men jeg vet stadig godt hva som foregår. Jeg liker å holde kontakt med det gatenære arbeidet.

– *Vil du si at utdanningen forberedte deg på en karriere innen oppsøkende sosialt arbeid?*

– Jeg trodde faktisk at jeg var med på å finne opp oppsøkende sosialt arbeid selv, da jeg jobbet i barneverntjenesten i Høyanger og foreslo at miljøarbeiderne skulle gå ut på gata der ungdommene var, ler han: – Jeg visste ikke bedre.

Han kan ikke huske at feltarbeid eller oppsøkende arbeid var tema i utdanningen.

– Når jeg selv er ute og underviser, møter jeg ikke mange fagfolk som kommer fra klientrettet praksis i utdanningene. Det virker også som om studentene savner kontakt med praktikere. Det kan ha noe med akademiseringen av utdanningen som har skjedd de siste årene. Sosialt arbeid består både av teori og praksis, men det virker som om praksisen er i ferd med å tape terreng. Vi må i større grad verdsette den. Uteseksjonen både tar imot og ansetter studenter som tilkallingsvakter. For noen oppfattes det som et ork å skulle jobbe med studenter i praksis, en slags ekstra belastning i arbeidshverdagen. Da prøver jeg å snu det til noe positivt og sier at nå har vi faktisk muligheten til å kvalifisere og forme våre fremtidige kolleger og samarbeidspartnere. Jeg tenker at praksisfeltet og utdanningsinstitusjonene må komme hverandre enda mer i møte. Alle vinner på det.

Noe annet enn avvik

Uteseksjonen har et stort og tverrfaglig miljø. De fleste som jobber der, har sosialfaglig bakgrunn. I tillegg til sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere er det også sykepleiere, psykologer og personer med ulike relevante masterutdanninger i staben. De siste årene har Uteseksjonen også ansatt folk med egenerfaring fra rus, psykisk uhelse og kriminalitet, såkalte erfaringskonsulenter.

– *Hva er sosionomers unike bidrag inn i oppsøkende sosialt arbeid?*

– Sosialt arbeid handler om å jobbe både på individ-, gruppe- og systemnivå. Vårt fortrinn er at vi ser de tre nivåene samtidig. God relasjonskompetanse er også et kjennetegn. For å sette det på spissen, så mener jeg at mange yrkesgrupper har lett for å snakke «om» og ikke «med». Sosionomer, eller sosialarbeidere, forstår viktigheten av å lytte til den de møter. Min erfaring er at andre yrkesgrupper, som for eksempel politiet, av og til kan snakke om endringsarbeid på en veldig teknisk måte. Man har en rusavhengig. Vedkommende skal fraktes til en avvenningsklinikk, og så er problemet løst. Hvis vedkommende ikke vil ta imot tilbudet, skal han tvinges til det. Det er en veldig instrumentell og teknisk måte å møte mennesker på. Sosionomer er en semiprofesjon som har i seg både samfunns- og systemforståelse, i tillegg til juridisk og psykologisk kompetanse og vårt eget fag sosialt arbeid. Det er en ren dynamittblanding. Den fungerer supert til å jobbe med sosiale problemer – og til snakke om sosiale problemer som noe annet enn avvik. Det handler også om en bevissthet om og nysgjerrighet på det som er bak symptomene.

– *Du har tidligere uttalt at erfaringskonsulenter gjør det sosialfaglige arbeidet bedre. Kan du utdype det?*

– Ingen er perfekte, heller ikke sosionomer og andre hjelpeprofesjoner. Vi gjorde en kartlegging av et alternativt ungdomsmiljø i Oslo sentrum for noen år tilbake. Vi ansatte hadde sterke «rusbriller» på, men vi fant ikke rusen. Kartet og terrenget stemte ikke. I stedet kom det opp andre temaer; ungdommene fortalte om psykiske problemer, ensomhet, mobbing, opplevelse av utenforskap, utfordringer med

foreldre, seksuell orientering og usikkerhet rundt fremtiden. Det var disse utfordringene som gjorde at de søkte sammen. Vi fant mye støtte i dette miljøet. Derfor trakk vi noen av ungdommene inn som frivillige i Uteseksjonen for å hjelpe oss å finne temaer som vi kunne løfte frem. Vår rolle ble da mer å være en tilrettelegger. I ettertid har vi også brukt denne tilnærmingen inn mot rusmiljøet, og har i dag ansatt en erfaringskonsulent. De er et viktig korrektiv til oss fagfolk. De bringer inn andre perspektiver i tjenesten. Det trenger vi fagfolk, sier han.

Patent på sannheten

Å jobbe oppsøkende passer ikke for alle, hverken for sosionomer, erfaringskonsulenter eller andre. Derfor er det viktig å finne dem som viser god personlig egnethet: De må ha evne til å reflektere og jobbe godt sammen med andre. Og de må ikke tro at det kun finnes én vei til Rom, sier Erdal.

– Å jobbe på denne måten krever en kreativ tilnærming til sosialt arbeid. Man må være selvgående, og man må takle at man får stor myndighet til å utforme rollen uten stramme retningslinjer og strukturer. Flexibiliteten som yrkesrollen gir, krever yrkesutøvere som takler det. Det samme gjelder for erfaringskonsulentene. «Ungdommene skal sees som de ressursene de har blitt, ikke som de problemene de har hatt», ble en av våre ansatte, som jobber med likepersonsarbeid, sitert på i fagbladet Fontene. Det er en god tilnærming. Sammen gjør vi hverandre gode. Ingen er tjent med å bli for høye på seg selv, og ingen har patent på sannheten, avslutter Børge Erdal.

NAVN:
Anett Fossum
Andreassen (41)

STILLING:
NAV-veileder ved Ulsrud
videregående skole, Oslo

NAV-veiledere i skolen kan bryte sosial arv

Fem videregående skoler i Oslo har fått eget NAV-kontor. Dette er yrkesfaglige skoler med stort frafall, som ligger i områder med en opphoping av sosiale- og levekårsproblemer. På knappe fire måneder har Anett Fossum Andreassen, NAV-veileder ved Ulsrud videregående skole, vært i kontakt med 50 av skolens elever.

–For å kontakte helsesøster tenker elevene at problemet må handle om helse. For å kontakte psykologen må det være alvorlig. Jeg representerer ikke skolen og har en annen kompetanse. Hos meg kan de bare komme for en prat. Elevene trenger ikke ha en agenda, sier sosionom Anett Fossum Andreassen.

Del av elevtjenesten

Ulsrud er en middels stor videregående skole med 650 elever. Skolen ligger på østkanten i Oslo og tilbyr studieretningene studiespesialisering, helse- og oppvekstfag og idrett. Inntakskravet er lavt, og det

er få elever som søker seg til skolen. Andelen med innvandrerbakgrunn er høy.

– Selv om Ulsrud ikke er en spesielt populær skole, er inntrykket mitt at det er et godt miljø. Både elever og lærere trives, sier hun.

Andreassen er del av elevtjenesten på skolen. Den består av tre rådgivere, to miljøterapeuter, én minoritetsrådgiver samt psykolog og helsesøster.

Elevers støttespiller

NAV-veiledere i skolen startet som et treårig pilotforsøk i alle fylker. Målet var å forebygge at ungdom dropper ut av skolen, og hjelpe dem inn i arbeidslivet. Tanken var også å få mer kunnskap om omfanget av levekårsutfordringer og sosiale problemer i denne aldersgruppen. På den måten er det mulig å skreddersy tiltak spesielt rettet mot ungdom på videregående skole.

Det var nok av kritiske røster da forsøket startet opp. Noen mente ordningen ville skape sosialklienter, og at ungdommene kun ville oppsøke kontoret på jakt etter penger.

Andreassen ble ansatt 1. september i fjor, og mener dette er langt fra den virkeligheten hun møter. Utfordringene hun ser, handler mye om sosial nød, utenforskap og manglende mestringsevne. Arbeidsdagen består av samtaler med elever. For noen elever handler det om at de har så mye fravær at det rett og slett anbefales at de finner på noe annet å gjøre.

– Da er jeg behjelpelig med å få kontakt med NAV, Oppfølgingstjenesten eller andre instanser for å se hva slags muligheter som finnes. Jeg blir med på møter hos NAV som elevens støttespiller. Jeg setter meg inn i saken deres og passer på at elevens interesser blir ivaretatt. Dette er spesielt viktig for de yngste. De klarer ofte ikke å tale sin egen sak. De kjenner ikke rettighetene sine eller mulighetene de har. Kanskje har de ikke penger på telefonen sin engang, slik at de får ringt, sier hun.

Dårlig selvbilde og selvinnsikt og få mestringsstrategier er ofte en barriere for elevene i møte med hjelpeapparatet.

– Disse elevene skjønner ikke alltid hva som skjer, og feiltolker det som blir sagt. Om de møter opp på NAV-kontoret og blir bedt om å komme tilbake senere, kan det være nok til at de gir opp. De føler seg avvist. Min oppgave blir ofte å hjelpe dem med å analysere det som skjer. Det er mye å ta tak i.

Anett Fossum Andreassen begynte på sosionomutdanningen rett etter videregående skole. Hun har jobbet både i rusomsorgen, i barnehage som støttepedagog og som miljøterapeut – før hun havnet i NAV.

Å bygge tillit

Tillit kommer ikke av seg selv, og Andreassen må finne gode veier inn for å finne ut hva eleven egentlig kommer for. Hjelp med jobbsøknader og CV er ufarlige temaer som gjerne penser over på mer alvorlige utfordringer etter hvert. Noen er kanskje registrert i NAV allerede og får arbeidsavklaringspenger eller stønad som enslige forsørger. Andre har foreldre som er i NAV-systemet, og har utfordringer på grunn

Utdanning:

Utdannet sosionom ved Høgskolen i Oslo, 2001. Har tatt rådgivningsstudiet i regi av Høgskolen i Oslo i samarbeid med bydel Sagene, og videreutdanning i psykososialt arbeid med barn og unge ved VID vitenskapelige høyskole

Arbeidserfaring:

Jobbet som miljøterapeut i bolig for barn og unge med psykisk utviklingshemming og psykiatri-diagnoser, deretter i NAV siden 2006, hovedsakelig med sosialhjelp. NAV Sagene i perioden 2006–2013 og NAV Østensjø fra 2014. Har vært en del av ungdomsteamet på NAV Østensjø siden 2015, og er som NAV-veileder i skole fortsatt tilknyttet NAV Østensjø

av det. Kanskje må elevene gi utstyrsstipendet sitt til foreldrene for å få det til å gå rundt økonomisk hjemme. Andre bor så trangt at de ikke får konsentrert seg om leker, eller har foreldre som ikke makter å følge dem opp på grunn av rus eller sykdom.

– Jeg har møtt elever som bor på døgnovernatting fordi foreldrene er kastet ut av boligen. Det har også skjedd at foreldrenes saksbehandler i NAV ikke har fanget opp at det er en ungdom på videregående skole i familien. Det er dessverre slik at de som roper høyest blir hørt, mens andre igjen går under radaren. De har ingen som snakker deres sak. Ikke foreldrene engang.

Nyttig verktøy

Frafallet i den videregående skole har lenge vært en hodepine for politikerne. En av tre som starter på yrkesfag, dropper ut av skolen. I 2016 ble det innført fraværs-grense i videregående opplæring for å endre denne statistikken. Nylig ble ordningen evaluert. En Fafo-rapport konkluderer med at fraværet er redusert med 20 prosent etter innstramningen.

For elever med sammensatte problemer kan fraværskravet slå negativt ut.

– Heldigvis er det slik at en elev med ti prosent fravær i et fag, har mulighet for å søke om utvidelse. Eleven blir ikke kastet ut av skolen, men får heller ingen vurdering i faget.

Andressen mener at en av de viktigste fordelene med fraværskravet, er at skolen har fått et verktøy som fanger opp elever som ikke møter opp i timene. Noe både Ulsrud videregående skole og NAV opplever som en stor utfordring, er at elever med utenlandske foreldre forsvinner i lange perioder.

– Mange tar med seg barna ut av landet. Dette skaper store utfordringer for elevene, som både mister undervisning og tilknytning til klassemiljøet.

«Om de møter opp på NAV-kontoret og blir bedt om å komme tilbake senere, kan det være nok til at de gir opp. De føler seg avvist. Min oppgave blir ofte å hjelpe dem med å analysere det som skjer. Det er mye å ta tak i.»

Det mange ikke vet

Det er en generell oppfatning om at det de ansatte i NAV kan hjelpe med, er jobb og penger. Denne innstillingen møter også NAV-veilederen på Ulsrud videregående skole. Derfor bruker hun mye tid på å forklare at hun som sosionom i NAV, også har andre kvalifikasjoner.

– Det mange ikke vet, er at sosionomer i NAV er utrolig flinke til å snakke med folk. Jeg har tatt to videreutdanninger etter studiene (rådgivning og innovasjon samt psykososialt arbeid med barn og unge), som har gitt meg enda mer kompetanse på dette. Også i etaten satses det mye på internundervisning av ansatte.

Som NAV-veileder mener hun det er viktig å signalisere at hun bryr seg om elevene, og at hun ikke er redd for hva hun kommer til å få høre. Det eleven har å fortelle trenger ikke være så uvanlig som vedkommende kanskje frykter.

– Sosionomer er gode på realitetsorientering. Det får man ikke til ved å gå rundt grøten. Vi har god kompetanse på å stille de gode spørsmålene. Derfor får vi også vite mye. Jeg har møtt mange som jobber med mennesker, som synes det er ubehagelig å stille direkte spørsmål, og som ikke fanger opp de små signalene som kan gi grunn til bekymring. Jeg var på et kurs en gang hvor flere av de som jobbet med barn til daglig sa at de sjelden eller aldri hadde avdekket vold i nære relasjoner. Det har jeg gjort flere ganger, sier hun.

På Ulsrud har de erfart at jevnlig motivasjonssamtaler kan gjøre underverker.

– Selv om det i stillingsinstruksjonen ikke er mye som skiller rådgiverne og meg, så er jeg fritatt for det skolefaglige og har dermed bedre tid. Tid er helt uunnværlig.

– *Ungdom som dropper ut fra skole og jobb er en av vår tids store utfordringer, sier politikerne, fordi det kan føre til varig utenforskap. Hvordan kan sosionomer bidra til å snu dette?*

– Det er så mange yrkesgrupper som har et snevert blikk på sosiale utfordringer. Sosionomers styrke er at vi har et helhetlig perspektiv og evner å tenke utenfor boksen. Vi danner oss et bilde av hele personen, trekker inn nettverket og alt det vi mener at påvirker sosiale problemer, sier Andreassen, og legger til:

– På NAV får vi ofte bekreftet at sosiale problemer går i arv. Når NAV er i skolen, har vi som veiledere en unik mulighet til tidlig å fange opp de vi ser står i fare for å få mange utfordringer i livet. Det er ikke meningen å sette folk i bås, men vi vet mye om alt det medfører av utfordringer å vokse opp i en familie som har dårlig tilknytning til arbeidslivet, lever på stønad og bor trangt.

– *Møter du ungdommer som ønsker å «nave»?*

– Egentlig ikke. Kanskje kan det for noen virke behagelig i en periode å få penger

fra NAV. Men egentlig tror jeg ikke noen ønsker seg et slikt liv. Vi har alle et grunnleggende behov for å bidra og være en del av en helhet. Faller man utenfor, synker selvaktelsen og samtidig håpet for fremtiden.

Anniken Hauglie (H) Arbeids- og sosialminister

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Sosiale og samfunnsmessige utfordringer i dag er ofte sammensatte og komplekse og krever tverrfaglig tilnærming og kompetanse. Sosionomer har bred kunnskap om hvordan sosiale problemer oppstår og utvikler seg. Ut-danningen gir også bred kunnskap om hvordan møte og bistå mennesker i vanskelige livssituasjoner. Kunnskapen og ferdighetene sosionomer får gjennom sin utdanning, trengs for å løse de sosiale utfordringene vi står overfor.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Kunnskap om hvordan veilede, motivere og bidra til endring i menneskers liv kombinert med kunnskap om regelverk og forvaltningen.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomer kan bidra til mestring og endring i enkelt-personers liv, eksempelvis til at personer som står langt fra arbeidsmarkedet, kommer i arbeid og blir selvhjulpne med egen inntekt. Sosionomer kan også bidra til inkludering av utsatte grupper i samfunnet, eksempelvis gjennom etablering av sosiale møteplasser og andre tiltak i lokalsamfunnet.

7. Du ska få en dag i mårå – om utsatte familier

Side 145	Bakgrunn
Side 146	Oppfølging i barnevernet krever skreddersøm
Side 152	Når mor og far ikke er barnets beste
Side 159	Når livet ikke blir som før

Utsatte familier – bakgrunn

Utsatte familier er et vidt begrep som omfatter mange utfordringer – både akutte og kroniske. Det kan være familier som sliter med rusrelaterte problemer eller psykisk og fysisk langtidssykdom. Det kan være familier hvor foreldre eller barn har eller har fått funksjonsnedsettelse, enten på grunn av skade eller sykdom, som gjør at det oppstår uventede utfordringer i hverdagslivet. Det kan være familier som opplever vold, overgrep og omsorgssvikt. Vanskelige psykososiale og økonomiske forhold kan også gjøre familielivet sårbart. Mange asylsøkere og familier som lever i uvisse om de får bli her i landet, kan ha utfordringer som setter familielivet på prøve. Også opplevelser av tap, som samlivsbrudd, arbeidsløshet, sykdom og dødsfall kan gjøre at familier trenger hjelp og oppfølging.

I «Trygge foreldre – trygge barn», regjeringens strategi for foreldrestøtte 2018–2021, kommer det fram at ti prosent av alle barn lever i familier med vedvarende lavinntekt. Dårlig råd er også en stressfaktor som kan påvirke foreldrenes egen psykiske helse, foreldreferdigheter og oppdragelsesstil i negativ retning. 40 prosent av alle barn opplever samlivsbrudd i løpet av barndommen. Nærmere en halv million barn i Norge lever med foreldre som har psykiske vansker som kan gå ut over hvordan de fungerer som voksenpersoner i det daglige. 90 000 barn har foreldre som misbruker alkohol. 160 000 foreldre og barn fikk hjelp av familievernnet og ekstern mekler i 2017.

I løpet av de siste 50 årene er antallet barn med barnevernstiltak mer enn seksdoblet. I 2017 mottok 55 700 barn en eller annen form for tiltak. Dette tilsvarer nesten 4 prosent av alle barn i alderen 0 til 22 år. For flertallet som kommer i kontakt med barnevernet, er det tilstrekkelig med hjelpetiltak i hjemmet. De øvrige barna er plassert utenfor hjemmet, enten i barneverninstitusjon, fosterhjem eller bolig med oppfølging.

Foreldrenes manglende foreldreferdigheter og høy grad av konflikt i hjemmet er de to hyppigste årsakene til at barn og unge kommer inn i barnevernet. Imidlertid er det ofte mer enn én årsak som gjør at barna mottar hjelp fra barnevernet. Det kan være behov for støtte, råd og veiledning eller økonomisk hjelp.

Sosionomer møter disse sårbare familiene i mange sammenhenger. Det kan være gjennom NAV, ulike lavterskeltiltak, krisesenter og familievernnet, i det kommunale og fylkeskommunale barnevernet og gjennom frivillige organisasjoner. Men også gjennom barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, miljøarbeid i skolen og kriminalomsorgen.

KILDER

Buudir.no.

Statistisk Sentralbyrå: Dette er Norge 2018.

Folkehelseinstituttet: Folkehelse rapporten: Helsetilstanden i Norge, 2018.

Trygge foreldre – trygge barn, regjeringens strategi for foreldrestøtte 2018–2021.

«Du ska få en dag i mårå» er en vise av Alf Prøysen

NAVN:
Cecilie Marie
Zachariassen (32)

STILLING:
Rådgiver hos Fylkes-
mannen i Troms og
Finnmark,
barnevernseksjonen

Oppfølging i barnevernet krever skreddersøm

— **Å ha en hånd å holde i når det stormer som verst. Det er et godt visuelt bilde på verdiene som står sterkt i sosialt arbeid, mener Cecilie Marie Zachariassen ved Fylkesmannen i Troms og Finnmark.**

— Oi, hjelpes. Hvordan skal dette gå? 22 år, vel komme!

Denne kommentaren fra en fostermor husker Cecilie Marie Zachariassen godt. Hun var nyutdannet og fersk i jobben som saksbehandler i Barneverntjenesten i Tromsø kommune. Åtte år senere innrømmer hun at det var en spesiell jobb å starte i rett fra skolebenken.

— Jeg tror ikke det passer for alle. Men jeg var der, og jeg var mer enn klar. Selv om jeg ikke var en garvet sosionom som kjente lov og rett og rutiner, så fikk jeg anledning til å gå meg til. Jeg hadde med meg erfaringer fra livet som jeg har et bevisst forhold til, og som jeg brukte på en god måte. Sammen med god kollegastøtte ga det meg trygghet, sier Zachariassen.

I ettertid har hun både tatt en master i sosialt arbeid og videreutdanning i ledelse. Hun startet som saksbehandler i barneverntjenesten og ble teamle-

der. Når dette skrives, har hun tatt steget ut fra kommunal barneverntjeneste til Fylkesmannen i Troms og Finnmark. Der skal hun jobbe med barnevern i avdeling for oppvekst og barnevern. Men først litt om hvordan det hele startet.

Verdier i praksis

Zachariassen har aldri angret på yrkesvalget. Men som så mange andre, kom hun over sosionomstudiet noe tilfeldig. Hun begynte på årsstudiet i psykologi i Kristiansand, men oppdaget snart at det ble for mye fokus på hjerne og for lite på sosialt arbeid.

– Jeg kjente ingen som var sosionom og hadde ikke noe forhold til profesjonstitelen. Men da jeg fikk den beskrevet, tenkte jeg bare: Ja, selvfølgelig! Innholdet traff meg. Som sosionomer får vi lov til å utøve verdier i praksis. Det er en kjempeinspirasjon, sier hun.

Etter åtte års erfaring fra det kommunale barnevernet sier hun det slik: Barnevernet er for spesielt interesserte. Det er en livsstil. Da kommer det godt med at man er god til å koble av på fritiden. Eller som hun også sier: Ungdommene får det ikke bedre om jeg sitter og bekymrer meg etter arbeidstid. Hun har stor tro på det å være kollegiale med hverandre. Skape rom for en uformell prat med kolleger om stort og smått som oppstår i løpet av en arbeidsdag. For det trenger ikke å være en spesiell hendelse eller møte som fører til omsorgstrøtthet.

– Det kan for eksempel ha oppstått en akutt situasjon hvor jeg har vært med å flytte en ungdom til en institusjon. Om kvelden, og kanskje dagen etterpå, kan jeg kjenne på en følelse. Ikke en dårlig følelse, men en følelse av at jeg bryr meg. Jeg følger med på hvor i døgnet ungdommen befinner seg. Jeg ser på klokken og tenker at nå sitter han eller hun og spiser frokost. Snart skal han eller hun på skolen og etablere kontakt der. At jeg gjør dette, handler om omsorg og at jeg bryr meg, sier Zachariassen.

Utenfor boksen

Som teamleder besto hverdagen av mye intern veiledning, støtte og oppfølging av saksbehandlere som jobber med de barna som er under omsorg, og som har de vanskeligste opplevelsene i bagasjen.

– Å være til stede og jobbe kollegialt er utrolig givende. På omsorgsavdelingen, hvor vi har barn og unge på § 4-12 i barnevernloven (vedtak om å overta omsorgen for et barn), er det vi som har den daglige omsorgen og som blir foreldrene deres, forklart litt enkelt. For mange av disse ungdommene får vi en viktig rolle, og det kan få rørende utslag. En ansatt på avdelingen fikk i vår invitasjon til konfirmasjonen til en av ungdommene. De to hadde hatt en relasjon i mange år, så det var ikke rart. Da måtte vi gå utenom retningslinjer og rutiner, for det står ingenting om konfirmasjon noe sted i våre prosedyrer. Jeg mener at vi ikke bør tenke for sneversynt i utøvelsen. Oppfølging av barn og unge i barneverntjenesten krever faktisk en god del skreddersøm, sier hun og legger til:

Utdanning:

Årsstudium i psykologi 2007, Universitetet i Bergen, bachelor i sosialt arbeid 2016, NTNU og årsstudium i ledelse 2016 ved Norges arktiske universitet – UiT

Arbeidserfaring:

Saksbehandler og deretter teamleder i barneverntjenesten i Tromsø, 2010–2018
Rådgiver hos Fylkesmannen i Troms og Finnmark, barneseksjonen, 2018 til d.d.

– Vi står i spenningsfeltet mellom brukermedvirkning og makt og alle disse dimensjonene som vi bærer med oss. Da er det fint å kunne tenke utenfor boksen.

Tåler det som kommer

Når Cecilie Marie Zachariassen presenterer seg i sosiale sammenhenger, får hun vanligvis reaksjoner som gjør henne ekstra stolt som sosionom. Noen uttrykker gjerne respekt for at hun orker å stå i en slik jobb. Mange blir nysgjerrige, for alle har et bilde av barnevernet – både på godt og vondt. Mange er opptatt av vold og trusler og om hun har vært redd på jobb. For det er også en del av virkeligheten. Zachariassen har selv opplevd at en person ble politianmeldt fordi vedkommende kom med trusler. Likevel reflekterer hun rundt redsel på en litt annerledes måte:

– For meg handler det om å våge å gå inn i møter med mennesker. Ikke for at folk skal gjøre meg noe, men heller hva møtet kan gjøre med meg. Jeg trenger ikke være en verdensmester. Jeg våger å komme mennesker i møte, gå inn i situasjoner som er vanskelige, fordi jeg ikke er redd for å bli berørt. Folk er folk på et vis. De fleste lar seg bli møtt. Det er det som er givende med denne jobben: Å få lov til å komme inn på så mange mennesker, så mange skjebner. Jeg blir veldig glad i mange jeg møter, sier hun.

Mer allsidig som fagperson

Barneverntjenesten i Tromsø kommune består av ansatte med ulik bakgrunn. I tillegg til barnevernspedagoger og sosionomer har det også vært en sosiolog og førskolelærere i staben.

På spørsmålet om hva som er sosionomens spesielle bidrag i barnevernet, må hun ha en liten tenkepause. Hun mener det handler om å ha et blikk for helheten.

- Sosionomer kan mye mer juss enn bare barnevernloven, sier hun, og utdyper:
- I samarbeidsmøter, ansvarsgruppemøter og i kontakt med for eksempel NAV,

så merker jeg at jeg kommer veldig fort på nett med andre sosionomer. Vi har det samme fokuset og snakker samme språk. De mest interessante diskusjonene oppstår likevel der hvor vi ser saker fra både et barnevernspedagog- og sosionomperspektiv, sier hun.

Hun mener å se en tendens til at de to yrkesgruppene ofte utvikler seg i samme retning i det kommunale barnevernet. Dette mener hun forsterker seg ytterligere i Tromsø, der det er få fag som skiller sosionom- og barnevernutdanningen. Mange av de ansatte har tatt desentralisert utdanning i voksen alder.

– Da jeg ble ansatt som 22-åring, var jeg nok «veldig sosionom». Etter hvert blir man en del av kulturen som råder på arbeidsplassen. Man blir kanskje litt utvannet med tiden. Men man kan også se det slik at det skjer en utveksling av erfaringer og perspektiver i jobben som gjør at man blir mer allsidig som fagperson.

«Man blir kanskje litt utvannet med tiden. Men man kan også se det slik at det skjer en utveksling av erfaringer og perspektiver i jobben, som gjør at man blir mer allsidig som fagperson.»

Ut av offerrollen

Hun beskriver utdanningen som en god skole som forberedte henne på det som ventet i arbeidslivet. Likevel ser hun innholdet i utdanningen på en annerledes måte i dag, enn da hun var student.

– Det er forskjell på en 22-åring og en 32-åring. Innholdet i utdanningen har fått en dypere dimensjon for meg i dag, sier hun.

Selv om hun ikke vil beskrive seg selv som en teorinerd, nevner hun både tilknytningsteorien til John Bowlby og Lawrence Shulman og hans interaksjonsmodell.

– Vi jobbet mye med traumebevisst omsorg på min avdeling. I veiledningen øvde vi også på dialogbasert samtale med barn. Vi omsetter absolutt ulike teorier i praksis.

At sosionom i dag nærmest blir brukt som et skjellsord, gjør henne mer kamplysten enn trist.

– I stedet for å ta offerrollen mener jeg at vi må se på det som en oppmerksomhet som vi kan bruke til vår fordel. Vi bør tenke framover og være løsningsorienterte, vise verden hva vi faktisk gjør. Det er når det ikke fungerer, at vi blir hengt ut. Går det galt i barnevernet, ja, da kan det gå fryktelig galt. Men hver dag utføres det godt barnevernarbeid over det ganske land av fagfolk som virkelig står på.

– *Det er ikke ofte mediene løfter fram suksesshistorier fra barnevernet. Oftest er det de som har noe å klage på, som får fortelle sin historie. Hvordan påvirker det yrkesrollen?*

– Mye handler om ledelse og hva slags kultur man bygger på arbeidsplassen. Hvis ansatte får tid til å bli trygge i yrkesrollen, har følelsen av å bli ivaretatt og har ledere som involverer ansatte i de langsiktige vurderingene, så er mye gjort. Samtidig er det slik at vi som jobber i barnevernet ser nyansene, og de kommer ofte ikke fram når mediene skriver om oss. Jeg tror barnevernet ville fått større legitimitet i

befolkningen om arbeidet vi utfører var mer transparent; hvem er vi, hvordan jobber vi og hvilke utfordringer er det vi står i. Taushetsplikten vi er pålagt, trenger ikke å være til hinder for større åpenhet og innsyn om metoder og faglige vurderinger. Mye ligger allerede åpent tilgjengelig, for eksempel hos Fylkesmannen og Statistisk Sentralbyrå, sier Zachariassen, som savner støttende politikere:

– Barneministeren burde vært mye tydeligere på barnevernets side og tatt på seg et ansvar for å formidle den kompleksiteten vi står i hver dag. Det tenker jeg på som ren folkeopplysning.

Vet hvor skoen trykker

Cecilie Zachariassen har nylig startet i ny jobb hos Fylkesmannen. Arbeidsdagen består nå av tilsyn, kontroll og rådgivning. Hun gleder seg til å kunne være med å påvirke; vurdere tjenesteutøvelsen og få mene noe om hvordan barneverntjenesten utfører arbeidet sitt, både i henhold til regelverk og barnets beste. Hun ser fram til å reise rundt og ha samtaler med unge på institusjon: Følger barneverntjenesten tiltaksplanen, føler ungdommen at de eier planen og at de har hånden på rattet i sitt eget liv? Det var det hun skrev masteroppgave om: ungdoms opplevelser av medvirkning i plasseringsforløp på bakgrunn av paragraf 4-24 og 4-26 i barnevernloven.

– Nå sitter jeg på den andre siden av bordet. Ikke fordi jeg søker meg bort fra barnevernet, men fordi jeg tenker at min bakgrunn og erfaring som sosionom kan være nyttig. Jeg har jobbet med undersøkelser og tiltak, ungdom som har slitt med rus og kriminalitet, og jeg har hatt omsorg for de barna vi har overtatt ansvaret for. Det er en fantastisk ballast. Jeg tror det blir interessant å føre tilsyn og gi rådgivning når jeg vet hvor skoen trykker, avslutter hun.

NAVN:
Karin Hildén (66)

STILLING:
Familieterapeut, Familie-
vernkontoret i Vest-Agder

Når mor og far ikke er barnets beste

– Foreldre som mister omsorgen for barna sine, er ingen ensartet gruppe. Jeg møter folk som har høyere utdanning enn meg, og andre som strever med å skrive navnet sitt. Felles er at de er utrolig likandede folk, sier sosionom og familieterapeut Karin Hildén.

Karin Hildén bor i Kristiansand og jobber ved Familievernkontoret i Vest-Agder. Siden 2015 har hun holdt kurs for foreldre som ikke lenger har det daglige ansvaret for egne barn. Kurset er utarbeidet av fosterhjemsavdelingen i Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) i Agder. I løpet av disse årene har hun fulgt opp over 60 foreldre – gitt dem rom for refleksjon, bistått dem i å bygge en ny tilværelse og hjulpet dem til å bli bedre foreldre.

– Jeg føler stadig mer at min funksjon er å fyre opp et leirbål, og så deler vi historier, sier hun.

Historiene som kommer opp, handler mye om sorg, bitterhet og sinne mot både barnevern og fosterforeldre. Andre igjen innser at de har gjort dårlige valg. Mange foreldre sitter igjen med en avmaktsfølelse og en opplevelse av å være oversett

og misforstått av hjelpeapparatet.

– Å bli fratatt egne barn er så tabubelagt. Det fører med seg mye skam og skyldfølelse. Mange omgår sannheten, også overfor venner og familie, og snekrer sammen ulike forklaringer på hvorfor barna ikke er hjemme lenger. På kursene bruker vi ikke tid på å dveler ved de personlige historiene. Jeg er tydelig i møte med foreldrene: Her henger vi ikke ut saksbehandlere i barnevernet, fosterforeldre eller andre i eget miljø. Jeg skjønner at du føler sinne, men hva skal til for at vi sammen kan finne veien videre?

En tydelig stemme

Kursene drives av to kursledere. Sammen med seg har hun Anita, en mor som selv har opplevd å bli fratatt alle sine fem barn.

– Det hun var aller best på i verden, var å ruse seg. Hun holdt på å dø av det. Alle de fem barna hennes ble plassert. Så skjedde det et vendepunkt, og hun kom til Kristiansand for å få hjelp. Siden da har Anita vært rusfri, og hun har tatt fagbrev som helsefagarbeider. Ett av barna hennes er i dag tilbakeført.

Å ha en kursleder med så mye personlig erfaring styrker kurset, mener Karin Hildén. Hun har alltid likt å jobbe i team, både tverrfaglig og tverretattlig. Det gir både nye perspektiver og flere innfallsvinkler.

– Som sosionom har jeg blikk for både ressurser og relasjoner. Og jeg gir gjerne råd. Men å grave dypt i hvert enkelt menneske er ikke meg. Da beveger vi oss over i psykologien.

Hun slutter aldri å la seg fascinere over dynamikken som oppstår når mennesker blir plassert sammen i et rom. Selv i grupper hvor alle tilsynelatende har samme skjebne, skjer det automatisk en form for rangering deltakerne imellom.

– Foreldre som ikke vil få barna sine tilbakeført, kan oppleve å bli sett ned på og bli møtt med fordommer av de andre. Da er Anita en tydelig stemme som forklarer hvorfor hun selv ikke har alle sine fem barn boende hjemme. Det får deltakerne til å reflektere, for i noen tilfeller er det best at barnet får vokse opp i et godt og trygt fosterhjem. Det er ikke alltid det beste for barnet å bo sammen med biologiske foreldre.

Pendelen svinger

Karin Hildén er opprinnelig finsk, og det var en heftig forelskelse som førte henne til Norge og Sørlandet i 1975. Som ung og nyutdannet sosionom fra Finland begynte hun å jobbe på en internatskole for barn med lærevansker. Deretter ble det en periode i PP-tjenesten, før hun begynte i det kommunale barnevernet i 1980. Gjennom hele karrieren har det vært ett tema som særlig har opptatt henne; forholdet mellom barn og foreldre. Gjennom årene har hun sett at de faglige begrunnelsene som ligger til grunn for vurderingene om barnets beste, endrer seg. Pendelen svinger fram – for så å slå tilbake igjen.

Utdanning:

Svenska social- och kommunalhögskolan i Helsingfors, 1975

Spesialisering som klinisk sosionom

Videreutdanning i barnevern og familieterapi

Godkjent veileder

Arbeidserfaring:

Spesialscole, PPT, barnevern på kommunalt og fylkeskommunalt nivå, Statens Barnehus og 28 år

i familievernet

Sjokk, savn og apati

Å bli fratatt egne barn er en av de største krisene foreldre kan oppleve. Det gjelder uavhengig om flyttingen er planlagt eller er en hastesak. De vanligste reaksjonene hos foreldrene handler om alt fra sjokk og panikk til savn og apati samt tanker om selvmord, heter det fra Bufdir.

– Å miste omsorgen går sterkt inn på de aller fleste. Noen ganger er det et resultat av foreldres manglende evne til empati og til å se barnet. Det kan også være mange diagnoser, rus og usedvanlige svake evner inne i bildet. Andre igjen har vært vanvittig uheldig med noen valg i livet eller med hjelperne de har truffet på veien. Det er ikke vanskelig å forstå at det noen ganger ender fryktelig galt, sier hun.

Er det noe hun har lært, så er det at det finnes mange måter å være foreldre på.

– Alle foreldre er glade i barna sine, men det er store forskjeller på hvordan foreldre prioriterer barnas behov. Ulikhetene finnes i alle samfunnslag. I noen hjem heter det avlastning, i andre heter det au pair eller internatskole. Vi har mange navn på praktisk og god hjelp når omsorgsevnen ikke strekker til.

Fortsatt betydningsfull

De fleste barn bekymrer seg for foreldrene sine når de flytter på institusjon eller til en fosterfamilie. Hvis de skjønner at foreldrene sliter, kan de få problemer med å tilpasse seg sin nye tilværelse. Selv om foreldrene ikke skal få barnet tilbakeført, er det viktig at de styrkes i foreldrerollen. For de skal fortsatt ha en relasjon til barnet. Men mange foreldre føler likevel at de blir skjøvet ut på sidelinjen når barnet kommer i fosterhjem.

– Mange foreldre savner å føle seg betydningsfulle. Når barnet har vært på fireårskontroll på helsestasjonen, vil de gjerne vite hvordan barnet utvikler seg. Dette er informasjon som blir holdt tilbake på grunn av taushetsplikten. Hvordan kan det være til skade for barnet at mor får vite om barnet utvikler seg normalt, undrer Hildén.

Hun forteller en historie om en mor som ble fratatt jentebabyen sin rett etter fødselen. Jenta ble plassert i fosterhjem, og mor fikk samvær med henne tre ganger i året. Moren hadde tatovert jentas navn på armen. På et besøk hos fosterforeldrene oppdager hun at fostermor har samme tatovering på armen.

– Man kan spørre seg hvor fostermor har fått sin opplæring. Samtidig er dette et godt bilde på hvor glad en fostermor kan bli i sitt nye fosterbarn, og hvor lite som skal til for å såre et morshjerte.

Kjenne sine røtter

Det er forsket mye på hva som er til beste for barn ved samlivsbrudd. Det er mange barn i Norge i dag som «pendler» mellom mor og far hver uke. Hildén mener denne kunnskapen bør være overførbart til også gjelde for barn under barnevernets omsorg.

– Delt bosted ved skilsmisse blir av fagmiljøene i dag framhevet som en god løsning. Barnet skal ha kontakt med begge foreldrene, og kontakten skal være tydelig og forutsigbar. Jeg har sittet i Fylkesnemnda og som meddommer i Tingretten og Lagmannsretten og sett hva som skjer ved omsorgsovertakelser. De biologiske foreldrene blir ikke alltid sett på som en ressurs. Foreldrene krymper seg når samværet blir bestemt til å være to timer tre ganger i året. De er livredde for at barna ikke skal huske dem når samværene blir så sjeldne. Det er da jeg spør: Hvor mye arbeid har ressurspersonene rundt barnet lagt ned for å tilrettelegge for godt samvær? Noen ganger tror jeg svaret er svært lite.

Selv når det er fattet vedtak i Fylkesnemnda om oppvekstplassering, noe som betyr at samværet med biologiske foreldre skal skje sjeldnere, mener hun det bør være mulig å finne mer inkluderende løsninger.

– Da jeg jobbet i barnevernet på 1980-tallet, jobbet jeg med en mor som var psykisk syk. Hun hadde en jente som ble plassert, og biologisk mor spurte om barnevernet kunne bistå henne slik at fosterforeldrene fikk adopterte barnet om hun ble dårligere. Jenta ble adoptert, men hun hadde kontakt med moren så lenge hun levde. Moren feiret jul med datteren hjemme hos fosterforeldrene. Det er altså ikke umulig.

Bygge bro

Karin Hildén er ikke alene om å tenke i slike baner. I Sverige er det fagmiljøer som er i ferd med å se verdien av å satse mer på samarbeid og å løfte fram ressurser i nettverket. Også Fosterhjemsforeningen gjennom Raushetsprosjektet er opptatt av å bygge bro mellom foreldre og fosterforeldre. Dette er i tråd med den faglige utviklingen i barnevernet. En slik tankegang er også viktig med tanke på at mange fosterhjem går i oppløsning.

– Kanskje er det naivt, men jeg er vant til å samle mange folk som krangler i et rom. Hvis vi hadde samlet biologiske foreldre, fosterforeldre, barnevernet og beste-foreldre og sagt: Her har vi Lise. Det dere alle har til felles, er at dere ønsker det beste

for Lise. Hvordan skal vi få til det i praksis? Det finnes kortfilmer som vi bruker på kursene, som er utarbeidet av Voksne for barn og Fosterhjemsforeningen. Etter å ha sett dem, ber vi deltakerne sette seg inn i rollen som barn, mamma/pappa eller fostermor/-far. Tenk om vi kunne presentert et slikt materiale for alle som ønsker det beste for Lise. Det ville ikke bare komme Lise til gode. Det ville i tillegg gitt en økt forståelse for rollene til alle rundt Lise, og dermed også styrket samarbeidet.

Fortiden i fanget

Når Karin Hildén i dag ser tilbake på et langt arbeidsliv, kan de fem årene i det kommunale barnevernet plage henne.

– «Plage» er kanskje et sterkt ord, men jeg hadde for lite livserfaring og var altfor autoritetstro som fersk sosionom i barnevernet. På denne tiden var Norsk misjon blant hjemløse en sterk aktør, og jeg hadde lite erfaring med omstreifere og deres kultur. Det skjedde mange tvangsplasseringer av taterbarn, og jeg var altfor tafatt da jeg spurte om det var riktig at vi skulle ta alle disse barna fra foreldrene sine. Jeg hadde lite kunnskap, var usikker på egne faglige vurderinger og fikk heller ingen veiledning. Det var bare å jobbe. Jeg ville gjort mye annerledes i dag.

Hun har jobbet mye opp gjennom årene med å utdanne og rekruttere fosterforeldre. Hun har holdt parkurs, drevet med mekling og veiledet barnevernet. Som sosionom og familieterapeut for foreldre som har mistet ett eller flere barn, opplever hun at hun får fortiden i fanget.

– Hvordan oppførte jeg meg den gang for nesten 40 år siden? Var jeg et godt menneske mot disse foreldrene? Hvordan viste jeg dem respekt? Når jeg vet hvordan jeg jobbet den gang, blir det troverdig mye av det foreldrene i dag forteller på kursene. Kanskje ikke bokstavelig, men deres følelse av å bli tråknet på, ikke bli hørt og sett, mistenkeliggjort og ikke få den plassen de fortjener, sier hun.

«I dag har jeg en annen ro og et mye større mot, uten at det blikker over til å bli overmot. Og jeg møter verden med en mye større ydmykhet. For det er ingen grunn til å hovre over andres mistak. Vi kan alle trå feil.»

Å møte seg selv i døren

Karin Hildén er helt på tampen av en lang yrkeskarriere som sosionom. Planen er å pensjonere seg når hun fyller 67 år. Flere ganger under intervjuet sier hun at hun har elsket jobben sin. Det er lett å tro henne. Men årene med sosialt arbeid har også satt sine spor.

– Jeg kjenner meg igjen i psykolog Per Isdals bok «Smittet av vold», om hvordan arbeidet med smerte og lidelse påvirker hjelperen. Noen ganger må jeg bare hvile. Filmer med vold orker jeg ikke. Jeg leser heller aldri krim, sier hun.

Aldri angret på yrkesvalget

– Sosionomer har en viktig samfunnsrolle. Men som i alle andre yrkesgrupper er det noen som er mer dedikerte enn andre. Noen velger yrket fordi de liker folk. Andre fordi det er en treårig utdanning. Så har vi dem som vil bruke utdanningen for å lære å få et bedre liv selv. Når jeg har forelest for sosionomstudenter, har det hendt at jeg har kjent igjen klienter fra barnevernet i auditoriet. De skal gå en lang vei for å klare en slik jobb. For vi må ha høy bevissthet om den bagasjen vi har med oss. Vi vil alle møte oss selv i døra.

Å ha noen år på baken mener hun har gitt henne en annen styrke i rollen som sosionom.

– Jeg savner ikke å være 25 år og nyutdannet. I dag har jeg en annen ro og et mye større mot, uten at det bikker over til å bli overmot. Og jeg møter verden med en mye større ydmykhet. For det er ingen grunn til å hovre over andres mistak. Vi kan alle trå feil.

NAVN:
Sylvi Dybvik (42)

STILLING:
Sosionom, avdeling for
ervertet hjerneskatte,
Klinikk for fysikalsk
medisin og rehabilitering,
St. Olavs Hospital

Når livet ikke blir som før

Det er ikke mange som tenker at de trenger en sosionom når de våkner fra koma etter sykdom. Tilbake i hverdagen hender det at pasienter ringer til sykehussosionom Sylvi Dybvik og takker henne for at hun holdt tak i små og store utfordringer som ventet hjemme.

Sylvi Dybvik har en hverdag som skiller seg fra mange andre kolleger på somatiske sykehus. På Klinikk for fysikalsk medisin og rehabilitering ved St. Olavs Hospital HF er det 2,8 sosionomstillinger på 20 sengeplasser. Seks sosionomer har ansvaret for å dekke resten av sykehuset.

– Her har vi gode rammer for å drive sosialt arbeid, og som faggruppe føler vi oss veldig privilegerte. Alle pasientene på klinikken får tilbud om en sosionomsamtale. Slik er det ikke på resten av sykehuset. Da kan det dessverre hende at noen går under radaren. Vi jobber i tverrfaglige team, og det er vi selv som vurderer hva vi skal gjøre. Det er altså ingen lege eller sykepleier som fanger opp et behov for oss, sier Sylvi Dybvik.

Hun er ansatt på Avdeling for ervertet

Utdanning:

Utdannet sosionom ved HiST, 2000,
videreutdanning i psykisk helsearbeid

Arbeidserfaring:

Har hovedsakelig jobbet med sosialt arbeid i
helsetjenesten; først kommunalt og nå i spesialist-
helsetjenesten

hjerneskode, som ligger under Klinikk for fysikalsk medisin og rehabilitering. Klinikken er lokalisert på gamle Haukåsen sykehus som ligger et godt stykke inn i skogen, i Bymarka, over Trondheim sentrum. Her får pasienter rehabilitering etter hjerneskode. De fleste pasientene er unge og yrkesaktive. De kan ha fått skader etter hjerneslag, trafikk- eller arbeidsulykker, uhell i forbindelse med fritidsaktiviteter eller etter å ha overlevddrukningssulykker eller selvmordsforsøk.

– Felles er at de har store utfordringer i etterkant. Noen har hatt hjertestans og oksygenmangel som har gitt skader på hjernen, som igjen har gått ut over kognitive funksjoner. Det kan gi utfordringer med oppmerksomhet og hukommelse, mentalt tempo, planlegging og organisering. Mange strever også med fatigue. Det betyr at våre pasienter fort blir slitne og må legge inn hvile i løpet av dagens aktiviteter.

Sosiale konsekvenser

Sylvi Dybvik har jobbet på avdelingen siden 2005. Først på sengeposten, nå i et senfaseteam. Det betyr at hun treffer pasienten etter sykdom eller skade. Pasienten skal hjem til en ny hverdag. Teamet vurderer arbeidsevne, kartlegger de sosiale konsekvenser av skaden og kobler seg opp mot de muligheter som finnes i velferds-systemet, både offentlig og privat. I tillegg handler mye om å mobilisere ressurser i pasientens nettverk.

Hun jobber mye med opplæring av pasienter og pårørende, også grupper. Det kan for eksempel være parkurs eller grupper for barn som har foreldre med hjerneskode.

– I tillegg gjør jeg mye «usynlig» arbeid, som å ha kontakt med samarbeidspartnere som NAV, forsikringssselskap, advokater og arbeidsgivere. Det ser kanskje lite ut på papiret, men dette er både arbeids- og tidkrevende. Ofte er dette arbeid vi gjør for pasientene fordi de ikke helt vet hvor de skal henvende seg. Eller rett og slett fordi slike oppgaver virker uoverkommelige i en sårbar fase, sier hun.

Når kvalitet skal måles

For sosionomer var det her det startet for over 100 år siden – sosialt arbeid i somatiske sykehus. I dag er det rundt 230 sykehussosionomer rundt om i landet, viser en

telling som faggruppen for sykehussosionomer i FO har foretatt. Hvorvidt arbeidsoppgavene har endret seg gjennom disse årene, kan ikke Sylvi Dybvik uttale seg så mye om. Det hun derimot kan si noe om er at miljøet hun jobber i, har forandret seg mye.

– I medisinske miljøer jobbes det etter en naturvitenskapelig tradisjon. Som sosionom opplever jeg at det foregår en dreining mot at alt i sykehuset skal være evidensbasert. Dette har forsterket seg etter at bedriftstankegangen kom inn i driften. Alt skal måles. Denne tankegangen har spredt seg til alle faggrupper. Her tenker nok sosionomer i sykehus litt forskjellig; noen mener vi må holde fast på kjernen i faget vårt, som handler om samtalen som verktøy, om å se personen i situasjonen og utøve skjønn. Andre igjen heller mer mot å tilpasse seg den rådende ideologien.

Sosionomer på sykehus har siden 70-tallet jobbet for å få autorisasjon. Svenske kolleger, sykehuskuratorene, har nylig fått slik autorisasjon. Nå håper norske sykehussosionomer at utviklingen i Sverige skal bane vei også for dem. For autorisasjon er ikke bare en kvalitetssikring, det er også en bekreftelse på at sosionomer utøver et profesjonsfag og gir pasientene behandling.

– Autorisasjon vil gjøre at vi som profesjon står sterkere. Det vil anerkjenne at sosionomer og sosialt arbeid er like viktig som det arbeidet helsepersonell utfører, mener Dybvik.

Svar skyldig

Et tema som opptar Sylvi Dybvik ble av en pasient på sengeposten formulert på denne måten: Hvem blir sosionomen min i kommunen? Ofte blir hun svar skyldig.

– Det er veldig tilfeldig hvordan tiltakene vi setter i gang på sykehuset blir fulgt opp ute i kommunene. Ergoterapeuter videresender pasientene til ergoterapitjenesten i kommunen, og det samme gjør fysioterapeutene. Derimot finnes det ikke en tilsvarende sosionomtjeneste som står klar i kommunen for å ta imot våre pasienter. Det er betenkelig, med tanke på at sosiale forhold påvirker helsen og at helsemessige utfordringer får sosiale konsekvenser, mener Dybvik.

Både i forbindelse med samhandlingsreformen og senere undersøkelser med pårørende kommer det fram at de opplever hjelpeapparatet som uoversiktlig og fragmentert.

– Vi kan ikke se inn i krystallkulen og spå hvilke behov som kan oppstå når pasienten kommer hjem. Både for pasienten og pårørende ville behandlingen og oppfølgingen virket mer helhetlig, om vi kunne overlate pasienten til en som har en koordinerende sosialfaglig rolle i kommunen.

Rokker med grunnmuren

Sylvi Dybvik bestemte seg allerede på ungdomsskolen at hun ville bli sosionom. Det var interessen for juss, et ønske om å jobbe med mennesker og et politisk engasjement som førte henne til Høgskolen i Sør-Trøndelag.

– Tenker du utdanningen var en god skole ut fra det du jobber med i dag?

– Absolutt. Utanningen gir en grunn- og breddekunnskap som er god å bygge vidare på. Kanskje burde det ha vært mer fokus på helse, og da spesielt kombinasjonen helse- og sosialpolitikk. Særleg med tanke på at flere sosionomer får øynene opp for hvor spennende det er å jobbe i helsetjenesten, sier hun, og legger til at hun har vidareutdanning i psykisk helsearbeid.

– *Kunne du hatt denne jobben som nyutdannet?*

– Jeg tror nok det er en fordel å ha litt erfaring. Her møter vi pasienter og familier i stor livskrise. Det har skjedd en dramatisk hendelse i livet deres, og tilværelsen er snudd på hodet. Jeg møter foreldre som har fryktet for livet til barna sine og omvendt. Slikt rokker med grunnmuren til folk. For meg som sosionom er det krevende, fordi jeg må ha fokus på to prosesser samtidig: både de praktiske utfordringene og de følelsesmessige reaksjonene. For å klare dette tror jeg det er en fordel å ha erfaring. Jeg ser ikke bort fra at ansatte både i NAV og i barnevernet vil si akkurat det samme.

Da Sylvi Dybvik startet på klinikken, jobbet hun først på sengeposten. Da møtte hun pasientene idet de våknet fra koma. Nå møter hun pasientene når det første sjokket har lagt seg. Det er en tøff arbeidshverdag med mange skjebner å forholde seg til. Likevel er det lite gjennomtrekk blant sosionomene på klinikken. Er det ekstra tøft på jobben en dag, blir det gjerne en kollegaprat over en kaffekopp.

– Det er også fint å kjenne på at man blir berørt, sier hun.

Likevel hender det at hun identifiserer seg sterkt med pasientene. Det kan være i møte med barn som er fortvilte og viser sorg fordi foreldrene har blitt syke. Eller når hun møter barn som er på samme alder som hennes egne og som sliter med store utfordringer.

– Det fine med dette feltet er at de fleste pasientene viser framgang. Jeg har jobbet her i tolv år og ser det hver dag. Livet blir ikke som før, men det blir bra. Det er noe som er fint å kunne formidle.

«Jeg tror nok det er en fordel å ha litt erfaring. Her møter vi pasienter og familier i stor livskrise. Det har skjedd en dramatisk hendelse i livet deres, og tilværelsen er snudd på hodet.»

Tar tid

Det er ikke alle som skjønner at de trenger en sosionom, når livet tar en brå sving.

– Det hender pasienter ringer oss i ettertid for å fortelle at livet har falt på plass. Da innrømmer de gjerne at de ikke skjønnte hvorfor det var så viktig å snakke med oss i sosionomtjenesten om hvordan de kunne mestre en endret livssituasjon. Etter en ulykke eller sykdom oppleves det som uvesentligheter og kanskje som mas å snakke om økonomi, jobb, transport og bolig. Tilbake i hverdagen forstår de hvor viktig det var at noen holdt tak i det som ventet hjemme. Disse historiene bekrefter at med tilrettelegging kan livet bli bra igjen, selv om man må starte på nytt med en nedsatt funksjon. Men det er en prosess som tar tid.

– *Hva er ditt bidrag som sosionom inn på klinikken? Hvordan skiller du deg fra de andre i teamet?*

– Som sosionom har jeg et kulturelt perspektiv, både på etnisitet og på klasse, for å bruke et slikt ord. Det er ikke alltid tilfeldig hvem som havner her. Det handler om utdanning, inntekt og levekår. Helse er heller ikke rettferdig fordelt i et samfunn. Jeg har blikk for de sosiale forholdene og takhøyde for at folk lever livene sine forskjellig. Vi har stort fokus på marginaliserte grupper og prosesser i utdanningen vår. Det har ikke de andre helseutdanningene i like stor grad, sier hun.

Følgende eksempel mener hun sier noen om hvordan sosionomer blir oppfattet:

– Jeg kom tilbake på jobben etter en fødselspermisjon og ble møtt av kolleger som fortalte om en svært dårlig pasient. Familien hans insisterte på at pasienten skulle bo hjemme, når han kom ut fra sykehuset. Kollegene mine mente dette aldri kunne gå, og ville høre min mening. Jeg svarte at familien fikk prøve det ut og erfare selv om det var mulig. «Vi visste det. Typisk sosionomsvar!», var responsen.

Hvis Sylvi Dybvik skal se fem-ti år fram i tid, ser hun seg selv i samme jobb.

– Det er vanskelig å se for seg en like meningsfull jobb et annet sted. Jeg trives med pasientgruppen, det kollegiale miljøet og det handlingsrommet som finnes her for å drive sosialt arbeid. Jeg deltar i behandlingen, driver samtalegrupper og legger til rette for at voksne og barn kan dele erfaringer. Her kommer barn som føler seg alene med vonde følelser. De kan være flau over at mor eller far har fått endret atferd etter hjerneskadene, eller over å bo i et hjem som er annerledes. Å treffe andre barn i samme situasjon betyr så mye. De kommer igjen og igjen.

Tre kjappe

Eva Karlsen Velferdsalliansen

– Hvorfor trenger vi sosionomer?

Måten vi møtes på av det offentlige, er avgjørende for om vi evner å beholde nødvendig grad av selvrespekt og menneskeverd. Sosionomene er de som har best kompetanse til å gi velferdsstaten og byråkratiet et medmenneskelig ansikt, og til å være det sosiale smøremiddelet som bygger tillitt og hindrer avmakt. Slik sett har sosionomen både en hjelpefunksjon i velferdssystemet og en overordnet demokratisk funksjon i staten.

– Hva mener du er sosionomers viktigste egenskaper?

Å ha et ekte og sannferdig engasjement for å løfte mennesker i vanskelige livssituasjoner til god selvmestring, ved å lytte aktivt og svare respektfullt, uten fordømmelse og skyldplassering.

– På hvilken måte kan sosionomer gjøre en forskjell i samfunnet?

Sosionomer har kunnskap om samfunn og sosiale problemer, som leger og sykepleier ikke har. Der medisiner kan dempe symptomer, kan sosionomen håndtere de bakenforliggende årsakene – enten det dreier seg om dårlig økonomi, boligmangel, arbeidsløshet eller samlivsproblemer. Gjennom tiltak spiller sosionomen en avgjørende rolle i enkeltmenneskers liv. Gevinsten av hver enkeltskjebne som hjelpes, tilfaller hele samfunnet i form av flere bidragsyttere til velferden, økt tillit og færre i utenforskap.

8. I en sofa fra IKEA – om vold i nære relasjoner

Side 169	Bakgrunn
Side 170	Du ser det ikke før du tror det
Side 176	Volden som rammer de mest sårbare
Side 184	Når volden allerede har skjedd

Vold i nære relasjoner – bakgrunn

Vold i nære relasjoner er et alvorlig sosialt problem, både i Norge og i verden for øvrig. Slik vold favner all vold mellom familiemedlemmer. Tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll faller også inn under begrepet. Å utøve vold mot sine nærmeste er ingen privatsak. Det er straffbart. I de alvorligste tilfellene tar den liv.

I «Et liv uten vold» (2014–2017), Justis- og beredskapsdepartementets handlingsplan mot vold i nære relasjoner, anslås det at 150 000 personer, i all hovedsak kvinner, utsettes for vold i nære relasjoner i Norge hvert år. Samtidig heter det at det er vanskelig å si hvor stort problemet er. Det er mye tabu og fortilse knyttet til vold og mishandling innenfor husets fire vegger.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) gjennomførte i 2014 en undersøkelse om vold og voldtekt i Norge. Nesten like mange menn som kvinner, rapporterte at de i løpet av livet hadde opplevd mindre alvorlig partnervold. Samtidig var det langt flere kvinner enn menn som rapporterte at de hadde vært utsatt for alvorlig partnervold, som å bli sparket, tatt kvelertak på og banket opp.

Det er en økning av vold i nære relasjoner. Siden 2006 har tallet på registrerte saker økt hvert år, ifølge politiet. I 2017 ble 5051 slike saker anmeldt. Siden 2010 har det vært en kraftig økning av vold utført mot de minste – barn under ni år. Fra 2010 har det vært en firedobling av vold mot denne gruppen, med 2200 anmeldte saker i 2017.

De som opplever vold fra sine nærmeste, trenger ulik oppfølging og ofte hjelp fra flere. De kan ha behov for hjelpetilbud knyttet til sikkerhet og trygghet, egne traumereaksjoner, gjenreisning av omsorgskapasiteten, medisinske forhold, praktiske utfordringer, grensesetting, avlastning og bevisstgjøring om skadeomfang. Noen trenger beskyttelse.

Mange aktører samarbeider for å forebygge, redusere og bekjempe slik vold. Som sosionom er det stor sannsynlighet for at en møter mennesker som er utsatt for vold i nære relasjoner, utøver vold eller har vært vitne til slike hendelser. Disse møtene kan skje på familievernkontor, i barnevernet, i barne-, ungdoms- og voksenpsykiatrien, på NAV, på krisesenter, i rusomsorgen og på de statlige barnehusene. Også sykehussosionomer, miljøterapeuter i skolen og sosionomer i utekontakten kan møte mennesker med slike erfaringer.

KILDER

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner «Et liv uten vold», 2014–2017, Justis- og beredskapsdepartementet.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

«I en sofa fra IKEA» er tittelen på en sang av Ole Paus.

NAV:
Svein Dahle (64)

STILLING:
Spesialkonsulent ved
NAV Grünerløkka
sosialtjeneste, Oslo
kommune

Du ser det ikke før du tror det

– Er det noen som har virkemidler og koordineringskompetanse på vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og menneskehandel, så er det NAV. Vi har en stor verktøykasse – hvis vi våger å lete, sier spesialkonsulent Svein Dahle ved NAV Grünerløkka sosialtjeneste i Oslo kommune.

I fjor ble Svein Dahle en del av Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll. Dette er et nasjonalt team satt sammen av representanter fra ulike direktorater. Dahle er én av to som representerer Arbeids- og velferdsdirektoratet. Teamets oppgave er å gi råd og veiledning til de som jobber med slike saker, samt veiledning direkte til den det gjelder.

– Årsaken til at NAV Grünerløkka kom inn i det nasjonale teamet, er at vi har jobbet med menneskehandel siden 2004. I 2015 ble vi også veiledningskontor for alle NAV-kontor i hele landet på menneskehandel, sier han.

NAV Grünerløkka har ikke tall på hvor mange slike saker de har i året. Kompetanseteamet derimot oppgir at de hadde behandlet 595 unike saker

i 2018. Dette er henvendelser fra hele landet, og sakskomplekset er stort. Dahle gir eksempel på en typisk henvendelse til teamet:

- En ung jente trenger bistand med å flytte hjemmefra. Hun har jobb og har i utgangspunktet ikke noe med NAV å gjøre. Hun ønsker å kjøpe leilighet, og kommer inn under kriteriene for å søke startlån. Hun får avslag på lånesøknaden. Jeg leser forskriftene med en annen innfallsvinkel og bistår jenta. I klagen på avslaget sier hun dermed de rette tingene. Mye handler om å snakke språket.

Berøringsangst

NAV Grünerløkka er Norges tredje største NAV-kontor med over 230 ansatte. Dahle beskriver arbeidsplassen sin slik:

- Jeg jobber i en bydel som er spennende, og på et kontor som er ekstremt spennende. Jeg begynte i sosialtjenesten i 1989 og har ikke angret et sekund.

Arbeidsoppgavene hans spenner bredt; tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, negativ sosial kontroll, menneskehandel, radikalisering og ekstremisme. Samtidig jobber han med fagutvikling, internkontroll, sikkerhet og veiledning.

- Jeg har fingrene med i mye og representerer nok en litt annen del av sosionomvirkeligheten.

I årsrapporten til Kompetanseteamet vises det til at antallet henvendelser fra NAV er svært lavt, de utgjør kun én prosent av alle henvendelser. Dette tolker teamet som at ansatte i NAV har mangelfull kunnskap i å identifisere og følge opp slike saker.

- Vold i betydningen tvangsekteskap, negativ sosial kontroll og menneskehandel er en ny verden for oss. Du ser det ikke før du tror det. Berøringsangsten i tjenesten er stor, sier Svein Dahle.

Ta bort det snevre

Det er ett tema som har fulgt Svein Dahle siden han gikk ut fra Sosialhøgskolen på Diakonhjemmet (Diasos) i 1981: forvaltningens forhold til forvaltningsloven. Hans kjeppest er at forvaltningsloven er en skjønnslov. En slik forståelse er spesielt viktig i alle dimensjonene rundt vold i nære relasjoner.

Svein Dahle mener den faglige metodikken, enten det gjelder radikalisering, tvangsekteskap eller vold i nære relasjoner, er forbausende lik.

- Det handler om mennesker som har et ekstremt dårlige nettverk. De lever i en uendelig krise, men så oppstår en ekstra krise som gjør at de ønsker å bryte ut og skape seg en stabil tilværelse i et annet nettverk. Det er ikke alltid enkelt. Mange ender opp med å gjøre det de ikke bør, nemlig å flytte tilbake til familien. Dette kan være et ordentlig sisyfosarbeid, men noen ganger ender det riktig så bra.

Å ta tak i slike saker krever mot. På NAV Grünerløkka er det en egen avdeling som jobber med familier. De jobber med store og tunge saker som handler om mye vold og store traumer.

- Å jobbe med folk som ønsker å bryte ut av noe, og som har bindinger i seg

Utdanning:

Cand. mag. samfunnsfag 1978, sosionom Diakonhjemmets sosialhøgskole 1981. Videreutdanning i barnevern og ledelse

Arbeidserfaring:

Jobbet i Norges Handikapforbund og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, 1981 – 1989 Sosialtjenesten i Oslo kommune 1989 til i dag, siden 1992 på Grünerløkka i forskjellige lederfunksjoner (inkl. sosialsjef). Jobbet med tiltak mot menneskehandel siden 2004, tvangsekteskap og negativ sosial kontroll siden 2014, radikalisering/ekstremisme siden 2015

som går mange generasjoner tilbake – gjerne globale – er vanskelig. Vi hadde et eksempel med en unge jente som flyttet til et kritesenter, og som var i butikken med følge fra senteret. På veien ble hun observert av en drosjesjåfør. En time etter får hun telefon fra mor, som lurer på hva hun gjør i Oslo sentrum – ikke noe spesielt i det, men denne moren bor i Pakistan. I mange av disse sakene er det snakk om kontrollmekanismer som det nærmest er umulig å fatte.

De sakene det er vanskeligst å jobbe med, er de hvor barna er sendt ut av landet og hjem til land som Pakistan, Somalia eller Afghanistan. Mange holdes innelåst og under oppsikt, både hjemme og på skolen, sier Dahle.

– *Hva består NAVs verktøykasse av i arbeid med slike saker?*

– Vi kan for eksempel sjekke om foreldrene har gitt beskjed til oss om at barna skal reise utenlands. Har de ikke det, tar det oss «fem minutter» å stoppe barnetrygden. Barnetrygden kan finansiere mye, for eksempel koranskoler i mange land. Vi sjekker om mor og far også er med. Kanskje har de ytelser som krever at de må være i Norge. Økonomiske virkemidler er enormt sterke. Vi har mange eksempler på at hele familier er raskt er tilbake til Norge når vi tar saken.

Tørre å se

Både når det gjelder tvangsekteskap og menneskehandel, handler det ofte om at de får en henvendelse som er litt utenom det vanlige. Saken kan gjerne ha den vanlige inngangsbilletten: Vedkommende har ingen plass å gjøre av seg eller er uten penger.

– Likevel er det noe med saken som er uvanlig, og som gjør at den ikke passer helt inn i den vanlige menyen. I kompetanseteamet angriper vi en slik sak på flere måter. For eksempel tar vi kontakt med NAV-kontoret i kommunen og ber dem utvide lovforståelsen. Vi forklarer at de jobber etter en skjønnslov. Vi hjelper ansatte med å finne andre innfallsvinkler, utvide lovforståelsen, ta bort det snevre, peke på

at tjenesten faktisk skal gi råd og veiledning, uavhengig av personens oppholdsstatus. Ikke alle er klar over det.

– *Hvordan fange opp «det litt utenom det vanlige»?*

– Det handler om å tørre å se. For ikke så lenge siden hadde vi en sak innom dette kontoret, som egentlig tilhørte en annen bydel. Den handlet om en kvinne i 30-årene. Vi fikk en fornemmelse av at her var det noe mer som lå under. Vi begynte å grave i saken og fant ut at hun hadde kommet hit til landet som 14-15 åring på familiegjenforening med en mann på min alder. Allerede der burde noen ha hevet øyenbrynene. Hun hadde store kognitive vansker og ville nok her blitt betegnet som lettere psykisk utviklingshemmet. Hun hadde fått tre barn, det siste etter fylte 18 år. Hun ble syk, skilt og har gått ut og inn av psykiatrien. Aldri har noen koblet historien hennes til vold i nære relasjoner. Saken var at hun hadde blitt banket helseløs flere ganger. Hjelperne hun har møtt på veien, har hatt kulturrelativismen som en klo i nakken, og har dermed vært blindet for det som lå rett foran øynene deres.

– *Har disse sakene noen fellestrekk som dere kan se etter?*

– Egentlig ikke. Vold i denne bredden vi her snakker om, har ingen sammenheng med folks inntekt eller utdanning. Mor kan være lege og far advokat, og begge kan være andregenerasjons innvandrere og tilsynelatende godt integrert, sier Dahle.

Han mener skam, ære og negativ sosial kontroll av jenter og jenters seksualitet ikke bare kan forklares med kultur.

– Det handler om økonomi. Det går utenpå alt av utdanning og integrering fordi de er medlemmer av en storfamilie og har økonomiske forpliktelser overfor denne, sier han.

Et problem som oppstår i arbeidet med de vanskeligste sakene, er at mange trekker opp taushetsplikten fra baklommen. Men for å løse slike saker trengs en bred tilnærming og samarbeid på tvers.

– Byråkratiet, eller la meg si det rett ut: Kunnskapsavdelingen i Arbeids- og velferdsdirektoratet, kunne ha godt av litt kunnskap. Det er de som redigerer rundskrivene til sosialtjenesteloven. Å få endret et komma er ikke lett, om de ikke har funnet på det selv. Tre setninger i et rundskriv, så kan de åpne NAV-døren til at vedtaket skal gjøres særskilt; her skal dere bruke paragraf 19 (Stønader i særlige tilfeller). Men det er de ikke åpne for ennå.

Kan ikke løpe fra ansvaret

På NAV Grünerløkka er staben tverrfaglig sammensatt. Selv om det er flest sosiomer, finnes det også samfunnsvitere, håndverkere, ingeniører og ansatte med bakgrunn fra finans. Svein Dahle mener et NAV-kontor uten sosionomer er utenkelig.

– Skal man jobbe med kompliserte saker, må man ha fagkunnskap. Det dreier seg om å se folk og finne ut av folk, og om å kunne føre en samtale – altså om sosialt arbeid i hele sin bredde. Jeg spør aldri en klient om «hvorfor». «Hvem», «hva» og «hvordan» fører til svaret uten at den andre trenger å komme i selvforsvar. Hva mener du skjedde? Det er en enkel huskeregel jeg har med meg fra utdanningen.

– *Har sosionomer en særlig kompetanse som er nyttig på dette feltet?*

– Absolutt. En sak kan bestå av et sammensurium av ting. Vi begynner å nøste

et sted og får dermed fram hele bredden, sier han, og legger til:

– Høsten 2017 var det mye snakk om tvangsekteskap, og organisasjonen Født fri kom til verden. De fikk millioner av kroner i støtte fra staten. Men det finnes da en forvaltning også! Frivilligheten kan ikke ta ansvar, men det gjør forvaltningen. Det blir ofte glemt. Dette er veldig synlig innen rus- og ungdomsarbeid. Det blir gjort veldig mye bra, men så blir det plutselig vanskelig. Da tar ting fort slutt, og ansvaret overføres til NAV. Vi kan ikke si «nei, beklager, her er det ikke noe å hente». Å svare på en slik måte er forbeholdt frivilligheten. Poenget mitt er at forvaltningen har et ansvar som vi ikke kan løpe fra. Derfor må vi få tilstrekkelig med midler og nødvendige arbeidsredskaper. Vi trenger ikke bare penger, vi må også rustes til å gjøre jobben.

«Skal man jobbe med kompliserte saker, må man ha fagkunnskap. Det dreier seg om å se folk og finne ut av folk, og om å kunne føre en samtale – altså om sosialt arbeid i hele sin bredde.»

Rød knapp

Det er 40 år siden Svein Dahle gikk i et demonstrasjonstog. Det begrunner han med at han er en del av forvaltningen. At han har et personlig engasjement for vold mot kvinner, vises med en liten rød knapp på jakkeslaget.

– Jeg har alltid hatt interesse for å jobbe på mange ulike plan og har de konkrete klientopplevelsene med meg. De kan godt være i statistisk form, men også som fortellinger. Disse bruker jeg til å endre regler og lover. Det har jeg også fått til. Hvis noen lurer på hvorfor sosialtjenesteloven måtte vedtas to ganger i Stortinget, så er det min feil. Jeg oppdaget en skrivefeil og ringte Lovdata og gjorde dem oppmerksom på det. Men det er ikke bare å rette opp en feil i en lov. Da måtte loven opp i Stortinget på nytt. Det er vel meg i et nøtteskall. Skal Stortinget vedta et verktøy som skal brukes, så må vi vite nøyaktig hva som står der. Min velsignelse er å ha blikk for de praktiske konsekvensene av beslutningene som tas.

– *Hva slags skrivefeil var det snakk om?*

– Nei, det husker jeg ikke.

NAVN:
Farshad Mohseni (52)

STILLING:
Seniorrådgiver, Statens
barnehus Sandefjord

Volden som rammer de mest sårbare

Vold og overgrep mot barn er et økende problem. Antall avhør på Statens barnehus har økt med 110 prosent siden 2013. – Det er umulig å forutsi hvem som utøver eller blir offer for vold og overgrep, sier Farshad Mohseni, seniorrådgiver ved Statens barnehus i Sandefjord.

Statens barnehus ble opprettet i 2007, og i dag er det elleve slike tiltak i byer rundt om i landet. De ble etablert for å sikre én dør inn: Barn og unge som har vært utsatt for eller vært vitne til vold og seksuelle overgrep, skal slippe å bli kasteballer i systemet og måtte fortelle historien sin om og om igjen. Når saken er politianmeldt, skal både de fornærmede barna og deres pårørende bli møtt av et samlet tverrfaglig personell med høy kompetanse. På den måten skal de slippe å bli utsatt for unødvendige belastninger.

Politiets årsrapport 2018 for Statens barnehus gir et bilde på aktiviteten: Det er gjennomført 5190 førstegangsavhør og 387 supplerende avhør. Flertallet av sakene omhandlet vold i nære relasjoner og seksuallovbrudd. Over 90 prosent av barna som

ble avhørt var under 16 år. De fleste tilrettelagte avhørene som ble gjennomført, var av barn mellom seks og elleve år.

Trygge rammer

Farshad Mohseni har jobbet som seniorrådgiver ved Statens Barnehus i Sandefjord i to år. Barnehuset har 16 stillinger og dekker fylkene Buskerud, Telemark og Vestfold, som i prinsippet betyr et område som strekker seg helt fra Kragerø til Geilo.

– Etter tolv år som terapeut i barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling (BUPA) hadde jeg behov for å gjøre noe annet. Jeg synes det er et spennende felt å jobbe med, og barnehusene er fortsatt et nybrotsarbeid. Sandefjord feiret femårsjubileum i fjor.

Når politiet etterforsker en sak hvor et barn har vært vitne til eller selv har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep, har barnet rett til å bli hørt. Når politiet innhenter opplysninger fra barn i avhør etter reglene i straffeprosessloven, kalles det et tilrettelagt avhør (TA). Utdanningen i dette er et eget fag på Politihøgskolen. Sekvensielt avhør, SA, er en annen metode som brukes for avhør av barn mellom tre og seks år. Barn under tre år blir ikke avhørt.

I tillegg til tilrettelagte avhør gir barnehusene tilbud om rettsmedisinske undersøkelser, oppfølging og behandling. Barnehusene er også kompetansesentre og tilbyr råd og veiledning til andre offentlige etater og instanser, som skoler og barnehager. Tverrfaglig samarbeid er sentralt i arbeidet. De ansatte har bred kompetanse på utviklingspsykologi, seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner. De har også kompetanse i hvordan man snakker om tematikken med barn på ulike alderstrinn.

Det er viktig å skape trygge rammer for barn som skal avhøres.

– Det er lite på barnehuset som minner om et politikammer. Det er farger og bilder på veggene. Her finnes leker og fine møbler, og det serveres mat. Jeg har besøkt mange barnehus i Norge, og disse er hyggelige steder å komme til, sier Mohseni.

Mange formaliteter

For Mohseni er jobben todelt. Den største del av stillingen innebærer å være rådgiver for avhørere og avhørsledere (politiadvokater) i barnefaglige spørsmål. Som regel møter han barna når de kommer til Barnehuset, og har en samtale med dem før de går. Noen ganger kommer de tilbake hvis det gjennom kartlegging kommer fram at de har behov for ytterligere oppfølging. Videre kan han også veilede i hvordan regulere følelsesuttrykk og eventuelle symptomer.

– Jeg følger avhørene på en skjerm inne på et såkalt bisitterrom. Her sitter vi vanligvis seks til åtte personer som følger med på hva som skjer. Det er bistands-, forsvars- og politiadvokater, midlertidig setteverge og representanter fra barneverntjenesten. Jeg har en rådgivende rolle og blir rådspurt underveis. Det er mange formaliteter rundt slike avhør. For eksempel blir det tatt opp både video- og lydopptak av avhørene, slik at barnet ikke trenger å møte i retten senere.

Ingen avhør er like, og det er vanskelig å presse barn inn i fastlagte skjemaer.

– Jeg har en vanlig åtte til fire-jobb, men avhørene kan gjerne strekke seg langt ut

Utdanning:

Utdannet sosionom ved HiO, avd. ØKS, Oslo, 1999
 Videreutdanning i veiledning, spesialistutdanning i barn og ungdoms psykiske helse, spillavhengighet, familierapi og grunnleggende arbeidsrett
 Organisasjons- og forvaltningspolitikk gjennom LO Stat

Arbeidserfaring:

Klinisk sosionom / klinisk familierapeut og faggruppekoordinator ved BUPA, miljøterapeut for mindreårige flyktninger, jobbet som saksbehandler på sosialkontor og i bolig for multifunksjons-hemmede og vært sosial-, tiltaks- og barnevernkonsulent i ulike kommuner i Vestfold

over arbeidstid. Jeg har opplevd avhør som har tatt opptil fem-seks timer. Ting tar den tiden de tar, og vi kan ikke forlate bygget før det hele er over.

Den andre delen av jobben går ut på å gi tilbud om oppfølging og behandling til barn inntil 15 timer i det som omtales som «særskilte tilfeller».

– Vi skal ikke erstatte andre instanser eller fagpersonell. Det handler mer om å finne ut om det er behov for å gjøre mer kartlegging. Da kan min jobb være å henvise videre til riktig instans.

Utrygge avhør

Stiftelsen Forandringsfabrikken har gjennomført undersøkelsen «Rett og sikkert», som nylig ble publisert. 130 voldsutsatte barn og unge mellom tolv og nitten år som har vært avhørt på Statens barnehus, ble intervjuet. I rapporten kommer det fram at barna ikke får det bedre etter at de har fortalt i avhør hva de har vært utsatt for. De opplever avhørene som utrygge, og at informasjonen de forteller, blir delt med andre.

– Funnene er ikke overraskende, og det er bra at de blir påpekt. Samtidig er det viktig å få fram at vi hele tiden streber etter å forbedre oss. Vi som jobber som barnefaglige rådgivere, legger oss ikke opp i det politifaglige arbeidet, det polisierne. Det har vi ikke mandat til. Om noen spør meg om de bør anmelde en sak, henviser jeg vedkommende til det operative politiet.

Aldri angret

Farshad Mohseni er opprinnelig fra Teheran i Iran og kom til Norge i 1988. Han tok først en teknisk utdanning, men i 1996 søkte han seg til Norges kommunal- og

sosialhøgskole, som da lå på Ammerud i Oslo. Helt siden studietiden har han jobbet med sosialt arbeid på mange forskjellige felt. Samtidig har han en lang karriere som tillitsvalgt, også som frikjøpt, og han er politisk aktiv i SV. I tillegg har han lang erfaring innen organisasjonsarbeid.

– Jeg kom inn på Sosialhøgskolen etter tre forsøk. Siste gang var jeg så heldig å kunne velge mellom både helsefag, barnevernspedagog- og sosionomutdanning, faktisk flere steder i landet. Jeg valgte sosionomutdanningen, og det var bredden i fagene, som taltale meg. Jeg likte tanken om hjelp til selvhjelp. Det passer min natur. Jeg hadde stort utbytte av fagene og jeg har aldri angret på valget. Det var full klaff.

I ettertid har han fylt på med mye videreutdanning i fag som familierapi, veiledning, spillavhengighet, statsvitenskap, spesialistutdanning i barne og unges psykiske helse og arbeidsrett.

«Det er viktig å ha rom for å skjerme seg og bruke fritiden til å koble av. Der er vi forskjellige. Noen bruker hytta og naturen som rekreasjon. Min måte å koble av på er å drive med politikk og organisasjonsarbeid.»

Umulig å forutsi

Vold og overgrep av barn er et alvorlig samfunnsproblem. I forbindelse med barnehusenes tiårsjubileum ble tidligere justisminister Knut Storberget intervjuet i fagbladet Politiforum i 2018. Da uttalte han at det hver uke begås mellom 1500 og 2000 overgrep mot barn, de svakeste i samfunnet. «Dette er overgrep som rammer tøft. Det rammer de som drar hjem, og ikke føler seg trygge nettopp der de skulle være som tryggest», uttalte han.

– Vår statistikk viser økning hvert år. I 2018 var tallet 767 tilrettelagte avhør, sier Mohseni.

Det kan være mange årsaker til denne økningen. Mer synliggjøring, økt kunnskap og større åpenhet kan være mulige forklaringer. På Statens Barnehus møter de vold og overgrep mot barn i hele sin bredde. Tiltaket er også et tilbud til personer som har sammensatte diagnoser og barn og voksne mennesker med psykisk utviklingshemming. De kan være involvert både som fornærmet eller mistenkt.

– *Har de som kommer til Statens Barnehus noen fellestrekk?*

– Det er umulig å forutsi hvem som utøver eller blir offer for vold og overgrep. Det kan skje hvor og hvem som helst. Det kan være en nabo, en kollega eller en slektning.

– *Mange har kanskje en oppfatning om at vold mot barn er vanligst i innvandrersfamilier?*

– Det er ikke noe som tilsier at bakgrunn fra et annet land gjør at noen barn er mer utsatt enn andre. Vi har heller ingen holdepunkter for å si at vold og overgrep mot barn er et innvandrerproblem.

Som klinisk sosionom er han opptatt av at et sosialt problem ikke kan ses på som et løst fenomen. Det finnes mange sårbarhetsfaktorer som handler om alt fra sosioøkonomisk bakgrunn og kjønn til tilknytning til arbeidslivet og forhold til rus.

– Alt henger sammen med alt – og alt er relativt. Det er en viktig lærdom fra sosialhøgskolen.

Tror vold er normalen

En kartlegging av Folkehelseinstituttet viser at barn som har fått undervisning eller annen informasjon om vold og overgrep, forstår bedre at det de har opplevd er feil. De har også lettere for å fortelle om selvopplevde overgrep enn andre barn. Dette samsvarer med den tidligere nevnte undersøkelsen fra Forandringsfabrikken. Her kommer det fram at barn ikke har forutsetninger for å skjønne at vold og overgrep fra nær familie er ugreit eller unormalt. Forandringsfabrikken anbefaler grundigere undervisning om temaet i skole og barnehage.

– Å lære barn om grensesetting på barnas egne premisser er absolutt viktig for å forebygge. Slik informasjon kan gjerne gis allerede i barnehagealder. Noen barn tror dessverre at vold og overgrep er en del av hverdagen. Derfor er det viktig å formidle at det ikke er normalt å bli slått. Hverken venner, familie eller folk på gata, for den saks skyld, har lov til å gjøre det. Det er straffbart.

– *Har samfunnet de virkemidlene som trengs for å bekjempe vold mot barn?*

– Jeg mener opprettelsen av de statlige barnehusene var bra, og at de fortsatt er et godt egnet tiltak. Kvaliteten på avhørene har blitt bedre, og barn og unges rettsikkerhet har blitt styrket. Samfunnet har redskapene, men vi trenger mer drahjelp for å bli enda bedre. Temaet vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep må holdes varmt og vies mer oppmerksomhet. Og det må tilføres ressurser, sier han, og legger til:

– Alle som er del av arbeidet i de statlige barnehusene, er tett bundet sammen som i en kjede. Og en kjede er aldri sterkere enn sitt svakeste ledd. Derfor nytter det ikke å bevilge penger og styrke ett ledd. Hele systemet må gis en forsterkning. Da tenker jeg ikke bare på økonomi, men også på flere hoder og mer skoling.

Ufiltrert arbeidsdag

Statens barnehus i Sandefjord er tverrfaglig sammensatt. Her jobber psykologer, pedagog og sosialfaglig personell og teknikere / merkantilt personell. Mohseni mener sosionomer har en viktig rolle i barnehusene.

– Tiltaket har flest ansatte med sosialfaglig bakgrunn. Det er fordi vi har fokus på helheten og på det spesifikke, både i møte med det utsatte barnet og familien. Vi er opplært til å tolke og forstå situasjonen for å kunne sette ting i system. Det er en viktig kompetanse å ha med seg i den psykososiale tilnærmingen og når ulike tiltak skal kobles sammen. Vi har god innsikt i hva vold og traume er, hva det gjør med menneskets tredelte hjerne, og hvilke utfordringer en slik belastning kan gi på sikt, sier han.

Han legger til at det ikke er så stor forskjell på den rollen kliniske sosionomer og andre faggrupper har på barnehusene:

– Alle profesjonene jobber med rådgivning, og det stilles ikke diagnoser. Det er

likevel riktig å si at psykologene har noe mer fokus på behandling og gjør enkelte vurderinger, som for eksempel risiko for selvmord.

Han vil ikke anbefale nyutdannede sosionomer å starte karrieren på et statlig barnehus.

– Absolutt ikke. Det er en tøff jobb. Her må man forholde seg til at ting kommer ut fullstendig ufiltrert. Samtidig må man finne måter å fordøye all grusomheten man får høre om. Derfor er det viktig å ha litt ballast. Alle ansatte er solide og erfarne fagfolk med lang fartstid. Vi hadde en barnevernspedagogstudent i praksis, og det fungerte veldig bra. Det hang nok sammen med at det var en erfaren student som tok utdanningen i voksen alder, og som hadde vært ute en vinternatt før.

Veiledning er viktig for ansatte på Statens barnehus i Sandefjord. Her skjer debriefing og veiledning av personalet hver tredje uke. De ansatte har også en ekstern veileder. I tillegg bruker kollegene hverandre i vanskelige saker. Tidligere erfaringer kommer godt med, mener Mohseni.

– Det er viktig å ha rom for å skjerme seg og bruke fritiden til å koble av. Der er vi forskjellige. Noen bruker hytta og naturen som rekreasjon. Min måte å koble av på er å drive med politikk og organisasjonsarbeid.

– *Har du noen gang kjent på at jobben har vært en belastning?*

– Det har jeg. På den annen side er det slik at den dagen man slutter å reagere, da er det virkelig fare på ferde. Da bør man finne noe annet å gjøre. At man som sosialarbeider reagerer i møte med barn som har vært utsatt for vold og overgrep, viser at man har følelsene og faglighetene på plass. Slik er hverdagen for mange i vår bransje. Forskjellen på å jobbe på en barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling (BUPA) og Statens barnehus, for eksempel, handler om at BUPA jobber på et bredere felt. På barnehusene er arbeidsfeltet smalt, og tematikken er svært spesifikk.

I mandatet for barnehusene heter det at de også skal være et kompetansesenter på vold og overgrep, og øke forståelsen og kunnskapen rundt temaet i samfunnet og hjelpeapparatet forøvrig. Dette opplever Farshad Mohseni som en god avveksling i arbeidsdagen.

– Jeg er en del ute og underviser. Personer kan også ringe oss anonymt og spørre om råd om vold og overgrep. Vi veileder også det offentlige hjelpeapparatet. Dette er en litt usynlig del av jobben, men det kan faktisk bli ganske mange telefoner i løpet av en uke.

Ser an situasjonen

Når han presenterer seg i ulike sosiale sammenhenger, ser han gjerne an situasjonen og de han treffer.

– Mange er nysgjerrige på jobben min og spør gjerne, men jeg opplever også at folk vegrer seg for å berøre temaet. Derfor sier jeg ofte at jeg er ansatt i Politiet i Sør-Øst, men at jeg ikke er polititjenestemann. Jeg jobber med fag.

– *Hvis du ser fem år fram i tid, hva jobber du med da?*

– Sannsynligvis jobber jeg fortsatt på Statens barnehus. Men skulle det komme et tilbud i retning av fulltidsstilling i organisasjonslivet eller politikken, så vil jeg vurdere det. Jeg har fortsatt gløden i meg og jobber på de arenaene innen politikk

og fagforening som byr seg. Kanskje har jeg blitt litt rundere i kantene med årene. Det handler vel om at man på et tidspunkt i livet forstår at man må velge sine kamper. Men prinsipp er prinsipp, avslutter Farshad Mohseni.

NAVN:
Eldbjørg Håseth (45)

STILLING:
Seniorrådgiver / klinisk
sosionom ved
Prosjekt November,
Oslo politidistrikt

Når volden allerede har skjedd

— For å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner er samordnet innsats helt avgjørende, heter det fra Justis- og beredskapsdepartementet. På Stovner politistasjon i Oslo tilbyr sosionom Eldbjørg Håseth både voldsutsatte og voldsutøvere sosialfaglig oppfølging gjennom Prosjekt November.

For tre år siden så et unikt pilotprosjekt dagens lys i Oslo. Prosjektet fikk navnet November og har blitt et tverrfaglig senter lokalisert på Stovner politistasjon i Groruddalen i Oslo. Her skal personer som har opplevd vold og overgrep i nære relasjoner, få støtte og oppfølging av et tverrfaglig team for å redusere belastningene som vold medfører.

Målet er at hjelpen både skal være bedre samordnet og mer helhetlig enn det som har vært vanlig tidligere. Da tidligere justisminister Anders Anundsen åpnet senteret, sa han blant annet at November kan bli modell for den fremtidige måten å håndtere slik problematikk på.

Raus tilnærming

Prosjekt November dekker fire bydeler i Groruddalen i Oslo: Stovner, Alna, Grorud og Bjerke. Stovner politistasjon etterforsker alle familievoldssaker i Oslo øst og sentrum. Siden oppstarten i 2016 har prosjektet vært involvert i en tredjedel av alle saker som omhandler vold i nære relasjoner, som enten er anmeldt, har kommet fra enkeltpersoner eller via andre etater.

– Vi driver absolutt ikke i småskala, vi har virkelig fått prøvd oss. Fordelen med å være et prosjekt er at det gir oss en viss romslighet. Vi kan si stopp hvis pågangen blir for stor. Likevel mener jeg vi har valgt en raus tilnærming og forsøker å skape en hjelpemodell som er tjenlig, sier Håseth.

Siste utvei

Eldbjørg Håseth ble utdannet sosionom i 1997 og har klinisk spesialitet i barn og unges psykiske helse. Hun har lang erfaring fra BUP, hvor hun jobbet som behandler for familier og ungdommer som ble henvist dit. I 2014 tok hun master i psykososialt arbeid med vold og traumer. Etter endt master ønsket hun å jobbe mer terapeutisk med vold. Med Prosjekt November åpnet det seg en mulighet da de søkte etter klinikere med sosialfaglig bakgrunn.

På senteret jobber hun i et team sammen med politiansatte og en psykologspesialist. Sosialfaglig leder for teamet er barnevernspedagog. Sammen tilbyr de psykososial oppfølging, vurdering av risiko for ny vold og beskyttelse av involverte. De jobber i hovedsak med anmeldte familievoldssaker, og da med vold i familien i hele sin bredde. Den eldste som prosjektet har hatt kontakt med, var 90 år. Hovedvekten er likevel partnervold.

I løpet av prosjektperioden har de hatt flere saker som har vært gjennom hele prosessen, fra anmeldelse til avgjørelse ved dom. De fleste sakene blir likevel henlagt fordi det er vanskelig å framskaffe bevis.

– Før jeg ble ansatt her, tenkte jeg at henleggelse måtte være vondt for den som har opplevd vold, og som for eksempel har gått til det skrittet å anmelde partneren. Gjennom prosjektet har jeg derimot erfart at de som har blitt utsatt for vold, ikke alltid er så opptatt av at utøveren skal bli dømt eller straffet. De vil bare ha slutt på volden. For mange er en anmeldelse en siste utvei – et skrik om hjelp. I noen tilfeller er det heller ikke den fornærmede som anmelder. Politiet kan også opprette en sak ut fra sin avvergingsplikt. For noen voldsutsatte kan dette føles som en stor lettelse.

Oppnå tillit

I anmeldte voldssaker kommer November-teamet gjerne inn i forbindelse med politiavhør. Da tilbyr de oppfølgingssamtaler hvor de samarbeider tett med NAV, familievernet eller barnevernet. Tilbudet er frivillig, men de fleste takker ja til oppfølging. Håseth poengterer at oppfølgingen også gjelder for voldsutøver.

– Når vi kommer inn i bildet, har volden som regel skjedd. I partnervoldssakene

Utdanning:

Sosionom i 1997 ved høgskolen i Stavanger, spesialistutdanning ved RBUP – barn og unges psykiske helse, erfaringsbasert master i psykososialt arbeid med selvmord, rus, vold og traumer fra Universitetet i Oslo

Arbeidserfaring:

Konsulent for barn med funksjonshemming i Oslo kommune, miljøterapeut ved Villa Krogh akutt- og utredningsinstitusjon, klinisk sosionom ved BUP Follo, Seniorrådgiver / klinisk sosionom ved Prosjekt November i Oslo politidistrikt

er forholdet ofte slutt. Vårt fokus er derfor å redusere sannsynligheten for at utøver skal ty til vold igjen.

Hver tredje uke går November-teamet og politiet gjennom alle nyanmeldte saker. Her får teamet vite hva etterforskning planlegger å gjøre videre i de ulike sakene. Før teamet kommer inn i bildet skal partene ha vært avhørt av politiet. Uavhengig om det avtales møte med utøver eller voldsutsatt, er de alltid to sammen – én kliniker og én politiansatt. Sammen vurderer de sannsynligheten for gjentakelse, en såkalt sara-vurdering. Dette er et forholdsvis nytt analyse- og risikoverktøy som kartlegger voldsutøverens sosiale og psykiske helse og tidligere historie med partnervold.

– Dette er informasjon både politiet og jeg er interessert i. Vi vurderer den utsattes psykiske helse og hvordan personen vil håndtere tiltak som besøksforbud eller voldsalarm. I møte med en voldsutøver kan videre tiltak være hjelp til sinneinstring eller annen sosialfaglig oppfølging. Hvis det er snakk om behandling for rus, blir vedkommende henvist videre.

De færreste utøvere av vold vedkjenner seg det de har gjort. Det kan skyldes at det i noen tilfeller foregår en straffeprosess parallelt. Eldbjørg Håseth mener det er én ulempe med å være lokalisert på en politistasjon. Ikke alle ønsker å legge kortene på bordet.

For å forebygge ny vold er det viktig å oppnå tillit og finne et utgangspunkt å jobbe videre fra.

– Hva kan du gjøre for å unngå å komme i en slik situasjon igjen? Hva kan du gjøre for å håndtere konflikter eller sinne på en mer konstruktiv måte? Dette er eksempler på måter å få en relasjon til voldsutøveren. Vi snakker også om motivasjon for å ta imot rusbehandling, den økonomiske situasjonen og forholdet til jobb. Selv om vold ikke kan knyttes direkte til hvor sterk knyttet man er til arbeidslivet, så er arbeid likevel viktig ta opp i et forebyggingsperspektiv. Vi bruker samme tilnærming på den voldsutsatte, og kan i tillegg tilby terapeutiske samtaler og traumefokusert hjelp, sier Håseth.

Med politiet på lag

Et søk i «Et liv uten vold – handlingsplan mot vold i nære relasjoner» gir ingen treff på ordet «sosionom» eller «sosialt arbeid». Håseth tror politi og justis tradisjonelt sett ikke har vært så fortrolige med sosionomer som yrkesgruppe.

– Det er nok litt ullent for politiet hva som er vår kompetanse. Jeg har fra dag én forsøkt å være tydelig på hva jeg kan bidra med, for å få dem på lag. Jeg har aldri lagt skjul på at det er en stor overgang fra å være sosionom i psykiatrisk helsetjeneste, til å ha en sosionomrolle i politiet. Jeg føler at jeg får anerkjennelse for jobben jeg gjør. Da er det også lettere å by på seg selv og stå for det man mener.

– *Kunne du hatt denne jobben som nyutdannet sosionom?*

– Nei, det kunne jeg ikke. Det er et røft felt og tema vi jobber med. Her kreves både livserfaring og realkompetanse. Jeg har fått høre at man i ansettelsesprosessen bare vurderte søkere over 30 år.

Bak fasaden

Eldbjørg Håseth er eneste sosionom i Prosjekt November. Hun sier at hennes styrke i arbeidet er å se mer enn bare det individuelle. Hun er opptatt av å se bak fasaden, få tak i hele mennesket og finne ut hvorfor vedkommende har havnet i den situasjonen han eller hun er i. Denne fascinasjonen har fulgt henne helt siden hun valgte yrket på videregående.

– Mitt blikk inn i prosjektet er å avdekke samfunns- og familiestrukturer som skaper utenforskap og opprettholder sosiale problemer, som fattigdom, dårlig knytning til arbeidslivet, rus, tidligere vold og omsorgssvikt. Jeg er vant til å jobbe terapeutisk med individrettet endringsarbeid. Her har jeg mer fokus på systemet, samt på å bringe inn andre krefter. Hva kan en venn eller et familiemedlem bidra med for deg? Som sosionom leter jeg etter hvilke ressurser både den voldsutsatte og voldsutøveren har i seg selv og i nettverket, med tanke på å skape endring, forklarer Håseth.

Hun mener de etter prosjektperioden har et godt grunnlag for å si hva som fungerer i arbeidet med vold i nære relasjoner. Selv om det er vanskelig å måle effekt av forebyggende arbeid, har det vært få tilbakefall av vold mens prosjektet har pågått.

Æresrelatert vold

Mer enn 50 prosent av innbyggerne i de fire bydelene i Groruddalen som Prosjekt November dekker, har innvandrerbakgrunn. Hun sier det er en stor fordel at landets fremste spesialister på æresrelatert vold er lokalisert på Stovner. I prosjektet kalles de politivoldsanalytikere og besitter voldsanalytisk fagkompetanse.

– I disse sakene er det stort sett unge jenter som selv tar kontakt med oss fordi de opplever sosial kontroll eller står i fare for å bli tvangsgiftet. I noen tilfeller handler det også om at de står i fare for å bli sendt ut av landet.

Teamet og politiet har en annerledes tilnæringsmåte i slike saker. Det bygges et

team rundt jenta, som består av kliniker og politi. Analytikerne starter en omfattende kartlegging av familien, samt hvor og hva slags landområder familien opprinnelig kommer fra. Dette gir et godt bilde på hvor trusselutsatt hun er. Når kartleggingen er ferdig, brukes samme metode som i en norsk partnervoldssak. For teamet er det viktig å komme i kontakt med foreldrene.

– Her er det viktig at min rolle er tydelig, for å skape trygghet og rom for dialog og oppfølging. Ofte må vi arrangere dialogmøter hvor vi trekker inn hele storfamilien. Ikke sjelden sitter det slekt i hjemlandet og presser på.

«Jeg har alltid hatt en høy bevissthet om at jeg i utøvelsen av faget skulle samhandle med flere aktører – både tverrfaglig og tverretatlig. Å vite at jeg ikke er alene i vurderingene er en stor lettelse og hjelp når vi står i tøffe ting.»

Er ikke alene

Eldbjørg Håseth mener utdanningen fra Stavanger har vært et godt fundament inn i arbeidslivet. De ulike rollene hun har hatt opp gjennom årene, har formet sosionomidentiteten.

– De ti årene i psykisk helsevern har vært kjempeviktige, også i denne jobben. Skulle jeg gjort noe om på yrkeskarrieren, så ville jeg ha sikret meg førstelinjerfaring tidlig. Det er også mitt budskap til alle studenter som spør: Sikre deg en god ballast fra førstelinjen i NAV eller i barnevernet!

Selv visste hun tidlig at hun ville jobbe med mennesker, og det var naturlig å velge å bli sosionom.

– Jeg har alltid hatt en høy bevissthet om at jeg i utøvelsen av faget skulle samhandle med flere aktører – både tverrfaglig og tverretatlig. Å vite at jeg ikke er alene i vurderingene er en stor lettelse og hjelp når vi står i tøffe ting.

– *Hvordan klarer du å skille jobbe og fritid?*

– Jeg er egentlig ganske god på det. I perioder har jeg kjent på økt stress og bekymring for klientene mine, men det skjedde sterkere i psykisk helsevern. Det handlet nok om at jeg da jobbet med barn og unge. De er sårbare i kraft av å være barn og prisgitt de voksne og omgivelsene sine. Her jobber jeg bare med voksne, og de må ta ansvar for seg selv. Jeg kan bekymre meg for hva de kan foreta seg og hvilke valg de kan ta, men det er noe helt annet å forholde seg til.

– *Vold i nære relasjoner, hvor engasjert er du personlig i dette som samfunnsproblem?*

– Jeg har aldri vært en «sint på samfunnet»-sosionom. Jeg har aldri inntatt rollen som vaktbikkje, slik mange andre sosionomer gjør. Jeg er heller ikke veldig politisk engasjert. Det kan framstå som ganske kontrastfullt, siden jeg er opptatt av hvordan systemet fungerer og hvordan det opprettholder sosiale problemer. Derfor er jeg veldig glad for at andre tar den ballen. Vi er avhengig av å ha sosionomer som har dette engasjementet, og som orker å gå inn i det politiske spillet.

Større relevans

Prosjekt November er avsluttet, og Eldbjørg Håseth har fått fast stilling. Om prosjektet skal fortsette eller etableres som fast ordning, er fortsatt uklart. Hun tror det kan bli en lengre prosess før prosjektet blir en modell for hele landet.

– Foreløpig har vi bare dekket en liten del av Oslo, som i tillegg har en særegen populasjon. Det medfører problemstillinger som ikke nødvendigvis har så stor relevans i alle kroker av landet, mener hun.

Helst håper hun prosjektet kan utvides til å gjelde hele hovedstaden.

– Da vil vi få utvidet saksfeltet og gjøre oss noen erfaringer som kan komme flere til gode. Målet må være å sikre at alle som opplever vold og overgrep, får hjelp til å redusere belastningene, uavhengig hvor i landet de bor, avslutter Eldbjørg Håseth.

DEL 2

Av Kathrine Haugland
Martinsen og
Ingunn T. Ellingsen

Kathrine Haugland Martinsen er sosionom med master i sosialt arbeid, leder for profesjonsrådet for sosionomer og del av FOs forbundsledelse.

Ingunn T. Ellingsen er sosionom og professor i sosialt arbeid ved Universitetet i Stavanger.

1. Finnes en sosionomidentitet?

De foregående intervjuene gjenspeiler at sosionomer har med seg et blikk, et tankesett og en forståelse som ikke bare bygger på kunnskap om forholdet mellom individ og samfunn. Det bygger også på et verdigrunnlag og menneskesyn.

Sosionomene vi har blitt kjent med i bokas første del, jobber i ulike fagfelt og har ulike arbeidsoppgaver. De har dels også ulike tilnærminger i måten de gjør jobben sin på. Noen jobber innen tjenesteområder med forholdsvis fastlagte rammer for arbeidet, mens andre står friere til å gjøre prioriteringer av hva arbeidsdagen skal inneholde. Noen jobber med enkeltpersoner, andre med grupper eller familier. Noen jobber med kommunale eller statlige velferdstjenester, andre i private eller ideelle organisasjoner. For noen er også politisk påvirkning en viktig del av arbeidet. Til tross for ulike rammer og oppgaver, har de likevel noe til felles? Kan vi se en slags sosionomidentitet i det de gjør og måten de snakker om faget på?

Sosionomene vi har intervjuet, snakker om det å forstå sammenhenger og ha kunnskap om konteksten. De snakker om hvor viktig det er å jobbe med

relasjoner og utvikle et nært samarbeid med de som er målgruppen for arbeidet. Flere har løftet frem det å motivere til endring og lete etter ressurser når ressursene ikke alltid er like åpenbare, som en grunnleggende sosionomkompetanse i sitt arbeid. De snakker om betydningen av anerkjennelse og at mennesker skal oppleve mestring. Flere av sosionomene understreker betydningen av å jobbe tverrfaglig og at de ofte har en koordinerende rolle i tverrprofesjonelt arbeid. Videre snakker de om det å ha et samfunnsansvar og om å bidra til endring på systemnivå. Flytter vi blikket fra de ulike målgruppene de jobber med og de ulike problemområdene som gjør seg gjeldende, til disse dimensjonene ved arbeidet – altså hvilket blick sosionomene har på hvordan de utøver faget sitt – så er det kanskje langt flere likhetstrekk enn forskjeller.

Dette kapittelet innleder del to av boken, og vi vil trekke noen tråder fra intervjuene for å utforske om det finnes en slags «sosionomidentitet». Lars Kristian Aarvåg-Amundsen som fortalte om jobben sin i utekontakten i Bærum, fikk høre følgende da han presenterte seg som sosionom for en ungdom: «*Sosionom - hvor lenge har du hatt det?*». Vi kan trekke litt på smilebåndet av responsen, men samtidig er det et godt spørsmål. For er det å være sosionom bare noe man «er» eller «gjør», eller er det noe man har i seg – i hele sin væremåte? Og hva er i så fall dette? Intervjuene gjenspeiler at sosionomene har med seg et blick, et tankesett og en forståelse som ikke bare bygger på kunnskap om forholdet mellom individ og samfunn, men som også bygger på et verdigrunnlag og menneskesyn. «*Som sosionomer får vi lov til å utføre verdier i praksis*», sier Cecilie Zachariassen. Det gjenspeiles i ferdighetsgrunnlaget som er viktig i møte med mennesker, hvor det å møte mennesker med anerkjennelse, respekt og verdighet er helt grunnleggende for alt sosialt arbeid. For en sosionom handler det ikke om å «forstå seg i hjel», eller «sosionomisere» noe bort. Det handler om å forstå, zoome inn på den eller de vi står overfor, og samtidig zoome ut på hva som har bidratt til at mennesker er i den livssituasjonen de er i. Dette er nettopp noe som skiller sosionomens blick fra andre profesjonelles blick – å forstå i en større sammenheng enn mange andre profesjoner i velferdsstaten Norge. Det handler om hvordan stille krav, utforske ressurser og la ressurser få komme til nytte. Det handler om å utfordre samfunnets syn på mennesker som ikke er med i det gode selskap i «AS Norge» – grupper i samfunnet som er *rettighetsfattige*, som Marit Nybø sier det. Sosionomer har også et mandat utover å hjelpe i direkte relasjon til enkeltindivider og grupper. En viktig oppgave er også å utfordre politiske virkemidler og prioriteringer når de bidrar til at enkeltpersoner og grupper får et vanskeligere liv. Å være sosionom og en integrert fagperson handler altså ikke om å gå inn og ut av ulike roller ut fra hvor og med hvem man jobber med – det er en kunnskapsbase og et blick vi har med oss hele tiden.

Stolt av å være sosionom og av faget sosialt arbeid

Vi har møtt 21 sosionomer som snakker med varme og entusiasme om arbeidet og faget sitt, og flere snakker om at de er stolte over å være sosionom. Åse Odland åpner stolt døren til lavterskeltilbudet Funkishuset, Cecilie Zachariassen fra barne-

verntjenesten sier hun ofte får positive reaksjoner fra andre på yrket sitt, som gjør henne stolt som sosionom. Trude Svensson er stolt over å ha vært med på arbeidet som er gjort for å bosette flyktninger i Trondheim kommune. Hun betegner møtet med utdanningen som et lykketreff. Marit Nybø er stolt over å ha vært med å bidra til at nordmenn tenker litt annerledes om fattige tilreisende enn for noen år tilbake. Stoltheten de snakker om, handler på ingen måte om å sole seg i glansen av eget arbeid eller slå seg selv på brystet. Tvert imot, stoltheten uttrykker en ydmykhet over å jobbe med mennesker som sliter og er i en vanskelig livssituasjon. Stoltheten handler om faget, og over at arbeidet oppleves viktig og meningsfullt. «*Faget sosialt arbeid handler om å se det enkelte mennesket med sine ressurser, sin sårbarhet og sin mulighet til å endre livsvilkår. Faget har gitt meg gode redskaper til å gjøre denne jobben*», sier Dora Poni Loro, som jobber med enslige mindreårige flyktninger.

Siv Myking forteller at hun aldri har angret på yrkesvalget og alle de årene hun har jobbet i rusomsorgen: «*Å få delta i andres liv så nært, ser jeg på som en gave*». Hun mener at sosionomer må rette opp ryggen og være stolte av faget sitt. Både direkte og mellom linjene ser vi klart at Myking utfordrer oss til å være mer tydelige – ta mer plass og ikke utradere oss selv som profesjonsutøvere. Det er mange måter å ta mer plass på, men for sosionomer handler det ikke minst om å ta plass gjennom å se et større bilde når mennesker er i vanskelige livssituasjoner: å se det andre ikke umiddelbart ser eller vil se, både i møte med mennesker vi skal hjelpe, og overfor samarbeidspartnere og politikere. «*Denne helhetstenkingen må vi vise i praksis*», sier Myking, og da kreves rak rygg.

Det kan være krevende å komme tett på andres liv på den måten som mange sosionomer gjør i sitt daglig virke. Sylvi Dybvik jobber med familier i store livskriser som rokker ved grunnmuren i familienes liv. Hun sier noe om at det er krevende å både ha fokus på de praktiske utfordringene som familiene står i og på de følelsesmessige reaksjonene. En del sosionomer vil nok kjenne seg igjen i det Karin Hildén sier, når møtet med menneskers livserfaringer blir sterke: «*Noen ganger må jeg bare hvile. Filmer med vold orker jeg ikke, jeg leser heller ikke krim*». Ingen av de vi har intervjuet i boken idylliserer det å være sosionom. Summen er likevel at jobben oppleves meningsfull, og at det er viktig at sosionomene er der – og at de er stolte av yrket sitt.

Tverrfaglig samarbeid og koordinering

Når dagens nyutdannede sosionomer skal søke jobber og starte opp sin sosionomkarriere, møter de kolleger med ulik profesjons- og fagbakgrunn. Dagens velferdstjenester som NAV, barnevern, spesialisthelsetjenesten, kommunale helse- og omsorgstjenester så vel som andre tjenesteområder hvor sosionomer jobber, er alle tverrprofesjonelle. Tidligere var det mer vanlig at noen arbeidssteder, som for eksempel kommunal sosialtjeneste, bare hadde sosionomer i fagstaben. Da kunne nyutdannede sosionomer utvikle sin yrkesforståelse og identitet ved å jobbe tett med erfarne sosionomer. På den måten ble man naturlig sosialisert inn i et sosionomfaglig fellesskap. Denne formen for modellering er ikke mulig på samme måte i dag, ettersom få tjenester systematisk domineres av sosionomer. Enkelte tjenester

kan fortsatt ha en overvekt av sosionomer, som noen av landets kommunale barnevernkontor. Dette gjelder særlig i deler av landet som utdanner sosionomer og ikke barnevernspedagoger, noe som naturligvis får betydning for tilgangen kontorene har på kvalifiserte sosialarbeidere. Hovedbildet er likevel at sosionomer jobber side om side med andre yrkesgrupper og profesjoner i dagens velferdstjenester. Dette er en ønsket politisk utvikling ut fra tanken om at økt samarbeid vil gi bedre, mer helhetlig og koordinert tjenestetilbud for de som trenger dem (Willumsen, 2015). På hvilken måte er dette med på å forme eller utfordre sosionomers identitet? Er det vanskeligere å tenke seg en trygg profesjonsidentitet når man jobber så tverrfaglig?

Sosionomene vi har møtt i denne boken, snakker mye om samarbeid. De snakker om å jobbe i tverrprofesjonelle team, om å samarbeide med andre tjenester og om å samarbeide med brukere. Svein Dahle er en av de som samarbeider på tvers av tjenesteområdene. Han jobber i NAV og særlig med vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og menneskehandel. Han uttrykker følgende: *«Et problem som oppstår i arbeidet med de vanskeligste sakene, er at mange trekker opp taushetsplikten fra baklommen, men for å løse slike saker trengs en bred tilnærming og samarbeid på tvers»*. Rita Cecilie Skinstad-Bermingrud ved Kongsberg DPS jobber i tverrfaglig sammen med leger, psykolog, sykepleier, vernepleier og sosionom. Hun fremhever at «systemforståelsen, helhetsblikket og blikket for den sosiale konteksten» er særegent for sosionomene. For noen kan det være vanskelig å ta til orde for andre perspektiver enn dem som kolleger har fokus på. Samtidig er jo det også noe av poenget med tverrprofesjonelt samarbeid – at en deler sin fagkunnskap for å gi best mulig tjenester for de som trenger dem. Det kan være viktig å minne seg selv om det, når en synes det er vanskelig å fremme sosialfaglige perspektiv i tverrprofesjonelle samarbeidsteam.

For Marit Midtgård, som jobber i barne- og ungdomspsykiatrien, blir sosionomidentiteten ekstra tydelig når hun samarbeider med andre profesjoner. Hun måtte gå yrkesidentiteten i sømmene da hun begynte i sin jobb som sosionom i spesialisthelsetjenesten. For henne handler det å være sosionom om å ta motpartens perspektiv og å se helheten. Trond Reitan er fagutvikler i Kvalifiseringsprogrammet i Trondheim kommune og løfter fram noe av det samme: *«Det er viktig å ha god kompetanse om arbeidsmarkedet og kunne samarbeide godt med arbeidsgivere for å oppnå målet om arbeid. [...] Sosialfaglig oppfølging i denne sammenheng handler om å få oversikt over den enkeltes situasjon, inkludere nettverket og å prøve å få alle brikkene i tilværelsen på plass»*. Tverrfaglig samarbeid handler også om å tenke utenfor boksen, slik Aarvåg-Amundsen uttrykker det når han tar til orde for å koble sammen fagfolk som tradisjonelt ikke har hatt så mye med hverandre å gjøre. Sosionomene vi har intervjuet formidler at det å jobbe i tverrfaglige team, gjør at de blir mer bevisst sin faglige kompetanse, samtidig som det er faglig inspirerende og gir grobunn for nyteknning.

Gjennom utdanningen skal sosionomer tilegne seg viktig kompetanse i å koordinere og lede ulike endrings- og utviklingsprosesser (Kunnskapsdepartementet, 2019). Det gjelder i samtaler med enkeltpersoner som trenger hjelp fra velferdstjenestene, men også som grunnleggende ferdighet i møte med andre profesjonsgrupper og samarbeidspartnere. Derfor har sosionomer også ofte en koordinerende rolle i tverrfaglig arbeid, noe vi skal komme tilbake til senere i boken.

Sosiale problemer

Sosiale problemer, helhetssyn og arbeid med endring er temaer som går igjen i intervjuene. Sosialt arbeid som fag retter oppmerksomheten på sosiale problemer som oppstår mellom individ og samfunn eller grupper og samfunn, og sosionomens innsatser har som mål å bidra til endring både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå (Berg m. fl., 2015). Selv om Norge blir betegnet som et av verdens beste land å bo i, erfarer sosionomer gjennom sitt arbeid at fattigdom og andre sosiale utfordringer setter sine spor i menneskers liv, også i Norge. «*Fattigdom har mange ansikter*», er uteseksjonsleder Børge Erdal sin erfaring, og viser til at mennesker kan stå utenfor i alle samfunnslag.

Trond Reitan fra NAV møter mennesker som lever på minimal inntekt over tid. «*Å leve på lite over tid gjør at livet smalner inn. [...] Hvis du hele tiden må snu på krona og kanskje har inkassokrav hengende over deg, blir det vanskelig å få fokuset over på noe annet. Det gjør noe med selvbildet ditt og troen på fremtiden*», sier han. For Reitan er det viktig å hjelpe folk ut av en marginalisert økonomisk situasjon, og mye av arbeidet handler om å jobbe med motivasjon. Han understreker samtidig at bolig og trygghet i hverdagen er et viktig utgangspunkt for å være motivert for kvalifisering og arbeid. Med det formidler han at det å være i en marginalisert økonomisk situasjon, ikke enkelt lar seg løse ved å få seg arbeid. Marit Midtgård understreker noe av det samme: «*Jeg som sosionom har en rolle nederst i behovspyramiden. Mat, bolig og jobb må være på plass for å skape forutsigbarhet i tilværelsen*». Hun fremhever at slike basale behov må være på plass før en kan jobbe med endring på andre områder i livet. Det samme formidler Åse Odland, leder for et lavterskeltilbud for rusmisbrukere: «*Når jeg møter en rusmisbruker, kartlegger jeg hva som er på plass i livet til vedkommende, og hva som ikke er det. Da mener jeg helt basale hverdagsting, men det er gjerne ting som brukerne synes er viktig, og som gjerne kommer før helse, slik som bolig, en plass å sove og penger.*»

Helhetssyn og endringsarbeid

Sosionomene understreker unisont betydningen av å se menneskers livssituasjon i en større sammenheng. Hånd i hånd med det ligger også det relasjonelle arbeidet, hvor gode kommunikasjonsferdigheter er avgjørende for å kunne se en større sammenheng. Når vi lytter til menneskene vi møter «*må vi være frie i tanken og være forberedt på å ta imot historiene som kommer, på en god og åpen måte*», sier Richard Lunden. Han mener at sosionomer er utdannet til å være profesjonelle medmennesker: «*Da gjelder det å ha sett livet i flere farger*», sier han. Trude Svensson understreker at det å være empatisk, ikke handler om å forstå og si stakkars deg, snarere tvert om: «*Vi er modige og tørr å utfordre folk*». Hun mener dette ikke alltid kommer like godt frem. Lunden og Svensson viser noe av spennet i det relasjonelle arbeidet. Det å kunne utfordre i sårbare livssituasjoner, krever kunnskap og gode relasjonelle ferdigheter og må kombineres med medmenneskelighet.

Eldbjørg Håseth sier at hennes styrke i et arbeidsfellesskap der hun er eneste sosionom, er at hun ser mer enn bare det individuelle, og at hun prøver å finne ut

hvorfor en person har havnet i den situasjonen han eller hun er i. Forståelsen av sosiale problemer kommer klart frem når hun videre sier: *«Mitt blikk inn i prosjektet er å avdekke samfunns- og familiestrukturer som skaper utenforskap og opprettholder sosiale problemer som fattigdom, dårlig tilknytning til arbeidslivet, rus, tidligere vold og omsorgssvikt»*. Dette er viktig kunnskap når hun skal jobbe med endring. Endringsarbeidet går også ut på å lete etter ressurser både hos voldsutsatte, voldsutøvere og i nettverket, og bygge videre på det. Trude Svensson mener at hennes styrke som sosionom, er at hun ser hele mennesket: *«Har en deltaker problemer på et område, så påvirker det hele livssituasjonen. Helse, familieforhold, økonomi, alt henger sammen»*. Hun mener derfor at det å sette inn ressurser på sosialfaglig oppfølging ikke bare er viktig for de det gjelder, men at det også vil være god samfunnsøkonomi. Endringsarbeid og ressursorientering er noe som går igjen i intervjuene, som når Richard Lunden fra Pro Sentret prøver å få den som sitter foran ham, til å reflektere over egen situasjon og se hvilke muligheter som finnes. Lunden mener at sosionomer kan gjøre en forskjell: *«Helt klart, først og fremst fordi vi sosionomer har et unikt grunnlag for å se det enkelte mennesket i den sammenheng det er i»*. David Ark, sosionom ved Ullersmo fengsel, oppfordrer innsatte til selv å ta regien for ansvarsgruppemøtene sine: *«Ikke bare løfter det mestringsevnen til den enkelte, det gir også eierskap til saken og eget liv. Hjelperne rundt ser hva den innsatte er kapabel til, og det gjør igjen noe med hjelpeviljen og entusiasmen. Her ligger nøkkelen til endring»*, sier han.

Anett Fossum Andreassen viser til at mange yrkesgrupper har et snevert blikk på sosiale utfordringer, og hun mener at helhetsperspektivet sammen med evnen til å tenke utenfor boksen er noe av sosionomenes styrke. Ifølge Farshad Mohseni kan ikke et sosialt problem forstås som et løsrevet fenomen: *«Det finnes mange sårbarhetsfaktorer som handler om alt fra sosioøkonomisk bakgrunn og kjønn til tilknytning til arbeidslivet og forhold til rus»*. Han fremholder dette som en grunnleggende lærdom han har med seg fra sosionomutdanningen. Også David Ark mener utdanningen har gitt ham gode verktøy for å forstå sammenhenger: *«Selv om man observerer noe, skal man aldri dra raske slutninger. Den kunnskapen har jeg alltid med meg»*. Børge Erdal mener sosionomutdanningen gir en unik kompetanse til å jobbe med sosiale problemer som noe annet enn avvik. Han mener det å både ha *«samfunns- og systemforståelse, i tillegg til juridisk og psykologisk kompetanse og vårt eget fag sosialt arbeid. Det er en ren dynamittblanding»*.

Sosionomene som forteller om sitt arbeid i denne boken, jobber med å hjelpe enkeltindivider og grupper (ungdommer, fattige tilreisende, familier m.m.). De jobber med mennesker som er i en vanskelig livssituasjon på grunn av ulike sosiale problemer, hvor det sentrale utgangspunktet for arbeidet er å ha et blikk for helheten. De jobber i samarbeid med den enkelte og med systemene rundt. *«Vi jobber etter sosialfaglig metode som handler om å bli kjent på den enkeltes premisser, se personen i situasjonen, involvere pårørende, ha evne til å lytte og være til stede – og behandle folk med respekt»*, sier Kine Nan Lium, som jobber med mennesker med alvorlige psykiske lidelser. Lium og de andre sosionomene formidler en tro på endring, og på at det alltid er mulig å jobbe for økt livskvalitet. Jobben til Åse Odland har lært henne at det *«alltid er for tidlig å gi opp»*. Hun er tydelig på at det er mulig for alle rusmisbrukere å komme seg ut av avhengighet, men målet med tilbudet er likevel først og

fremst å sørge for at de har god livskvalitet og helse. Dette viser at endringsarbeid også kan handle om små skritt, som likevel kan ha stor betydning for de det gjelder.

Endringsarbeid på samfunnsnivå

Selv om mye av arbeidet som gjøres av sosionomer skjer på individ- og gruppenivå, er det flere av de vi har intervjuet som trekker frem påvirkningsdimensjonen ved sosialt arbeid. Sosionomenes oppdrag handler om å forebygge, løse og redusere sosiale problemer. For å få til dette må sosionomer jobbe på flere måter og nivåer. Sosionomene snakker om å endre rammer, samarbeide på tvers, få flere med seg og formidle urettferdighet og negativ praksis. Flere engasjerer seg i fagforeningsarbeid, og noen også i partipolitikken. Gjennom det de formidler fra sin praksis, viser de at det foregår mye påvirkningsarbeid, og de nyanserer bildet av hva påvirkningsarbeid handler om. Påvirkningsarbeid handler ikke bare om å gå i protesttog, svare på høringer, skrive kronikker og delta i offentlige debatter. For mange sosionomer handler det like mye om å tøyde de rammene man jobber under, argumentere godt, samarbeide, oppdatere seg på forskning og på politiske reformer og lovendringer som gir konsekvenser for de man jobber for, formidle det man erfarer og holde menneskerettighetene høyt. Det handler ikke minst om å utfordre forståelsesrammer. Lars Kristian Aarvåg-Amundsen er en av de som gjør det, når han snakker om gaming. Gamere blir gjerne også betegnet som «skolevegere» og «hjemmesittere», og nå er spillavhengighet også blitt kategorisert som en diagnose. Ifølge Aarvåg-Amundsen trenger ikke ungdommene enda en merkelapp. Han stiller seg spørsmålet: «*Hvordan kan jeg bruke faget sosialt arbeid til å endre synet på disse ungdommene?*». Derfor holder han stadig foredrag om gaming rundt om i landet. Karin Hildén forteller åpent og ærlig at hun som ung sosionom i barneverntjenesten var for usikker på egne faglige vurderinger til å utfordre, når tvangsplassering av «taterbarn» ble bestemt. I ettertid har hun vært en viktig pådriver og et talerør for at foreldre som har barn under barnevernets omsorg, skal få god hjelp og oppfølging.

Siv Myking mener det er viktig at vi som sosionomer bryr oss om den politikken som rammer de svakeste. Hun viser til den kommunale bostøtten, som ble vurdert fjernet: «*Det er en marginalisert gruppe som blir berørt av en slik endring, og mannen i gata vet kanskje ikke hva bostøtte er engang*». Derfor er det viktig for henne å trykke på alle knappene hun kan, for å drive folkeopplysning og si ifra når politikk rammer de som i utgangspunktet har minst. Hanne Jordet, som jobber i prosjekt for innvandrerkvinner, opplever at alle heier på tiltaket, men ingen vil ta regningen: «*Det er derfor vi eksponerer oss hele tiden for media og politikerne*», sier hun, og forteller at hun den ene dagen jobber med språkopplæring og den neste er i kommunestyret for å snakke om prosjektet. Marit Nybø jobber med fattige tilreisende – mennesker som «*rammes av rasisme innpakket i forakt*». Hun sier videre: «*Det brukes ofte retorikk om denne gruppen som handler om rent-urent. Det er et helt annet språk enn kultur- og rasimeretorikken. Det utfordrer oss som har dette som arbeidsfelt – samtalen, også den offentlige, kretser hele tiden rundt leirer, søppel og toaletter. Det er en hard kamp å få denne samtalen inn på verdige spor.*» Hun mener sosionomer må være irriterende, og at vi må styrke yrkesidentiteten vår i retning av en sterkere

kollektiv forståelse. Det er særlig viktig i dag, når sosiale problemer individualiseres: «*Et samfunn som kun forstås ut fra individuelle rettigheter, gir dårlige kår når svaret på samfunnsutfordringer er kollektive.*»

Det forplikter å tilhøre en profesjon som skal ha solidaritet med utsatte grupper, kjempe mot fattigdom og for sosial rettferdighet (Levin, 2004, s. 10). Det er sosionomer som er eksperter på sosiale problemer, og deres analyse av hva som skal til for å løse problemene, er viktig. Sosionomer må våge å si ifra. Kanskje er det også sånn at mange av de med en master eller videreutdanning innen sosialt arbeid gjør det nettopp for å skape større handlingsrom i tjenestene, de vil lage større plass til sosialt arbeid. Sosionomer går kanskje ikke så mye i tog, men mye av kunnskapsproduksjonen i faget gir nye perspektiver på sosialt arbeid. Det å for eksempel bruke forskning til å gi stemme til brukerne – utover individnivå – kan også ses på som en politisk handling.

Svaret er både ja og nei

Så tilbake til spørsmålet vi stilte innledningsvis: Finnes en egen sosionomidentitet? Svaret på spørsmålet er kanskje både ja og nei. Som dette kapittelet viser, er det mange fellestrekk i det sosionomene formidler om det å «være sosionom». De jobber i ulike felt, med ulike målgrupper, men er likevel i hovedsak opptatt av mye av det samme. Så ja, det er ingen tvil om at de formidler en yrkesidentitet, og at de brenner for det sosiale arbeidet. Men vi ser samtidig at de først og fremst har fokus utenfor seg selv. De snakker om hvordan gi hjelp til mennesker som sliter med rus, psykiske lidelser, utenforskap, omsorgssvikt og fattigdom, mennesker som er rettighetsfattige og så videre – om hvordan andre skal få en bedre livssituasjon. Ikke bare gjennom individuelle løsninger, men også ved å se hvordan individ og samfunn påvirker hverandre og hvor sosiale problemer må forstås i en større sammenheng. Da blir det kanskje problematisk å snakke om en sosionomidentitet, fordi oppmerksomheten er utenfor dem selv – oppmerksomheten er rettet på å hjelpe andre.

REFERANSER

- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I. og Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid. I: Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B. og Kleppe, L. C (red.). *Sosialt Arbeid – en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2019). *Forskrift og nasjonal retningslinje for sosionomutdanningen*. Oslo: KD. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-03-15-409>
- Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Willumsen, E. (2015). Tverrprofesjonelt samarbeid i sosialt arbeid. I: Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B. og Kleppe, L. C (red.). *Sosialt Arbeid – en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Av Unni Sandodden

Unni Sandodden er sosionom og jobber med boligsosialt arbeid, ByBo, i Kirkens Bymisjon

2. Hjemme hos – en kjærlighetsreportasje

Når jeg snakker om jobben min, så kjenner jeg på forventningene om at jeg bør komme med noen solskinnshistorier. For hvis ikke de finnes, så sier det noe om meg også. For hva er vel jeg som sosionom, da? Hva er det jeg egentlig gjør, hvis det jeg utretter i jobben ikke hjelper eller fører til endring?

Vanligvis når jeg forteller om jobben min i private lag eller faglige sammenhenger, er gjerne spørsmålene de samme: Går det bedre med dem, da? Slutter de helt å ruse seg? De begynner vel å lage seg mat og holde orden?

Inn i varmen

Slike spørsmål med så mye forventninger i seg, gjør noe med meg. Jeg kjenner at jeg bør si noe positivt. Jeg har jobbet på grasrota i det boligsosiale feltet i mange år, først i Sagene bydel i Oslo kommune, og de siste elleve årene i ByBo, Kirkens Bymisjon. Men jeg vil ikke fortelle solskinnshistorier. Jeg er så lei

av «reklamer» fra fagfeltet, så som «Per fra Sarpsborg fikk startlån og leilighet, og alt ordna seg for ham. Han har ikke rørt heroin på tre år etter at han fikk seg et eget hjem».

Min virkelighet, det jeg ser, er noe helt annet. Jeg ser folk som endelig får seg et hjem etter mange år uten. De har bodd på gata, på hospits og hos venner. Blir det en lykkelig slutt hvor de rir inn i solnedgangen på en IKEA-sofa i et minimalistisk innredet hjem? På ingen måte. De fortsetter å ruse seg. De fortsetter å bli psykotiske. De hjemsøkes av mareritt fra en forferdelig oppvekst. De surrer og roter. Det skal de vel ikke gjøre? De har jo blitt tatt inn i varmen, inn i noe av det viktigste, det som virkelig markerer status og identitet i det norske samfunnet: et hjem. Da bør de vel bli normale, i hvert fall litt mer normale. Skikke seg, som vi sier. Beklager, de fleste gjør ikke det.

Det skjer endring og mye positivt. Jeg har faktisk opplevd noen mirakler også. Men det hører til unntakene. For de fleste fortsetter det litt skjeve og skakke livet. Derfor ljuger jeg og smører litt på; joda, det er en del som ruser seg litt mindre. Joda, klart det blir mer stabilt for stakkaren som endelig har fått seg et hjem – av snille meg i Kirkens Bymisjon.

Jeg sier ikke noe om de kaotiske og bomba leilighetene jeg daglig går inne i, hvor innholdet fra containere på gata i løpet av natta har fått fast bopel. Jeg forteller ikke om Kari som aldri har sovet i senga si, men som sover på sofaen med klærne og TV-en på. Hver natt, år etter år, fordi hun ikke klarer noe annet. Kari gjør det hun er best på; ljuger om urinprøver, rusinntak og betaling av regninger. Jeg ljuger litt i sosiale sammenhenger, og både Kari og jeg ljuger i ansvarsgruppemøter. Så skammer vi oss. Begge to. Hun mest, hun har jo et helt liv å skamme seg over. Jeg kan skamme meg over at jeg som sosionom ikke får til mer endring.

Kari vasker ikke opp og tar ikke ut søppel. Det hoper seg opp i leiligheten hennes. «Det er Unni, bare Unni som får komme inn i leiligheten min», sier hun. Jeg låser meg inn, tar oppvask og søppel og konstaterer at fluene har rukket å bli mange. Så tetter doen til Kari seg. Jeg låser meg inn, ser at doen har vært tett en stund og bærer preg av det. Når jeg står der og stamper opp doen tenker jeg på dette underlige at vi har kjent hverandre i åtte år, og enda så tør hun ikke fortelle meg at doen er tett. Dette er reelt sosialt arbeid, tenker jeg, der jeg står på det innestengte badet med avføring og lukt. Jeg tenker også på VG-forsida, den som med jevne mellomrom har hjemsøkt hodet mitt de elleve åra jeg har jobbet i ByBo: «Slik bor Kari. Kirkens Bymisjon blir betalt av Oslo kommune for booppfølging – hvordan kan dette skje? Hvem har ansvaret?»

Hurra for strutser

Jeg liker å tenke på Kari som en strutse. Hun åpner ikke posten sin, gjemmer bort oppvasken i poser på den lille verandaen, låner penger, røyk og piller. Hun betaler ikke tilbake, stenger seg inne i dagevis, gjemmer seg og ljuger. Hun tetter doen, tisser i kjøkkenvasken og skammer seg.

Hurra for strutser, tenker jeg og er der for henne. Prøver å vise at jeg er glad i henne for den hun er. For hun har ikke vært bra nok noen gang, har aldri vært normal

nok, selv om hun tidlig kom på Hjem for Uartige Pigebørn. Heller ikke der klarte de å gjøre henne normal. Kari og jeg kan gi hverandre en klem på både gode og dårlige dager. Jeg tenker at ved å møte Kari gang på gang der hun er, uten avstand og en devaluerende holdning, nettopp slik kan jeg gi Kari bitte litt tro på seg selv. Selv om hun skammer seg så mye over seg selv at hun ikke lenger vet hva som er løgn eller sannhet. Alt dette samværet med sagt og usagt ligger mellom oss, som tynne og fine lag årringer fra de årene vi har kjent hverandre. Over tid har alt som ikke fungerer – som for lite penger og bananfluer på kjøkkenet – fått mindre plass, og viktigheten av en klem og en prat over en kaffekopp har trådt mer fram. Jeg kjenner at jeg er så lei av dette; at Kari og jeg skal skamme oss og ljuge over livet som er som det er.

Det er noe rart med denne forventningen om endring. Mange har levd så lenge på siden av normalsamfunnet, i en egen kultur med andre regler og annet språk. Hvorfor tror vi at det å få seg et hjem skal endre på alt dette? Mange har sår som ikke kan leges, kaotiske hoder som ikke klarer å roe seg, og levde liv som ikke kan behandles til noe de aldri har vært. Vi kan ikke som samfunn si at dette ikke er bra nok, du bør endre deg, og A4-livet er det eneste saliggjørende. Da har vi ikke ønsket dem velkommen inn på ordentlig. Det er det som er det krevende; å ønske veldig annerledes folk inn på ordentlig. Det er sjelden de står der med lua i hånda, takker pent for at de endelig får et hjem, skal bli integrert og bli en del av samfunnet. Det er mer vanlig at de skriker og bråker og lager et voldsomt spetakkel.

Nissen er med på lasset

Boligsosialt arbeid for vanskeligstilte er både utrolig spennende og krevende. Vi leier ut til de som har mange års erfaring med å være uten eget hjem. De har gjerne sosialrapporter som viser til at mye er prøvd. Epikrisene fra psykiatrien sier det er lite behandlingsresultater. Det typiske er: «Pasienten nyttiggjør seg ikke behandlingen». Vi kan ikke være hundre prosent sikre på at dette går bra, når vi gir nøkkelen til en ny beboer. Det vi vet, er at den nye beboeren skal få seg en overraskelse. Det blir som regel et mageplask – og det er da jobben begynner. For nissen er nesten alltid med på lasset. Fokus på resultater, måling og telling er å svikte disse beboerne. Det går ikke an å sikre seg at det går bra, da utestenges de som aller mest trenger et hjem. Av og til tenker jeg og kollegene mine selvfølgelig: Hva er det vi driver med nå, dette går jo ikke bra, her er det helt forferdelig å bo, både for den enkelte og for naboer rundt. I slike perioder er det selvfølgelig også slitsomt å jobbe på huset eller i oppgangen.

Så kan det snu. Rett som det er, er det utrolig fint å ha dette hjemmet. Og for meg, som sosionom, å jobbe der. Komme tett på dette livet som lærer meg så mye om å leve her og nå, og om hvor sammensatte vi mennesker faktisk er.

Galskapen i å telle og kreve

Over en brødslike hadde Lise og jeg en prat. Lise forteller historier fra barndommen. Om gjentatte overgrep fra en far som startet i tidlig alder. At hun solgte seg til ham

noen ganger, slik at moren skulle slippe å få bank. Lise forteller at faren en gang kastet moren gjennom et stort vindu hjemme i huset hvor de bodde, før han bar henne ned i vedskjulet og banket henne opp med vedkubber. «Jeg husker jeg løp over til naboen og gjemte meg under ei seng. Jeg var livredd», forteller Lise. Lise hadde kjærester som lærte henne å gå på strøket, var voldelige og kontrollerte livet hennes. Hun har minner fra en PP-tjeneste som ikke gjorde noen ting. En mor som nektet for at det skjedde noe, en far som snakket godt for seg, og som hadde en viktig stilling i kommunen.

Lise sin historie sier utrolig mye. For meg sier den først og fremst noe om plikten vi som samfunn har til å gi de utstøtte verdighet og omsorg når de har blitt sveket så totalt. Jeg synes også den sier noe om galskapen i det å telle, måle og kreve resultater og endring av folk.

Lise trenger samtaler om rusmestring, het det fra psykiatrien, vi skriver i individuell plan at ruskonsulent gjør dette. Den er en viktig rettighet, denne planen, og et viktig virkemiddel i å samordne tjenestene til folk som har behov for mange tjenester. Rusfrihet var for Lise en skremmende tanke som fikk henne til å gå hvileløst i ring. Hun trengte ikke at en fremmed person banket på døra hennes og sa «Hei, i dag skal vi snakke om rusmestring».

Lise tømte nesten hele leiligheten sin ut av vinduet flere ganger, kastet en død due på kollegaen min og tømte poser med mel i oppgangen. Hvorfor? Så hun kunne bli oppsagt. Så hun kunne få bekreftelse på at hun ikke var verdt noe. Hva er det de som har levd hjemløst og rotløst over tid trenger? De trenger at vi tåler dem. Akkurat som en trassig tenåring trenger visshet om at jeg som forelder er der, og at jeg tåler alt det negative. Jeg må stå der over tid og ikke gjøre det de har opplevd hundre ganger før; avvise dem eller kaste dem ut fra boligen når alt de gjør er negativt.

Å bry seg på ordentlig

Etter en lengre innleggelse i psykiatrien ble det et tema at Lise hadde behov for noe mer institusjonslignende, noe mer regulert enn det ByBo kunne tilby. Lise satte seg på bakbeina, hun ville fortsette å bo hos oss. Da vi spurte hvorfor hun ville det, sa hun; fordi dere bryr dere på ordentlig. Jeg tror noe av kjernen ligger akkurat i det – å bry seg på ordentlig. I det ligger også at vi aksepterer – på ordentlig – dette livet som kan være så annerledes. Folk skal ikke bli møtt med nye forventninger og krav fordi de har fått et hjem. Vi må omfavne, elske og akseptere det stygge, det uperfekte, det unormale. De som familie, naboer, skole og barnevern har sveket, nettopp disse må samfunnet gi anerkjennelse og verdi.

Jeg er på samarbeidsmøte om «håpløse» Terje, som er tvangsinnlagt i psykiatrien og derfor ikke får være med på møtet. Temaet er hvor Terje skal bo etter utskrivelse. Jeg hører meg selv si at Terjes liv er så bra som det kan bli, at jeg ikke tror at et rusfritt liv i en bolig ute på landet er noe for ham. For Terje er et liv uten rus helt urealistisk. Han har for mange spøkelser i hodet, for mye i ryggsekken. Kan han ikke få leve et verdig liv nå, da? Uten at vi skal presse på ham et rusfritt liv ute på landet?

«Her i byen, i en leilighet hos dere, er det umulig å ikke ruse seg», sier en i

samarbeidsgruppa. «Det er som å kaste ham til ulvene».

«Hvis Terje drar fra boligen på landet og tilbake til byen», sier jeg. «Hva skjer da? Tilbake på hospits og med alt det kjøret som det fører med seg?»

«Det vil jo vise seg om han er motivert, da», sier en annen. «Det vil jo vise seg – vi må jo unne ham å få et bedre liv, mener jeg da».

Jeg blir svar skyldig. Unner jeg ikke Terje et bedre liv, jeg da?

Og motivert – hva skal Terje være motivert til, et liv han ikke aner noe eller vet noe om? Hva vet vel vi i samarbeidsgruppa om hva som kreves for å bli «konvertert» til et såkalt normalt liv?

«Hvilken diagnose har Terje egentlig, er han utredet?» spør en.

Jeg sier det ikke er så viktig med en diagnose. I en periode var det fem av seks beboere i en oppgang som hadde samme diagnose; paranoid schizofreni. Ingen av beboerne syntes så mye om den diagnosen, jeg syntes heller ikke den så mye. De var jo så utrolig forskjellige disse fem. En av dem beskrev diagnosen slik: «Det er jo slik ifølge norske lover, vet du Unni, at du kommer ikke ut av psykiatrien uten en diagnose. Jeg var så uheldig at jeg kryssa av på to steder på det skjemaet. Både paranoid og schizofren. Så da ble jeg paranoid schizofren».

Romme det unormale

Jeg synes det stadig blir tydeligere hvordan folk trenger mat, omsorg og ulike former for felleskap. De fleste får ikke helt til det med å lage mat. Maten som hentes på Evangeliesenteret, i Urtegata eller på Blå Kors, blir lett stående. Det å komme til felles måltider, det klarer de fleste, bare man gir dem litt tid. En beboer jeg kjenner brukte to år på å tørre å komme til fellesfrokost. Settingen må være litt uformell, og fellesskapet må romme det unormale.

Det kan være vanskelig å si noe kort om hva jobben min faktisk består i. Jeg gjør så mye forskjellig, og ingen dager er like. Jeg besøkte en beboer som var innlagt i psykiatrien, og en ansatt på avdelingen var nysgjerrig på akkurat dette; hva jobben min som sosionom bestod i. Jeg kastet spørsmålet over til beboeren og ba ham beskrive hva jeg gjorde, han hadde jo leid leilighet hos oss i flere år. «Unni serverer frokost, hun serverer middag, hun hjelper de funksjonshemmede og pleier de døende, hun er som Mor Teresa», svarte han.

Det hører med til historien at han var litt mer psykotisk enn vanlig. Han selv var den uekte sønnen til Kong Harald – og jeg altså Mor Teresa. Men uansett; dette sier noe om viktigheten av fellesskap, mat og omsorg. Der hvor vi kan møtes i hver vår normalitet, hvor den ene normaliteten ikke er riktigere enn den andre.

Bra nok

Jeg opplever at det i hovedsak er to måter å oppfatte beboerne og jobben min som sosionom på. Den ene er at beboeren bør prestere noe, nå som han har fått seg et hjem. Ha det ryddig, spise sunt, ruse seg mindre, ha mer kontroll over pengene sine og være mindre kriminell. Hvis det ikke skjer endring, har både beboeren og jeg som

sosionom mislyktes. Da rettes fokuset på at livet i en leilighet hos ByBo leder deg inn i fristelse; rot, rus, kriminalitet og samvær med andre som lever dette syndefulle livet. Jeg som sosionom er altfor snill, stiller lite krav og syr puter under armene på folk. Jeg vil ikke den andres beste, når jeg argumenterer for at et liv i rot og rus er mer enn bra nok. Jeg bør ha fokus på personlig hygiene og ryddighet – og måle endringen.

Den andre oppfatningen er å se på beboerne som håpløse personer som ingen orker ha noe med å gjøre. Hverken NAV, psykiatrien eller ulike boligtiltak. De har et verdiløst liv, og jeg som bymisjonær og sosionom er så utrolig snill som orker å jobbe med disse menneskene.

Begge disse oppfatningene rommer en nedvurdering, en ikke-bra-nok-holdning til dette annerledes livet. Jeg tenker at det er viktigere enn noen gang å stå imot disse holdningene. Vi som sosionomer må kjempe for de som befinner seg nederst i samfunnet, de som ikke har noen stemme i det offentlige rom. De fattige og utstøtte som gjøres usynlige og verdiløse. Vi må gi folk troen på at de er gode nok som de er. De har rett til å leve sitt liv. De skal slippe å bli telt, målt og resultatstyrt.

Jeg senker skuldrene og retter ryggen, fordi jeg vet at jobben jeg gjør er bra. Beboerne jeg jobber med, er de fineste jeg vet om, og de fortjener det beste. Så kan målstyringsskjemaer og endringskrav bare ligge i skrivebordsskuffen. Det er disse – ikke beboerne – som er malplassert i det virkelige livet.

Av Hanne Glemmestad
og Kjell Dahl

Hanne Glemmestad er høgskolelektor og studieprogramansvarlig for BA sosialt arbeid ved Høgskolen i Innlandet

Kjell Dahl er organisasjonskonsulent og 1. amanuensis ved Høgskolen i Innlandet

3. Ledelse av prosesser – en særlig kompetanse i sosialt arbeid?

Ledelse av ulike endrings- og utviklingsprosesser er en viktig kompetanse innenfor sosialt arbeid: I samtaler med enkeltpersoner som trenger bistand fra velferdstjenestene er prosessledelse viktig. Det er også en grunnleggende ferdighet i møte med andre profesjoner og samarbeidspartnere.

Sosionomen er «en som kjenner samfunnet». For mennesker i vanskelige livssituasjoner kan det være avgjørende å møte en person i hjelpeapparatet som har oversikt over hvordan samfunnet er skrudd sammen, og hvordan velferdstjenestene fungerer. Vedkommende må også vite hvor man skal henvende seg for å få hjelp, hvilke muligheter som finnes, og hvordan man utløser rettigheter til ulike velferdstjenester. En sosionom må kunne samhandle med enkeltpersoner, familier eller grupper av mennesker i deres problemløsende arbeid. Det profesjonelle arbeidet krever kompetanse i å forstå og håndtere ulike mekanismer og krefter som oppstår i og mellom mennesker og grupper, i organisasjoner og deres forhold til storsamfunnet.

Sosialt arbeid har i sin grunnutdanning kunnskapselementer fra f.eks. psykologi på den ene side og samfunnsfagene på den andre side. Samtidig er kunnskapen om hvordan politikk og tjenestene utformes og dimensjoneres, viktig for å kunne vite hvem og hvordan man kan påvirke. Men det holder ikke å ha oversikt over og innsikt i samfunnsforhold, politikktutforming og hvordan tjenestene er organisert. Innsikten må kombineres med *praktisk handlingskompetanse* i å jobbe målrettet i samspill med organisasjoner, virksomheter, enkeltpersoner, profesjonsgrupper og andre samarbeidspartnere (Berg, Ellingsen, Levin og Kleppe, 2015). En dyktig sosialarbeider en som kan lede sosialfaglige prosesser.

Kunsten å lede sosialfaglige prosesser

Noen assosierer ordet ledelse med «sjefen»; den litt autoritære skikkelsen som har innsikt og kunnskap nok til å bestemme og ta avgjørelser på vegne av fellesskapet. Å være leder i en slik forståelse av ordet ville være i strid med de sosialfaglige og yrkesetiske forpliktelsene som ligger til profesjonsrollen som sosionom. En sosionom skal bidra til å løse, lindre eller forebygge sosiale problemer i samfunnet i nært og respektfullt samspill med den eller de som opplever vanskelighetene på kroppen, og som er de nærmeste både til å definere hvordan problemene skal forstås og hva som kan være gode løsninger (Hansen, 2017). Til grunn for en slik tenkemåte ligger det verdier som solidaritet, likeverd og rettferdighet (Skorstad, 2013; FO 2015).

Samtidig ligger det en faglig forventning til rollen om at man evner å bruke sin merkunnskap om både menneskelige og samfunnsmessige forhold til å drive frem gode prosesser. Prosesser kan i denne sammenhengen forstås som sosialfaglige aktiviteter som bidrar til endring og utvikling, både for de personene som opplever problemene på kroppen, og for samfunnet for øvrig. I motsatt fall risikerer man å ikke komme noe sted, for å sette det litt på spissen; den empatiske og terapeutiske samtalen har lite for seg dersom mennesket man snakker med, ikke har tak over hodet eller mat på bordet. Som sosionom skal man selvfølgelig være empatisk og flink til å snakke med folk – men man må også være god på å skape endringer og lede prosesser.

Men hva innebærer det å lede prosesser? Som sosionom i ulike velferdstjenester eller andre typer organisasjoner vil man møte arbeidsoppgaver som på ulikt vis innebærer et ansvar for å drive et endrings- eller utviklingsarbeid fremover. Dette kan være oppgaver forankret i lovverket man forvalter, slik Trond Reitan, som jobber med Kvalifiseringsprogrammet ved NAV Falkenberg, forteller om i kapittel 2: For å oppnå målsettingen om lønnet arbeid må det samarbeides bredt rundt problemstillinger knyttet til så vel bolig og økonomi som helse og arbeid. Eller det kan være oppgaver avledet av den metodiske arbeidsformen i den virksomheten der man jobber. Les for eksempel om Karin Hildén i kapittel 7, som benytter gruppetilnærming i sitt arbeid med foreldre som har mistet omsorgen for barna sine, eller om Kine Nan Lium i kapittel 4, som gjør bruk av sin sosionomkompetanse når hun anvender metoden IPS i møte med mennesker som trenger parallell og koordinert oppfølging av både NAV og psykisk helsetjeneste.

Vi snakker med andre ord om et vidt spekter av prosesser som skal tilretteleg-

ges og ledes; samtaler med enkeltpersoner, familier eller grupper. Koordinering av individuell plan, ledelse av ansvarsgrupper, ansvar for å utrede, avklare og treffe beslutninger – for å nevne noen. Sosionomens særlige kompetanse knyttet til koordinering er understreket blant annet i Forskrift om nasjonale retningslinjer for sosionomutdanningen, som påpeker at sosionomer skal ha kompetanse i «[...] oppfølgingsarbeid, forvaltning, administrasjon, planarbeid, formidling, undervisning og **tverrprofesjonelt samarbeid hvor sosionomen ofte har en koordinerende rolle.**» (Kunnskapsdepartementet, 2019, § 2, vår utheving.)

Hva skal til for å lykkes i å lede samtaler, møter og prosesser med enkeltpersoner eller samarbeidspartnere – ofte med en annen faglig bakgrunn enn deg selv? Vi vil nevne noen faglige perspektiver i å lede ulike arbeidsprosesser og hvor sosialt arbeid kan være et godt kompetansegrunnlag.

Når oppgaven trenger tverrfaglig innsats

Hvorvidt det er nødvendig å trekke inn ulik kompetanse for å løse en sak eller en problemstilling, styres av de faglige oppgavene (Dahl, 2014). Hvilke typer kompetanse – som ofte kan bety ulike profesjoner eller spesialiseringer – trenger den faglige oppgaven for å bli løst eller arbeidet med? Hva kan de ulike aktørene med sin kompetansebakgrunn og erfaringskunnskap bidra med i dette fagfeltet, i denne saken? Dette aktualiserer spenningsfeltet mellom likhet og ulikhet (Dahl, 2014). Dypest sett søker vi mennesker likhet fordi det bekrefter vår egen identitet. Vi kan tåle noe ulikhet, men blir ulikheten for stor, kan den true vår identitet både på faglig og personlig plan. Utsagnet «like barn leker best» har mye sannhet i seg. Det er mange historier om at det kjempes og kriges om hvilken likhet som skal gjelde – ikke minst i fagfelt hvor én eller noen få profesjonsgrupper har fått hegemoni. En aktuell problemstilling er for eksempel hvilken profesjonsgruppe som skal ha «førsteretten» til arbeidet med å behandle rusavhengige: Hvilken utdanningsbakgrunn er best egnet til å møte behovene til brukerne og oppgavene i den tjenesten – leger, sykepleiere eller sosionomer? Det samme kan vi se i andre helserelaterte tjenester, slik som barne- og ungdomspsykiatrien, hvor psykologene med sin helsefaglige kompetanse står i fare for å fortrenge den sosialfaglige kompetansen som sosionomene besitter.

Kamper om hvilken fagkunnskap som er gyldig i ulike sammenhenger, kan føre til at team, grupper og organisasjoner går i stykker. Men om alle ble like, ville en også forvitte som en faglig organisasjon. Om vi leker litt med ord, kan likhet bli til *lik*, i betydningen en livløs organisasjon uten faglig dynamikk og nytenkning. Ledelse av tverrfaglige prosesser krever derfor kompetanse i å anvende ulikhet til det beste for oppgaveløsningene: Det er den faglige oppgaven som er sjefen, og som er førende for hva en trenger av ulikhet for å løse oppgaven. Og de faglige oppgavene genereres igjen av hvilke behov de ulike brukerne av tjenestene bringer med seg. Behov som ofte er sammensatte og komplekse, og som i sin natur krever faglig innsikt og innsats fra flere ulike profesjonsgrupper eller faginstanser (Johnstad, 1973).

Fra diskusjon til dialog

Vi tror at alle faglige prosesser må ledes. Et naturlig instinkt hos mange av oss er å diskutere og kjempe for egne verdier og faglige meninger. Diskusjonen er, i et faglig og mellommenneskelig perspektiv, en krigsmetafor. Vi diskuterer for å fremme og få gjennomslag for våre egne synspunkter og meninger, på bekostning av det andre mener og synes. I verste fall går samtalen eller prosessen i stå, og det oppstår en stillingskrig av ulike meninger som står steilt opp mot hverandre. Målet blir å overbevise de andre om at man har rett, og vinne den faglige «krigen» om den rette forståelsen av og løsningen på en faglig problemstilling. I en slik sammenheng er det særlig én part som får problemer med å bli hørt og få gjennomslag for sine tanker, opplevelser og ideer – og det er hjelpesøkerne, de som har behov for faglig bistand, og som i mange sammenhenger er avhengig av tverrfaglig innsats.

I en tverrfaglig prosesstenkning er det derfor hensiktsmessig at diskusjonen erstattes med dialog og faglig refleksjon (Larsen, 2018). Med faglig refleksjon mener vi at man anvender verdiene fra dialogbaserte metoder og tilnæringsmåter hvor ulike perspektiver – både brukerens synspunkter og meninger, så vel som de fagansattes innspill – skal belyse fenomenet som det arbeides med, som grunnlag for felles analyse og utvikling av handlingsalternativer. Dialogbaserte metoder vektlegger det undersøkende, nysgjerrige og kreative. De ulike synspunktene som fremkommer, danner grunnlaget for en felles analyseprosess. Analyse betyr å se etter hvilke sammenhenger som fremtrer som grunnlag for handlingsalternativene. Prosesslederferdighetene i denne sammenhengen handler om å tilrettelegge for fremdrift, f.eks. ved å være undersøkende og bekreftende i både verbal og ikke-verbal kommunikasjon, aktivt strukturere prosessen blant annet ved å oppsummere underveis, samt ta ansvar for å konkludere og lage avtaler for hva som skal skje videre (Shulman, 2003).

Felles faglig merviten

Dialogbaserte metoder og vekt på refleksjoner skaper på denne måten synergieffekter gjennom utvikling av en felles faglig merviten. I stedet for å gå ut av et fagmøte eller en arbeidsprosess med en opplevelse av å ha vunnet eller tapt diskusjonene, eller å ha fått eller ikke fått gjennomslag for sine meninger, har en lagt noen nye innsikter til sin egen faglighet. Man har med andre ord skapt noe meningsbærende i fellesskap, på en måte som ivaretar både ens faglige integritet og den yrkesetiske forpliktelsen som ligger til profesjonsrollen som sosialarbeider.

Det er imidlertid mange eksempler på at tverrfaglige møter skaper energitap: Møter med faglige kamper og diskusjoner skaper ikke ny innsikt og merviten (Dahl, 2015). For de brukerne som er til stede i slike møtepunkter, vil det dessuten kunne oppleves som direkte ødeleggende både på et personlig og prosessuelt plan: Man blir ikke tatt på alvor når man gir uttrykk for sine behov, ønsker og synspunkter, saken det gjelder får dårlig eller ingen fremdrift, og man blir overlatt jobben med selv å koordinere og sjonglere ulike profesjoner og fagetater som ikke evner å samhandle på en god måte.

Selv med en dialogbasert tilnærming vil imidlertid tverrfaglige arbeidsprosesser ofte kunne skape ulike spenninger og noen ganger konflikter. Som prosessleder trenger man derfor å kunne begripe og håndtere de ulike kreftene som kan «leve i» arbeidsprosessene. Det kan være faglige spenninger, økonomiske perspektiver, politiske og juridiske rammebetingelser som spiller inn, for ikke å glemme følelsene til de som er i møtet. Ledelse av arbeidsprosesser krever derfor en evne til å observere, tolke, analysere og håndtere de ulike kreftene som kan komme i spill. Samtidig må man være kjent med og kunne håndtere egne faglige kjepphester og følelsesmessige triggerpunkter. Dersom en som leder fanges inn i og blir en del av «kampene», mister en prosesslederperspektivet.

Ledelse av prosesser er med andre ord en krevende øvelse. Det krever kunnskap og ferdigheter på et nivå som fordrer kontinuerlig oppmerksomhet, trening og veiledning – gjerne over mange år – før man opplever å ha god kompetanse i prosessarbeid.

Sosionomers særlige fordel

Så kan noen hevde; er ikke dette allmenn kompetanse? Kan ikke hvem som helst trene seg opp til å bli en god prosessleder? Til det kan man utvilsomt svare; jo, dette er det mange yrkesgrupper og profesjoner som har forutsetninger for å bli gode på rent metodisk. Sosionomens fordel er imidlertid oversikten og innsikten i helheten i samfunnet og i hvordan sosiale problemer oppstår, hvordan problemene oppleves av de som kjenner f.eks. fattigdom eller rusavhengigheten på kroppen, og ikke minst hva som kan være gode løsninger på flere plan enn det rent individuelle. Sosionomen kan se og begripe forhold mellom både individ, gruppe og samfunn, og kan bistå i analyser hvor slike sammenhenger er viktig. Sosionomen har dessuten en faglig og yrkesetisk forpliktelse til å ta utgangspunkt i behovene og ivareta interessene til mennesker som oppsøker hjelp; mennesker som er avhengig av gode og tilgjengelig tjenester, og kunnskapsrike og relasjonelt kompetente yrkesutøvere som evner å anerkjenne dem og bistå dem med utfordringer i livene deres.

De fleste sosiale problemene i samfunnet har en sammensatt og kompleks årsaksforklaring. For å løse problemene trenger man derfor å sette inn innsatsen på flere nivåer i samfunnet. Mange velferdstjenester, virksomheter og profesjoner må jobbe sammen med de personene det gjelder, for å finne gode og varige løsninger. Denne helhetlige forståelsen er sosionomens varemerke; «den som kjenner samfunnet».

LITTERATUR

- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin I. og Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid? I: Berg B., Ellingsen, I. T., Levin I. og Kleppe, L. C. (red.). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, K. (2014). Samhandling – gevinst eller tap? I: Ballo, Ø., Dahl, K., Fjeld, I. K. S., Unstand, M. E. og Knudsen, J. A. (red.). *Samhandling – gevinst eller tap*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Dahl, K. (2015). *Når frykten styrer på arbeidsplassen*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2019). Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning. Oslo: KD
- Hansen, R. (2017). Empowerment som myndiggjøring og frigjørende praksis. I: Hansen, R. og Solem, M. (red.). *Sosialt arbeid. En situert praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Johnstad, T. (1973). *Livs- og dødskrefter i organisasjoner*. København: Hans Reitzels Forlag as.
- Larsen, E. (2018). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonens som terapeut*. 3. utgave. Universitetsforlaget.
- Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skorstad, B. (2013). Profesjonsetikk. I: Eide, S. B. og Skorstad, B. (red.): *Etikk – til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- FO (2015). *Stå opp for trygghet. Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Oslo: Fellesorganisasjonen (FO).

Av Vilde Adolfsen, leder
Landsforeningen for
barnevernsbarn

4. Kjære dere som sosionomiserer Norge

Dere som sitter våkne om natta for å passe på oss som ikke får sove. Dere som hver dag skal ta avgjørelser som skal gjøre livene våre bedre, men som med et lite feiltrinn kan bryte all tillit dere har brukt masse tid på å bygge opp. Dere har mange navn, men som et sekkebegrep velger vi, barna, å kalle dere for våre hjelpere. For det er akkurat det dere er.

Det finnes mange gode eksempler på hvor viktig sosialt arbeid er på et generelt nivå: At det er sosionomer til stede i skolen og på ungdomsklubber og at dere får mulighet til å delta på foreldremøter. Disse eksemplene er viktige, men ikke like viktige som eksemplene på individnivå. For det er akkurat disse møtene, mellom to mennesker, som gjør jobben deres så betydningsfull. Derfor er det nødvendig å løfte fram hvor viktige dere kan være for enkeltindividene, for barnevernsbarna, for meg.

Å sette ord på et indre kaos

Da Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker bestemte at barnevernet skulle overta omsorgen for meg, trodde jeg at jeg aldri noensinne kunne stole på et menneske igjen. Og dere, sosialarbeiderne, som nå skulle ta vare på meg, dere var bare noen gamle tanter som fikk betalt for å være sammen med meg. Alt dere ønsket var å prate om følelser. Jeg, og mange av barnevernsbarna jeg har møtt, hatet følelser. For det å skulle forklare hvordan man har det inni seg, uten at man har lært seg det språket, det føles umulig.

Min første hovedkontakt endret synet mitt på hvordan man kunne sette ord på et indre kaos. Han spurte hvorfor jeg tapetserte veggene med plakater av band jeg likte. Hvorfor jeg ikke ville snakke om hvordan jeg hadde det, lot han ligge. Han spurte hvorfor jeg farget håret mitt i alle regnbuens farger og hva det skulle bety. Ikke hvorfor jeg alltid trengte å tiltrekke meg oppmerksomhet.

Det viktigste han gjorde var å sette seg ned på huk sammen med meg når verden ble altfor stor og skummel, for å vise meg at jeg ikke trengte å være helt alene med alt det skumle. Mitt møte med en god hjelper er ikke unikt. Veldig mange barnevernsbarn forteller om denne ene. Den ene som hørte på, som tok ønskene deres på alvor, og som var til stede når ingen andre var det. Det er kanskje derfor vi kaller dere hjelperne våre.

Vi, barnevernsbarna, trenger dere som jobber med sosialt arbeid. Men for at dette arbeidet skal gagne dem som trenger det mest – barna – på best mulig måte, må barnets stemme bli en del av dette arbeidet. Landsforeningen for barnevernsbarn har derfor utarbeidet noen viktige punkter som må ligge til grunn, for at denne jobben skal føles nyttig og god for dem som skal motta den.

Det viktigste for at hvert enkelt barn skal få den hjelpen dere kan tilby, er at dere involveres tidligere enn det dere gjør i dag. Altfor mange barnevernsbarn forteller at de ikke opplevde å få hjelp før de ba om den selv. Det ligger en enorm styrke i å tørre dette, men det ligger også ydmykhet, følelse av svakhet og brudd på lojaliteten man har til familien sin. Dette er følelser som er vanskelige å forholde seg til, og som kan være utfordrende å ta med seg videre i livet. Barn skal ikke måtte ta et slikt valg; valget om å beskytte seg selv og svikte foreldrene sine. For når vi må ta dette valget, så mister vi tillit til dere, hjelperne, som burde tatt dette valget for oss. Derfor er det så viktig at dere er der vi er. Vær til stede i barnehagen vår, på skolen og på fritidsaktivitetene vi driver med. Vis oss at dere er en del av lokalsamfunnet, og vær trygge voksne i livet vårt som agerer når noe ikke er som det skal være.

Problemer har ikke kontortid

Det burde være en selvfølge at alle barn i Norge i dag vet hva barnevernet er, og hvordan systemet er til for å hjelpe dem som trenger det. Vi vet at det ikke er tilfellet. En av grunnene kan være at dere, hjelperne våre, ikke er til stede der vi er, eller på våre premisser. Det er viktig for oss at dere vet at problemer og omsorgssvikt ikke har kontortid. Vi forstår likevel at jobben dere gjør nettopp er det: en jobb. Men det er viktig at dere våger å ta de ekstra fem minuttene jobben noen ganger krever. Selv

om du vil dra hjem fredag ettermiddag, fordi uken har vært lang, er det ikke alltid slik for oss. Du må være den ene som tør å bruke de ekstra fem minuttene det tar, sånn at helgen vår ikke blir like skummel og vanskelig som vi frykter.

Det er likevel viktig at du klarer å skille mellom jobben din og privatlivet ditt. For mange barnevernsbarn kan det være viktig og helt nødvendig å få vite litt mer om dere, for at vi skal kunne dele noe om oss selv. Det er likevel helt essensielt at dere klarer å skille mellom den personlige informasjonen og den private. Vi vet også at mye av informasjonen vi forteller til dere, er vond å høre. Du kan gjerne fortelle oss at det er vondt, men det er viktig at du også tør å være den voksne som agerer på det vi forteller. Noen av oss trenger en bekreftelse på at det vi har opplevd er reelt, og at det gjør vondt for deg å høre hva vi har gått gjennom. Men alle barn trenger voksne som tør å gjøre noe med den informasjonen de blir fortalt.

Hovedperson i eget liv

Jeg visste ikke at tingene jeg hadde opplevd, var ulovlig. For at jeg skulle forstå hvorfor barnevernet og fylkesnemnda tok den avgjørelsen de tok, var det viktig for meg at noen informerte meg om hva som var lov og ikke lov å gjøre med barn. Samtidig ønsket jeg ikke at du skulle gråte, da jeg fortalte om mine vonde opplevelser. Å fortelle om noe som gjør veldig vondt for meg, for så å se at det jeg forteller også gjør vondt for deg, det gjør at jeg kanskje ikke sier mer. Neste gang du spør, vil jeg la være å fortelle så mye, fordi informasjonen jeg deler gjør deg vondt. Og jeg vil ikke at du også skal ha det vondt. Hvis vi sammen kan ha en dialog om hva som er viktig for meg, og du samtidig tør å dele hva som er viktig for deg, kommer vi langt på vei.

Dette er viktig gjennom hele vår kontakt med dere. Hjelp oss å forstå at vi er hovedpersonen i vårt eget liv, og at vår mening er viktig og betydningsfull. Ikke alle vet hva ordet brukermedvirkning betyr, og vi trenger ikke alltid å få beskrivelsen. Det vi trenger er at dere lar oss få delta i prosesser som handler om oss.

Vis oss at dere tåler oss

Brukermedvirkning og involvering er noe av det viktigste dere må ha et fokus på. Samtidig er det viktig å huske at det å medvirke er en prosess i seg selv. Derfor trenger vi at dere hjelper oss til å forstå hvordan vi selv skal forme våre egne meninger. Det er mange måter å gjøre det på, men det viktigste er at dere snakker med oss i alle faser, også når vi er sinte og frustrerte! Vis oss at dere tåler oss, selv når vi reagerer litt annerledes enn andre barn.

Jeg tror ikke jeg hørte ordet medvirkning en eneste gang gjennom mine år i barnevernet. Det er viktig å presisere at jeg til tross for dette til stadighet opplevde å bli involvert i mitt eget liv. Første gang jeg følte at jeg virkelig fikk lov til å være med å bestemme, var da jeg ønsket å reise på helgetur sammen med noen venner for å oppleve favorittbandet mitt. De voksne rundt meg var skeptiske til om jeg var klar for å dra alene på tur, og motivasjonen min sank noen hakk da det ble bestemt at vi måtte sende en e-post til barneverntjenesten for å høre hva de tenkte om det. Men

-
- Stol på at du som fagutdannet har en kunnskap som er viktig for at jeg skal klare å utvikle meg.
 - Stol på at du som profesjonsutøver ser at det ikke er bra for meg å bli værende i mitt nærmiljø, til tross for at det er alt jeg ønsker.
 - Stol på at du som er min hjelper, vet at jeg i noen perioder trenger at du holder meg fast.
 - Stol på at jeg en dag kommer til å takke deg for at du hjalp meg å takle følelsene som jeg den gang opplevde som uoverkommelige.
 - Stol på at vi klarer dette bedre sammen enn det du klarer alene.
 - Stol på at om du stoler på meg, så kommer jeg på sikt til å stole på deg.
 - Og viktigst av alt: Stol på at jeg også har en kunnskap som du trenger for å gjøre jobben din.

hovedkontakten min foreslo at vi kunne skrive e-posten sammen. Hun oppfordret meg til å komme med gode argumenter, som at jeg skulle prøve så hardt jeg kunne å gå på skolen hver dag frem til konserten. Hvis jeg fikk lov til dette, ville det gi meg motivasjon til få det til. Hun anbefalte at jeg skrev om alle de andre som skulle være med, og hva annet vi skulle gjøre på turen i tillegg til konserten. Jeg skrev en lang e-post hvor jeg selv argumenterte for hvorfor jeg burde få lov til å reise. To uker senere fikk vi svar – jeg fikk lov til å dra. Jeg har aldri pushet meg selv hardere til å gå på skolen. Og jeg husker fortsatt hvor stolt jeg var da jeg satt i bilen på vei til flyplassen. For dette hadde jeg fått til helt på egen hånd!

Når du involverer barn og unge i prosessene, vil vi bygge opp en enorm tillit til deg. Etter opplevelsen med konserten og hvordan jeg fikk argumentere for hvor viktig den var for meg, følte jeg at jeg faktisk hadde noe å si. Jeg følte at det var mine argumenter som overbeviste barnevernet. Det var først da jeg ble eldre at jeg også forstod at hovedkontakten og saksbehandleren hadde snakket sammen – uten meg – men at de hadde tatt utgangspunkt i informasjonen jeg selv oppga. Jeg følte at jeg og min hjelper stod i denne «mini-stormen» sammen, og at vi kjempet sammen for at jeg skulle få lov til å gjøre noe jeg virkelig hadde lyst til. Jeg følte, og føler fortsatt, at hun oppriktig mente at jeg hadde noe å bidra med. Når man føler at noen tror at man har noe å bidra med, da er veien ganske kort til tillit. Det er helt essensielt at barn og hjelper har tillit til hverandre for å kunne bygge opp en god relasjon. Og relasjoner er helt avgjørende hvis man skal få til et godt endringsarbeid sammen.

Samtidig er det viktig at vi sammen klarer å definere hva som er riktig for meg å involveres i, og hva som kan gjøre meg vondt. Ikke la oss, barna, måtte ta avgjørelsene alene, men involver oss på en måte som gjør at vi føler oss viktige og delaktige i eget liv. Vær den som hjelper meg med å argumentere, ikke den som gjør det for meg.

Kort vei til tillit

Det er likevel viktig at dere husker på at vi trenger dere som tør å ta de vonde avgjørelsene på våre vegne. Involvering og brukervedvirkning er ikke det samme som å få bestemme selv, og det er viktig at dere alltid er bevisste på det. Vi vet ikke alltid hva som er vårt eget beste, men det betyr ikke at vi definerer problemet på samme måte som dere gjør. For det er en stor forskjell på å få påvirke avgjørelsen om man skal få dra på konsert, til å få være med å bestemme hvor man skal bo. Selv om vi kan være uenige, er det viktig for oss at dere husker at det er dere som er profesjonsutøvere. Det er dere som er hjelperne våre. Og det er dere som skal tørre å ta avgjørelser som vi ikke nødvendigvis er fornøyde med umiddelbart. Det er deres oppgave å ha en plan for hvor vi skal ende opp, og det er viktig at dere tør å ta avgjørelser som får oss på riktig vei.

Kjære dere som sosionomiserer Norge:

Du som holder meg i hånda når jeg ikke får sove. Du som tør å stå opp for meg når jeg ikke klarer det selv. Du som er min hjelper. Takk for at dere er så ydmyke at dere vil høre på hva barn har å si. Jeg tror ikke det er noen andre enn dere som jobber med sosialt arbeid, som våger å gjøre akkurat det.

Av Magnus Dahlstedt och
Philip Lalander

Magnus Dahlstedt är professor i socialt arbete vid Linköpings universitet och docent i etnicitet.

Philip Lalander är professor vid Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet.

5. Ett solidariskt socialt arbete i tiden¹

– Det behövs ett spårbyte för att skapa ett socialt arbete som är i takt med tiden. Det sociala arbetet behöver återigen bli en aktiv kraft för social förändring.

*You may say I'm a dreamer
But I'm not the only one
I hope some day you'll join us
And the world will be as one
John Lennon, Imagine, 1971*

Den socialpolitiska debatten har blivit allt mer präglad av en defensiv, eller rentav reaktiv, och systembevarande hållning. Allt mer sällan tycks det finnas ett intresse för att lyssna till de egentliga experterna på social utsatthet, nämligen socialarbetarna och de människor som lever i utsatthet. Situationen är mycket allvarlig. Socialarbetarna riskerar att bli till ett slags systemets lakejer, samtidigt

¹ Bidraget tar avstamp i boken Manifest – för ett socialt arbete i tiden (Dahlstedt och Lalander 2018), som presenterar en samtidsdiagnos på tillståndet för det sociala arbetet i Sverige. I boken samlas trettiosex forskare inom socialt arbete och närliggande discipliner, som med olika utblickar och iakttagelser beskriver villkoren för det sociala arbetet idag, dess problem såväl som möjligheterna till förändring.

som "brukarna" reduceras till ärenden som ska expedieras på ett så "effektivt" sätt som möjligt. Det kortsiktiga arbetet härskar på bekostnad av det långsiktiga.

Inte av naturen givna

I den socialpolitiska debatt som förs tycks det som om sakernas tillstånd, såsom segregation och växande inkomstklyftor, vore av naturen givna och mer eller mindre omöjliga att ändra på. Inget vore mer felaktigt. Sakernas tillstånd är resultatet av politiska beslut och prioriteringar som gjorts. Förändring är därför fullt möjlig. Om det bara finns tro på att förändring är möjlig samt vilja och mod att åstadkomma förändring. Och om det finns en tro på lyssnandet och den dialog som det kan ge upphov till.

Vi som skriver detta bidrag är forskare inom disciplinen socialt arbete. Vi menar att det är av stor vikt att forskare verksamma inom socialt arbete blir nyckelaktörer i det mobiliseringsarbete som behövs, inte minst när det gäller att förstå samtidens utmaningar, men också för att medverka till förändring. En av forskarnas allra viktigaste uppgift är att genom lyssnande, dialog (med i första hand socialarbetare och "brukare") och analys problematisera det som annars riskerar att tas för givet i den socialpolitiska debatten och som på så sätt undgår kritik. Forskarna bör i den meningen bidra till att ifrågasätta den rådande ordningen och därmed medverka till social förändring. Det är i den andan vi skriver detta bidrag. Vår centrala fråga är: Vilka utmaningar är det som det samtida sociala arbetet står inför – och hur kan dessa mötas?

Vi lever i individualiseringens tidevarv, där människors sociala rättigheter allt mer omvandlas till skyldigheter, där var och en tvingas bevisa sin värdighet för att få stöd och hjälp. Fattigdom, missbruk, kriminalitet, hemlöshet – allt tycks göras till individuella problem, som om individer växte upp och levde sina liv isolerade från samhällsliga och politiska strukturer. Inom snart sagt samtliga av det sociala arbetsverksamhetsområden genomförs åtgärder som ställer krav på att den enskilda individen ensam ska ta aktivt ansvar för att på egen hand förändra sin situation, inte sällan genom standardiserade modeller och manualbaserade åtgärder, inspirerade av en medicinsk tradition. De strukturella villkoren trängs genom dessa åtgärder undan från synfältet, trots att de så starkt formar individers och grupper vardagsliv och möjliga framtider. Individen framträder som både orsak till sociala problem och lösning på desamma. Inom flera av det sociala arbetets kärnområden undergrävs, steg för steg, den strukturella och sociala **dimensionen** – det förebyggande arbete som är strukturellt orienterat, det långsiktiga relationsskapande arbetet, lyssnandet. De processer som skapar och driver på den sociala utsattheten lämnas mer eller mindre orörda. I den meningen både återskapas och förstärks de sociala orättvisor som gör somliga liv långt svårare än andras.

I takt med att socialpolitiska åtgärder alltmer har kommit att riktas mot individen, har åtgärder riktade mot kollektivet, med siktet inställt på utjämning och omfördelning av samhällets resurser, satts på undantag. I spåren av denna individualisering av ansvar har kraven på den enskilde individen när det gäller att själv ta hand om och lösa de utmaningar och svårigheter som hon står inför gradvis skärpts. Med

målet att aktivera ges den enskilde individen större frihet att på egen hand staka ut sin livsbana. Idealet är just aktivt ansvarstagande och viljan att bli oberoende. De som av olika anledningar inte lever upp till detta ideal betraktas som problem. De utgör avvikelser från normen och blir därmed föremål för normaliserande åtgärder – för att bli mer aktiva, motiverade och ansvarstagande. Normen om frihet, liksom förväntningen att den enskilde individen ska vilja vara fri, är så pass dominerande att den, samtidigt som den lägger en dimridå över de strukturella processerna, närmast kan beskrivas som ett tvång för den enskilde individen.

I spåren av denna tilltagande och allomfattande individualisering har de målsättningar som preciseras i den svenska Socialtjänstlagen, om att "socialtjänsten på demokratins och solidaritetens grund ska främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet" (1 kap 1§), kommit att eka allt tommare. Vi kan se samma spår i den norska lagen om sociala tjänster i NAV, där målsättningen också är att främja "sosial og økonomisk trygghet" och att "bidra til likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer". Det sociala arbetet håller därmed på att bli något annat än det en gång var avsett att vara. Ordet solidaritet används exempelvis ytterst sällan i den socialpolitiska debatten, vilket torde vara en konsekvens av den tilltagande individualiseringen av sociala problem.

Parallellt med denna individualisering kan vi se en tilltagande segregation, sociala klyftor och ojämlikheter som permanentas och förstärks. Ojämlikheten existerar på olika plan. I form av hemlöshet, i form av att människor ber om pengar på gator och torg, att människor lever under synnerligen otrygga arbetsvillkor och växer upp under förhållanden präglade av fattigdom, låga skolbetyg och känslor av hopplöshet. Sedan 1980-talet har läget blivit alltmer alarmerande. Samtidigt tycks det som om situationen har normaliserats, det vill säga att det kommit att ses som mer eller mindre naturligt att människor sover på gatan och i trappuppgångar, ber om pengar utanför butiken, att arbetsvillkoren urholkas, att en allt större andel elever från grundskolan saknar fullständiga betyg och att medellivslängden skiljer sig markant mellan olika bostadsområden och landsdelar.

Många lever och växer upp i förortsområden runtom i landet, med en känsla av att inte riktigt tillhöra samhället. Denna känsla skapar både apati och frustration, men också vilja till förändring, olika former för mobilisering och strävan efter erkännande. Denna vilja borde vara en resurs för det etablerade välfärdssamhället, men den blir allt för ofta endera inte lyssnad till eller misstänkliggjord som farlig eller som störande den allmänna ordningen.

Tilliten undergrävs

Staten skjuter visserligen till medel för olika lokalt baserade projekt, men dessa lokala projekt förmår inte skapa de hållbara lösningar som krävs för att de växande klyftorna ska kunna minska. Med växande klyftor och frustration över att inte kunna se någon framtid skapas ett avstånd mellan det sociala arbetet och de människor som behöver hjälp. Socialtjänsten blir för många av dem som är i behov av stöd en kontrollapparat som det är bäst att hålla sig undan från. Härmed undergrävs tilliten

mellan socialarbetare och delar av befolkningen. Under de senaste decennierna har frivilligsektorn – inte minst i miljonprogrammets² områden – allt mer trätt fram som en kraft med potential att hjälpa människor som befinner sig i utsatthet. Denna kraft finns där människor lever sina liv och den utför i många fall ett mer engagerat strukturellt förebyggande arbete än det som bedrivs i det offentliga sociala arbetets regi. Inom frivilligsektorn möjliggörs ett tänkande utanför ramarna, där människor inte ramas in som klienter eller "brukare", utan erkänns som samarbetspartners. Här skapas möjligheter till solidariska relationer. Denna frivilliga kraft utgör visserligen en potential till förändring, men väcker samtidigt en rad viktiga frågor. De aktörer som bildar denna kraft är betydligt skörare än de etablerade välfärdsstatliga. Risken för att de frivilliga initiativen kommer att täcka upp för de hålrum som skapas då det offentliga tar till reträtt är värd att ta på allra största allvar. Samtidigt menar vi att de välfärdsstatliga aktörerna har mycket att vinna på att erkänna och på allvar gå i dialog med representanterna från de "frivilliga" krafterna.

De spänningar och konflikter som skapas som en konsekvens av social ojämlikhet och segregation tolkas ofta, inte minst av politiker, i kortsiktiga termer. Det som presenteras som lösningar på problemen består inte sällan av repressiva åtgärder i form av fler poliser, ökade befogenheter för poliser, mer övervakning och hårdare straff. Det är alltså de utpekade individerna eller vissa stadsdelar som är problemet, enligt denna tankelogik, och inte de strukturer och sociala villkor som alstrar ojämlikhet.

Tidningsrubriker från de senaste åren talar sitt tydliga språk. "Militären ska kunna gå in i förorter vid upplopp". "Utanförskapet inifrån: Striden om förorten". "Rinkeby på polisens lista över Stockholms värsta områden". Det som hamnar i fokus är återigen förorten – eller närmare bestämt förorten som problem. Enligt en dominerande tankefigur utgör förorten en slags container för sociala problem. De ses som platser vid sidan av, utanför. Platser som är annorlunda. Som belagts med stigma. Mot bakgrund av en sådan problembeskrivning föreslås områdesbaserade åtgärder som en lösning, inte sällan med repressiva förtecken, såsom bevakningskameror och ökad polisiär närvaro. Anpassning till "nationella kärnvärden" står högt på den politiska agendan, inte minst i kölvattnet av de senaste årens flyktingsituation i Europa, och i Sverige. I detta sammanhang har förorten trätt fram som en slags samhällets skuggsida, benämnd "parallelsamhälle".

Det som allt för ofta utelämnas i den socialpolitiska debatten, eller prioriteras avsevärt lägre än hårdare tag, är idéer om vad det är som orsakar social ojämlikhet och vad ojämlikheten har för konsekvenser. Det är inte särskilt märkligt, med tanke på att den politiker som vill nå fram i mediebruset egentligen har allt att vinna på att ägna sig åt en kortsiktig, mediedriven symtompolitik. I ett sådant politiskt klimat trängs komplexa svar på svåra samtida utmaningar liksom bredare strukturella sammanhang undan. Komplexa svar och analyser ger inte omedelbar effekt i form av synlighet och Twitter-spinn. Utvecklingen har lett till att allt mindre uppmärksam-

²Miljonprogrammet var en storskalig bostadspolitisk satsning som genomfördes under 1960- och 1970-talen i Sverige. Målet var att bygga en miljon bostäder inom loppet av programperioden för att hantera den bostadskris som uppstått i Sverige mot slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Rinkeby är en av de förorter som byggdes som en del av programmet.

het ägnas åt frågor om hur ett långsiktigt förebyggande socialt arbete skulle kunna utvecklas, om hur deltagande former för dialog och om hur tillit och lyssnande mellan socialarbetare och andra människor skulle kunna utvecklas – där ledstjärnan är viljan att se sig själv i andra och den solidaritet det kan skapa.

Samtidigt som segregation och ojämlikhet normaliserats, har det ägt rum dramatiska förändringar inom det sociala arbetet, när det gäller såväl organisering som arbetssätt i mötet med de som av ett eller annat skäl har det svårt. Dessa förändringar är del av ett bredare välfärdspolitiskt skifte, som har ägt rum både i Sverige och i Norge, som i sin tur är del av en global policytrend. Förändringarna har skett gradvis och beskrivs inte sällan i termer av *New Public Management* (NPM).

En gradvis implementering av NPM har inneburit att makt flyttats från socialarbetarna själva utåt i organisationerna – exempelvis till tekniker, ekonomer, utbildare och upphovspersoner av evidensbaserade verktyg, samt uppåt i organisationerna – från mellanchefer och personal till chefer högre upp i hierarkin. Det har även inneburit att det sociala arbetet har marknadsanpassats, exempelvis genom att olika insatser i allt högre utsträckning upphandlas och att allehanda metoder och verktyg köps in för att användas på tilltänkta målgrupper. NPM kan förstås som ett sätt att tillämpa neoliberala styrmodeller inom det sociala arbetet, där socialarbetare på olika sätt behöver uppvisa "effektivitet" i sitt arbete med hjälp av olika instrument, verktyg och metoder. Detta sätt att styra det sociala arbetets praktik innebär att det som är svårsmåttbart alltmer lämnas utanför, eller utifrån en NPM-logik rentav betraktas som ointressant, likaså de arbetssätt som är mer långsiktiga, som kräver tid, som är förebyggande och strukturellt orienterade, helt enkelt ett varaktigt socialt relationsarbete. Med införandet av marknadsliknande styrmodeller omvandlas arbetet med människor till kostnader, där fokus på ekonomiska besparingar sätter sig i chefers och politikernas huvuden och tankelogiker. Denna marknadsorientering riskerar därmed att ytterligare tunna ut det sociala arbetets sociala dimension i den mening att det komplexa, vardagliga och långsiktiga sociala arbetet tenderar att ses som mindre viktigt och att osynliggöras.

Socialarbetare behöver tid för att bedriva sitt arbete och grunden är här mötet med människor. En allt mer långt gången marknadsstyrning gör dock att tiden för relationsskapande, lyssnande, samtal och ett förebyggande socialt arbete reduceras. För lite tid för relationellt socialt arbete minskar kvalitén på själva mötet, möjligheten att bygga och etablera en relation. Parterna kan känna sig stressade och "klienten" kan känna sig som ett besvärligt problem, som inte blir lyssnad på, snarare än som en samtalspartner. För lite tid kan innebära att de socialarbetare som inte vill följa schemat, utan vill ha mer tid för samtal, kan uppleva känslor av att inte räcka till eller att de agerar på ett sätt som de innerst inne inte kan stå för. Det kan i sin tur göra att socialarbetare som ett psykologiskt försvar utvecklar en blaserad hållning där komplexa människor ramas in som abstrakta siffror som passerar revy i arbetsveckans flöde. Här sker inget egentligt lyssnande. Socialarbetare kan också känna sig tvingade att lämna det yrke de en gång brann för.

Det sociala arbetet borde i högre grad bygga på möten och erkännanden. Minnen av de möten där människor blir lyssnade på och erkända som fullt mänskliga fastnar i deras kroppar och då vill människor mötas igen. Detta gäller både socialarbetare och de människor de arbetar med. Men dessa solidariska möten och dess

betydelse för människors hopp, harmoni och välbefinnande tolkas inte in i det som benämns "evidensbaserad praktik". Det är det som går att mäta och som platsar i ett marknadsorienterat tolkningsschema för vad som ska uppfattas som viktigt. Det innebär att det som är riktigt viktigt och avgörande i det sociala arbetet inte uppmärksammas. Lyssnande, erkännande, relationer som skapas kan inte operationaliseras genom en matematisk logik. Inte minst därför menar vi att ett starkt fokus på evidensbaserad praktik kan vara direkt skadlig, både för socialarbetare och de människor de arbetar med.

Att se sig själva i andra

För att ett *solidariskt socialt arbete* ska kunna bedrivas måste socialarbetare ges tid och möjlighet att ta utgångspunkt i den mänskliga relationen. Här kan inte snäva kategoriseringar tas i bruk för att rama in den andre, som mindre mänsklig, som ett individuellt problem som bär ansvaret för sina sociala problem eller behov. Ett sådant socialt arbete måste vara rörligt, i den meningen att socialarbetare rör sig i olika miljöer, som samtalspartner, lyssnare, uttolkare, som specialister på att tillvarata människors rättigheter och de system som kan användas i detta syfte. Ett sådant arbete förutsätter en genuin vilja att förstå den andra människan, utifrån hennes egna utgångspunkter. Härmed skapas solidaritet, den känsla som gör att socialarbetare och de som behöver hjälp finner det rimligt och stimulerande att arbeta tillsammans. Och det samarbetet är förutsättningen för att åstadkomma varaktig social förändring – att människor ges möjlighet att se sig själva i andra, att tänka in det strukturella sammanhang som formar allas våra livs utvecklingslinjer, dess problem och möjligheter.

När vi har rest runt i landet, för att dela med oss av och diskutera våra iakttagelser, är det många socialarbetare som har gett uttryck för en frustration över förutsättningarna för att arbeta relationellt och strukturellt, över att det sociala arbetets organisation inte riktigt tillåter ett sådant arbete. I detta glapp mellan vilja och förutsättningar är det vissa som ser sig tvungna att tänja på gränserna för vad de klarar av. Vissa gör det de känner att de borde göra, även om förutsättningarna inte finns, och för en kamp mot det system som de trots allt är en del av. Ofta förs denna kamp mot krafter som är mycket starka och som systematiskt mal ner strävan efter att arbeta med det mänskliga mötet och samtalet som främsta medel.

Det behövs ett spårbyte för att skapa ett socialt arbete som är i takt med tiden. Det sociala arbetet behöver återigen bli en aktiv kraft för social förändring. En kraft som inte bara på papper utan också i konkret handling värnar sociala rättigheter och motverkar social utsatthet, en kraft som riktar åtgärder mot det som skapar ojämlikheter och utsatthet, snarare än mot dem som drabbas.

Ojämlikheter är skapade av människor, genom politiska beslut – eller bristen på sådana. Likväl kan ojämlikheter motverkas, med politiska beslut. För att detta ska kunna ske krävs en politisk vilja att bygga ett samhälle som sätter social rättvisa högst på dagordningen. Det sociala arbetet behöver här vara en betydelsefull kraft i en bredare socialpolitisk strävan efter att bygga ett sådant samhälle. Här behöver socialarbetare de resurser och möjligheter som krävs för att de ska kunna främja

människors trygghet, deltagande och sociala rättigheter. Detta arbete innebär också att aktivt motverka sådana processer som bidrar till att somliga människor ses som mindre värda än andra, såsom den rasism och starka betoning av anpassning till en idealiserad nationell identitet (svenskhet eller norskhhet) som präglat senare års politiska debatt. Socialarbetarna bör inte vara nationalstatens lakejer och instrument, utan snarare företrädare för en mer universell solidaritet som grundar sig i den grundläggande tanken om alla människors lika värde.

En röst som hörs

Vi behöver ta fasta på samtal och lyssnande. Samtalet, i dialogform, är den kraft som banar väg – som gör förändring möjlig. För att föra ett samtal krävs det att vi är flera – att flera röster hörs och lyssnas till. Och det är just det som vi vill mana till: samtal, som går på tvärs – över vetenskapliga discipliner och över dikotomin teori och praktik, forskning och verksamhet. Forskningen sitter inte ensamt inne på svaren på hur samtida utmaningar för det sociala arbetet på bästa sätt kan mötas. Vi har alla ett ansvar att förvalta drömmen om att en annan, en mer solidarisk värld faktiskt är *möjlig* att skapa. Vi måste alla vara modiga för att skapa den. Och detta mod kan vi bara skapa tillsammans. Genom lyssnande. Dialog. Och ömsesidiga relationer mellan jämlikar. Vi vet att vi är många fler som vill något. Det är så solidaritet skapas. Driven av viljan och modet att se världen genom andra människors ögon.

Hur kan det då mer konkret gå till att skapa förändring av ett system som förefaller hugget i sten? *En* ensam människa som är kritisk till rådande förutsättningar och som uttrycker det för ledning och på möten tolkas lätt som negativ och "besvärlig". Det första steget för att åstadkomma förändring är därför att människor, inte minst yrkesverksamma socialarbetare, går samman och kommunicerar, skapar en gemensam syn på samtida villkor och det system som de verkar inom. Först därefter kan nästa viktiga steg tas, nämligen att artikulera denna syn och formera den till en röst som hörs. Här finns fortfarande en stor utmaning: att göra socialarbetare till en kritisk röst i den socialpolitiska debatten – en röst som både hörs och tas på allvar. Det finns i Sverige flera exempel på organisationer som just samlar socialarbetare som vill verka för förändring, däribland Socialarbetare för social aktion. Organisationen samlar bland annat socialarbetare för samtal och kritisk reflektion i form av studiecirklar, en form för social mobilisering med långa anor, inte minst i de skandinaviska länderna – med mobilisering, motstånd och social förändring som centrala teman. I dessa samtal finns fortsatt en stark kraft. Men det är viktigt att samtalen rymmer flera röster än socialarbetarnas. Inte minst har forskarna ett ansvar att delta i denna mobilisering för förändring genom att på jämlik basis kommunicera med både socialarbetare och "brukare". Även "brukare" måste ingå i de konstellationer av mobilisering som syftar till att åstadkomma social förändring.

Framtiden är möjlig att skapa

Det sociala arbetets visionära kraft behöver erövrats på nytt. Detta innebär inte på

något sätt ett återvändande till en annan tid, som om saker och ting var bättre förr och att ett återvändande till en annan tid skulle lösa de utmaningar som det sociala arbetet idag står inför. Det innebär snarare att återfinna tron på att framtiden är möjlig att skapa, här och nu, och att det sociala arbetet är ett av de allra viktigaste medlen för att skapa social rättvisa. Utan en sådan tro kommer det sociala arbetet fortsatt att vara en reaktiv kraft, en kraft som bevarar en rådande social ordning där fattigdom och annan utsatthet kommer fortsätta att öka.

Endast ett socialt arbete som är en sådan förändrande kraft, såväl strukturellt som relationellt, är ett *socialt* arbete i ordets verkliga bemärkelse – *av människor, med människor och för människor.*

6. Etterord

En reise i yrkesstolthet

Utskjelt. Latterliggjort, men også hyllet. Avdøde Per Fugelli kalte sosionomer for velferdsstatens smykker. I denne boka sier Raymond Johansen, byrådsleder i Oslo, at sosionomer er de tøffeste han vet om. De går rett inn i de verste konfliktene – og de gjør det uten uniform. Audun Lysbakken, leder i SV, sier at «vi politikere er avhengig av å få innspill fra sosionomer for å lage politikk som fungerer».

I arbeidet med boka *Sosionom – relasjoner og muligheter* har jeg møtt 21 entusiastiske sosionomer på ulike arbeidsfelt, som mer enn gjerne har reflektert over yrkesidentitet og -stolthet, faglige og personlige utfordringer i arbeidshverdagen og hvordan de bruker faget sosialt arbeid i møte med sosiale problemer i dagens Norge. De har invitert meg inn på sin banehalvdel og satt ord på hva det vil si å være sosionom i NAV, i kriminalomsorgen, på sykehus, i skolen og i rusomsorgen.

Felles for sosionomene som er intervjuet, er at de er engasjerte yrkesutøvere med stor faglig integritet. Selv om det for dem kan være en helt ordinær dag på jobben, har de høy bevissthet om at det for brukerne, klientene eller pasientene kan være en skjebnedag.

Arbeidet med boka har vært en takknemlig oppgave. Først og fremst fordi jeg hele veien har blitt møtt med et rungende: *Ja, dette vil vi være med på!* Både sosionomene og de ulike bidragsyterne har sett behovet for å styrke sosionomidentiteten i en tid hvor både velferdsstaten og faget sosialt arbeid er under press.

Forhåpentligvis vil den åpenheten rundt egen yrkesutøvelse, som sosionomene i denne boka rundhåndet deler, bidra til at omverdenen får en forståelse for at sosionomer kan og gjør en forskjell. Kanskje kan det igjen føre til at flere unge får øynene opp for yrket. Om åpenheten også kan stoppe munnen på dem som så nedlatende snakker om sosionomisering og sosionomgnål, har prosjektet lyktes.

Til slutt vil jeg takke Kathrine Haugland Martinsen, leder av profesjonsrådet for sosionomer i FO, for å ha meislet ut en idé og holdt fast på den fra start til slutt. Takk også til hele FOs profesjonsråd for sosionomer, som har tipset om dyktige kolleger rundt om i landet og ikke minst kommet med råd og innspill. Takk til professor Ingunn T. Ellingsen for å gi det hele en faglig innpakning og forståelsesramme. Og ikke minst takk til rådgiver Andreas Kikvik i FO som til stadighet har minnet redaksjonen om at djevelen ligger i detaljene.

Av Elisabeth Strøm

Stå opp for
trygghet

Sosionom – Relasjoner og muligheter er en bok som gir innsikt i sosionomenes arbeidsfelt, arbeidsmåter og sentrale fellestrekk for profesjonen uavhengig av hvor de jobber. Boken er utarbeidet av Profesjonsrådet for sosionomer i FO.

I boken møter vi til sammen 21 sosionomer som med entusiasme og stolthet forteller om sitt arbeid. I tillegg har andre bidragsyttere skrevet korte essay om ulike sider ved profesjonen. Boken er lettlest og skrevet for en bred målgruppe. Den henvender seg både til de som er eller tenker å bli sosionom, aktuelle samarbeidspartnere, politikere, og til andre som er nysgjerrig på hvem sosionomer er, hva de gjør og hvor de jobber.

FO

Fellesorganisasjonen (FO) er fagforeningen og profesjonsforbundet for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.

fo.no